

© "Yoshlik" № 4 (256) 2012-y.

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
"Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakati muassisligidagi
yoshlarning adabiy-ijtimoiy jurnali
1982-yildan chiqa boshlagan.

Jamoatchilik kengashi raisi:
Abdulla ORIPOV

Jamoatchilik kengashi:
Najmiddin Jiyanov
Abulqosim MAMARASULOV
Minhojiddin MIRZO
Feruza MUHAMMADJONOVA
Ahmad OTABOYEV
Shuhrat SIROJIDDINOV
Ahmad USMONOV

Bosh muharrir:
Sobir O'NAR

Bosh muharrir o'rinbosari:
Luqmon BO'RIXON

Mas'ul kotib:
Akbarali MAMASOLIYEV

Tahrir hay'ati:
Bobur ALIMOV
Iqbol MIRZO
Abduqayum YO'LDOSHEV
Abdusaid KO'CHIMOV
Sirojiddin SAYYID
Alisher NAZAR
O'rozboy ABDURAHMONOV

Sahifalovchi: Saodat RUSTAMOVA

Ushbu son "Yoshlik" jurnali tahririyatining
kompyuter markazida sahifalandi.

Manzilimiz:
Toshkent. sh.
O'zbekiston shohko'chasi, 16-"a" uy.

E-mail: yoshlik-xatlar@rambler.ru

Tel/faks: (8371) 227-0-227,
245-5-793, 245-0-552

MUNDARIJA

MULOQOT	
Murod Muhammad DO'ST. Mahdudlikka berilmaylik.	2
ADIB XONADONIDA	
Jumaqul QURBONOV. "Hayot o'zi ustoz ekan".	9
NAZM	
Iqbol MIRZO. She'r parchalari.	6
Salim ASHUR. Bahor qo'ng'irog'i.	15
Sayyora SALAYEVA. Sen uchun qaytadan tug'ildim.	28
Gulbahor SAID G'ANI. Bahorning hidlari olamni tutdi.	36
Kumush O'SAROVA. Poyida to'shalib yotadi gullar.	45
Sadoqat NE'MATOVA. Ishonch – ko'chlarda izg'igan xazon.	57
NASR	
Nabi JALOLIDDIN. Majnun. Qissa.	18
Isajon SULTON. Ikki hikoya.	29
Shodmon OTABEK. Agar oshiqligim aytsam... Hikoya.	41
Tursunboy BOYMIROV. Mirzoqul. Hikoya.	54
NAVOIYNI ANGLASH	
Alisher RAZZOQOV. "Aql ishq savdosida ustoz emas".	26
ADABIYOTSHUNOSLIK	
Muhayyo YO'LDOSHEVA. Meni yasha, olam.	38
TADQIQOT	
Farog'at MAHKAMOVA. "Sizga yuragimni ochmoq istadim".	46
BIRINCHI UCHRASHUV	
Asliddin MUSTAFOYEV. Fanodagi chiziq. Hikoya.	48
Madina NORCHAYEVA. Orzularim kabi daydiydi mezon.	51
YOSHLAR OVOZI	
Shuhrat SATTOROV. Gurungga marhamat.	52
YOSHLAR NIGOHI	
Mahliyo ORIFJONOVA. Ayvoniga qaldirg'ochlar qo'ngan yurt.	56
JAHON HIKOYACHILIGI	
Erjebet HALHOTSI. Buvi. Hikoya.	58
NEVARAKULCHA	
Mahfuza VALIXONOVA. Qalbga muhabbatni solgan ham udir.	63
YELPUG'ICH	
Tursunboy ADASHBOYEV. Gambit parodiyalar.	64

Bosishga 03. 05. 2012 yilda ruxsat berildi. Qog'oz formati 60x84 1/8. Nashriyat hisob tobog'i 8,7. Indeks 822.
ISSN 0207-9137. Jurnal 2007 yil 4 mayda Matbuot va Axborot agentligi tomonidan № 0253 raqami bilan ro'yxatga olingan.
Jurnaldan ko'chirib bosilganda "Yoshlik"dan olindi" deb izohlanishi shart.
"O'qituvchi" NMIU bosmaxonasida chop etildi. Buyurtma № 66-12. Adadi 4050 dona.
Toshkent shahri, Yunusobod tumani, Yangishahar ko'chasi, 1-uy.

МАҲДУДЛИККА БЕРИЛМАЙЛИК

Ёзувчи Мурод Муҳаммад Дўст билан суҳбат

– Мурод ака, суҳбатимизни адабиётдан бошласак. Янги асарларингиз кўринмай қолганига ҳам анча бўлди...

– Одамзод кўп нарсани кўриб-билиб боравергани сайин ёзиши анча қийинлашаркан. Аввал ёзганларим ҳам, энди ёзадиганим ҳам майда, арзимас бўлиб кўриनावеради – шуниси ёмон. Балки бунга ёшлик ғайрати, аввалги завқу шавқ йўқолгани сабабчидир...

Умр бўйи, замона билан баробар одимляпман, деб ўйлар эдим. Бугун, ёш бир жойга бориб қолганда кўнглимда эски ақидалар устунроқ эканини англадим. Албатта, янги замонга муносиб эмаслигимдан уяламан, лекин начора... эски қарашлардан буткул халос бўлишнинг иложи йўқ. Қолаверса, янги замонни буюк ҳаяжон билан куйлаётган тенгқурлар ва ёш дўстларимизга етиб олишим жуда қийин. Шу сабаб, очиқ тан олишим керак, янгича қаҳрамонларни, янгича қарашларни қаламга олмасликка ҳаракат қиламан. Албатта, оғизга сув солиб ўтирганим йўқ, кўхна реалистик йўсинда, оз-оздан бўлса-да, ёзаяпман. Худо умрдан қисмаса, олдинроқ бошлаб кўйилган жиддийроқ нарсаларимни охирига етказаман. Уч-тўрт ҳикоя ёзиб ташлаб кўйдим. Сал ўтиб, қайтадан ўқиб кўраман. Балки бир-иккитасини чоп этишга журъатим етар...

– Бир қаралса, китоблар ёзилаётгандай, илгаригидай юз минглаб нусхада бўлмаса-да, чоп этилаётгандай. Лекин барибир адабиётнинг илгариги шашти кўринмайди. Бу нима билан боғлиқ: ижод аҳлининг мавжуд маиший қийинчиликлар оқибатида тирикчилик билан андармон бўлиб қолгани биланми ёки вужудга келган воқеликни қайта баҳолаш қийинчиликлари биланми? Барча замонларда ҳам адабиётнинг ҳаётга муносабат мезонлари бир хил бўлмайди?

– Ижод аҳлининг шашти пастлигининг сабаби битта – моддий қийинчилик. Эски замонда адабиёт ёзувчининг том маънода тирикчилиги, яшаш тарзи эди. Ёзарди, чоп этарди, эвазига қалам ҳақини оларди. Ва айни аснода дилида тугиб юрган бир-икки гапини ҳам айтишга улгурарди. Базиси, устқурмаси, мафкураси ва бошқа – бугунда лаънатдан ўзга нарсага муносиб кўрилмайдиган – бало-қазоларидан қатъи назар, кечаги кунда ёзувчида ўзини адабиётга буткул бағишлаш имконияти бор эди.

Эндиликда адабиётни касб тутган одамнинг кун кечирishi қийин. Айниқса – елкасида ортмоғи бўлса. Хотин, болачақа ва ҳоказо... Бу аҳвол ўткинчи деб ўйлайман. Жамият маърифати ва ўр-

тача турмуш даражаси ўнганган пайтда яна ҳаммаси изга тушади.

Адабиёт, умуман, ҳақиқий санъат – инсониятнинг тузалмас дарди. Ва унинг мезонлари ҳеч қачон ўзгармайди: оқ – қора, яхши – ёмон, адолат – қабоҳат, муҳаббат – нафрат.

“Одиссея” билан “Алпомиш”нинг уйқаш тарафларини бир ўйлаб кўрайлик. Икковининг орасида нечача аср ётибди. Дейлик, Томас Манн “Юсуф ва биродарлари” романига қўл урмасдан аввал Инжил ва бошқа насроний матнларни жуда кўп титгани аниқ, лекин “Алпомиш”ни дўмбирага солган саҳроий бахшининг Ҳомерни ўқиши тугул, эшитганини ҳам тасаввур этилмайсиз.

“Одиссея” айрича, “Алпомиш” айрича туғилган. Протосюжет деганлари шу. Илм аҳли айтишича, сюжетлар, мавзулар сони, нари борса, ўндан ошиқроқ бўларкан. Оғзакию ёзма адабиёт, неча минг йиллардан бери яшаб ўтган ва бугун яшаётган шоир ва ёзувчиларнинг ҳаммаси санокли сюжетни қайтадан ҳикоя қилиш билан овора. Қуюшқонни узиб ташқарига

чикиб кетгани йўқ. Баҳолашда фарқ бўлиши мумкин. Миллий муҳит, миллий ахлоқ таъсирида берилган баҳо асарнинг қадрини йўқотмайди, лекин мафкура таъсирида берилган баҳо уни ўлдириши мумкин. Ишботини узоқдан излаш шарт эмас, биз билган миллий “классик”ларнинг ахлат кутисига тиқиб ташланган томтом асарлари...

Бугунги ёзувчи ва шоирларда журъат етишмайди. Воқеаларга, аниқроғи, Сиз айтмиш воқеликка берадиган баҳоларимиз расмий баҳо ёки талқинга зид келиб қолишидан чўчиймиз, шекилли. Билмаймизки, воқеликка баҳо бериш учун бақириб-чақириш, айюҳаннос солиш шарт эмас. Бунинг учун алоҳида тоифа – ҳуқуқ ҳимоячилари мавжуд. Бизнинг вазирамиз – воқеликни бадий идрок этиш, холисона, босиқлик билан бадий идрок этиш. Шўролар замонида ёзилган ва бугун яшаб келаётган кўпчилик яхши асарлар шу йўсинда битилган.

– Яқинда ёзувчи Ҳамид Исмоил бир вебсайтга берган интервьюсида ўзбек адабиётидаги 3-4 та архетип даражасига кўтарилган образлар қаторида “Лолазор” романингиз қаҳрамони Яхшибоевни ҳам санаб ўтди...

– Ҳамид Исмоилнинг Яхшибоевга берган баҳосига менинг ҳам кўзим тушди. Ўйлашимча, Ҳамиджон ошналик юзасидан ошиқча лутф этгандай. “Архетип” ёки “архитип” сўзи ўрисчага “первообраз” дея ўгирилади. “Аввал мисли бўлмаган” деган маъноси бор. Балки Яхшибоев образи маълум даражада янги бўлиши мумкин, лекин бу сифатни талтаймасдан, жўнроқ қабул қилган маъқул. Дунё адабиётида архетип бўлмаган юзлаб гўзал образлар борки, уларнинг муаллифларини тақдирчиликда айблаш бугун ҳеч кимнинг хаёлига келмайди. Масалан, Шарқ поэзиясидаги Фарҳод образи...

– Бугунги ўзбек адабиёти жаҳон адабий жараёнларидан узилиб қолмаяптими? Оддий бир мисол. Кейинги 4-5 йилда Нобел мукофотида сазовор бўлган Жан-Мари Гюстав Леклезю (Франция), Дорис Лессинг (Буюк Британия), Ўрхон Памук (Туркия), Гаролд Пинтер (Буюк Британия) сингари ёзувчиларнинг асарларини ўқиш у ёқда турсин, номини эшитган ўзбек ёзувчи ёки шоир ҳам кам. Албатта, мен бу билан уларнинг ҳар бири классик ёзувчи деган фикрдан йироқман...

– Алам қилса-да, тан олишимиз керак: миллий адабиётимиз жаҳон адабий жараёнига фаол қатнашчи бўлиб киролгани йўқ. Албатта, яхши асарларимиз хорижий тилларда чоп этилган, мақтов олган, лекин бирорта шоир ёки ёзувчимиз, дейлик, Чингиз Айтматовга ўхшаб дунё бадий тафаккурига жиддий таъсир кўрсата олгани йўқ. Эътироз билдирувчилар сон мингта: Навоий, Бобур... эпосимиз... дунёга доврўқ таратган яна қанча ва қанча асарларимиз бор-ку?! Тўғри, дунё адабиётида уларнинг ўрни бор. Лекин Навоий билан Бобурнинг ўтиб кетганига қанча бўлди!

Умуман, миллий фахр борасида бизга етадиган миллат топилмаса керак. Тарихимизни мақтайвериб, назаримда, аждодларимиз руҳини ортиқ даражада безовта қилиб юбордик. Буюк ўтмишга меҳримиз шу қадар кучлики, баъзида бугунги кун эсимиздан чиқиб кетади. Билмадим, Худо каромат кўрсатиб, улў аждодлардан

бирортаси тилга кирса, балки, биздан бошқа ташвишларинг йўқми, ўзларингни ўйласаларинг бўлмайдими, бўталоқларим, деб айтган бўлармиди...

Менимча, мавзунини торроқ қилиб, ўзбек ўқувчисининг дунё адабий жараёнидан нечоғли хабардор эканидан гапирганимиз тузук. Ўйлаб кўрсам, Сиз тилга олган ижодкорлардан Леклезюнинг “Сахро” романини анча олдин тасодифан ўқиган эканман. Воқеалари, мавзуси бугун ёдимда йўқ. Лекин Ўрхон Памукни атай ўқиганман. Ўзимизга яқин билиб, алоҳида меҳр билан ўқиганман. Менга унинг “Қора китоб”и маъқулроқ. Билим, катта меҳнат ва маҳорат билан, катта шавқ билан ёзилган роман. Афсуски, бу яхши ёзувчининг Нобель мукофотида кўйилганидан кейин қилган бир-икки сиёсий баёноти ёқмади. Гап Памукнинг сиёсий қарашларида ёки берган баёнотлари тўғри-нотўғри эканида эмас, балки бу қарашлар айни Нобель мукофотини бериш арафасида ва охири рўйхатга кириш илинжида ошкор қилинганда. Қолган икки “нобелчи” муаллифнинг отларини эшитганман, лекин ўқиганим йўқ.

Умуман, сиз ҳақсиз – ёзувчининг қадри Нобель мукофотини олгани билан ўлчанмайди. Аксар ёзувчи мукофот олиш учун эмас, ақалли битта яхши китоб ёзиш учун яшайди. Номлари бизга жуда таниш икки камтар ёзувчи Фозил Искандар билан Грант Матевосянни олинг. Улар қайси нобелдор ёзувчидан кам? Тўғриси, бу машҳур мукофотни беришда ҳам ғирромлик бордай. Асарга баҳо беришда бирёқламалик – бадий қимматни оврўпоча аънаналарга садоқат мезони билан ўлчаш аниқ сезилади. Адабиётни четга суриб, Бегин ёки Арафатга берилган тинчлик мукофотларини эслаб кўринг, бу ҳолат соғ фикр нари турсин, жўнгина мантиққа ҳам зид эмасми? Улар бошида турган уруш ҳали тўхтагани йўқ-ку?

Шу куннинг китобхони кимларни ўқишини яхши билмайман. Ҳар ҳолда, Пауло Коэльо ёки Харуки Мураками каби пуфлаб шиширилган “даҳо”ларга маҳлиё бўлаётган одамлар кўп деб эшитаман.

Бугунги ўқувчи тасарруфида бизнинг авлод тасаввур ҳам этолмаган катта имконият – Интернет бор. Хоҳлаган тилида хоҳлаган асарини ўқиши мумкин.

Яна бир муҳим масала. Замона зайли билан ўзбек китобхони жаҳон адабиёти билан асосан рус тили воситасида ошно бўлди. Истибдод замони ортада қолди, лекин рус тили очиб берган эшик очиклигича турибди. Бизда тил биладиган катта таржимонлар бармоқ билан санарли, лекин русларда уч-тўрт аср давомида шаклланган ва ғоят ривожланган таржима мактаби бор. Маҳдудликка берилиб, бу имкониятдан воз кечмаслигимиз керак. Афсуски, рус тилини биладиган ёшлар тобора камайиб кетяпти – уларнинг инглизчаси, немисчаси ёки япончаси хийла мукамал. Илгари русификацияни, яъни руслаштириш сиёсатини ёмон кўрардик. Лекин бугун рус тилининг ўзбек тилига сиёсий рақобати йўқ. Энди у бир восита, керакли восита. Бизда миллий таржима мактаби юзага келиши учун кўп вақт ва маблағ зарур. Ҳозирча, миллий адабиётнинг ўзи тузукроқ ёрдамга муҳтож. “Шарқ юлдузи”, “Звезда Востока”, “Ёшлик” каби адабий журналларимизнинг тақдирини омонатроқ бўлиб турганидан билаверасиз. Балки Президентимиз раҳнамолигида ташкил этилган “Ижод” фондининг фаолияти кучайиб, адабиётимизга моддий жиҳатдан тиргак бўлар, деб умид қиламан.

– Сиз мансуб авлод вакиллари атрофга фақат айрим ёзувчиларнинг кўзойнаги билан қарашга ўрганиб қолган адабиётга дунё адабиёти эшикларини очиб берди. Кейин шеърятга насрда турли экспериментлар даври бошланиб кетди. Ҳалигача ўша таъсирдан қутулмай тили ўзбекча бўлса-да, фикрлаш тарзи, услуби тақлиддан иборат бўлиб қолаётган ижодкорлар бор. Дунё адабиётини пухта билишингизга қарамасдан Сизда ўша таъсир умуман сезилмайди. Уқиган-билганларингизни асарларингизга қандай сингадирасиз?

– Эътибор берганмисиз, Абдулла Қаҳҳор домла-нинг “мен дунёга Чехов кўзойнаги билан қарадим” деган сўзларида росмана ғурур сезилади. Бугун мен алам билан ўйлайманки, кўзга суртган тўғрисўз ёзувчимиз шу гапларни замонасозлик юзасидан айтганида қанчалар яхши бўларди! (“Аз таҳи дил чўқиндингми ёки мазмунни замонасозликми?” – Абдулла Қодирий, “Калвак Маҳзум”).

Тақлид деганлари дунё тургунча туради. Аслида тақлид ҳам – илмнинг бир тури, ибтидоий босқичи. Гап бу босқичдан эсон-омон ўтиб олишда. Ёзувчининг китоб ўқиб китоб ёзгани дарров билинади. Лекин мумтоз асарни ўқиб, кейин уни буткул эсдан чиқариб, ана ундан кейин ўзининг китобини ёзса эди, муаллиф бир замонлар тақиб кўрган кўзойнак кимники эканини сезиш қийин бўларди.

Овоз ёзиш жараёнида яхши атамалар бор. Оригинал – мастер-нусха, қолган ҳаммаси – биринчиси ёки мингинчиси – жўн нусха. Ҳақиқий таланти ҳеч қачон аросатда қолиб кетмайди, барибир ўз йўлини топади – ирқит ўрдакча кўркам оққушга айлангани каби!

Табиийки, тақлид ва ўрганиш даврини чўзиб юборган ношуд киши оддий эпигонга айланади. Буни аниқроқ тасаввур этиш учун замона ҳофизлари аҳволига бир қаранг. Бири Маъмуржон Узоқов бўлиб, иккинчиси Фахриддин Умаров бўлиб хиргойи қилади, мухлис орттиради, ҳатто унвон олади. Фожа шундаки, улар ўзларининг оригинал эмас, иккинчи даражали нусха эканликларидан уялиш у ёқда турсин, маромига етказиб тақлид қилишларидан фахрланади.

Шерали Жўраев йўлини тутган бир укамиз бор. Баъзида “бу укамиз Шералининг қўшиғини Шералининг ўзидан зўрроқ айтади”, деб ҳазил қиламиз. Лекин у кинояни сезмайди, пичингни юксак мақтов дея қабул қилади.

Ижодий экспериментлар жуда керак. Уларнинг энг сара намуналари миллий адабиётнинг таркибий қисмига айланиши ҳам мумкин. Бармоқ вази ўзбек назмига ёт – бегона, деган гапларни бугун ким эслайди? Ким бугун ғазал шаклида шеър ёзаяпти? Майли, ёзаётган ҳам бўлсин, лекин шаклга қайтадан жон берган, янгича мазмун бағишлаган намуналар борми ўзи?

Бизнинг авлод вакиллари кўп ўқигани рост. Шу сабаб, биримиз Хэмингуэй, биримиз Селинжер, яна биримиз Гарсиа Маркес бўлиб ёзган чоғларимиз кўп бўлган. Аполлинер, Бодлер, Нозим Ҳикмат, Гарсиа Лорка, Уитмен, Элиот ва бошқа ўнлаб-юзлаб гўзал ёзувчи ва шоирлар ақлимизни олган пайтлар эди. Ажнабий ёзувчилар четда турсин, ўзимизнинг Шукур

Холмирзаев ёки Ўткир Ҳошимовга ўхшаб ёзадиган “хашакироқ” (биз шундай деб ўйлардик) ошналари-миз қанча эди. Янглишмасам, Шукур аканинг ўзи ҳам бир фасл Эрнест Хемингуэйнинг “телеграф” услубини ўзбекча ислоҳ қилишга уриниб кўрган эди. Йўқ, устозимиз кейин яна ўзининг сурхон улусига, чорибой ва панжибойлар даврасига қайтди ва жуда тўғри қилди. Ва бугун бизлар Шукур акадан жуда кўп нарсаларни ўргандик, деб айтмасак гуноҳи азим бўлур эди. Умуман, Шукур ака раҳматлининг энг катта хизмати ўзбек насрини осмондан ерга олиб тушганида.

Менинг тақлиддан қутулишим осон кечган. Москвада ўқиб юрдим. Шавкат Раҳмон ёки Собит Мадалидан бошқа суҳбатлашадиган одам йўқ. Исфандиёр эса фақат ўрисча гапиради. Начора, ёлғизликдан зерикиб, ёзган нарсаларимни овоз чиқариб ўқишни ўргандим. Жиддийроқ қулоқ тутсам, баъзи жумлалар ўрисчадан таржима қилингандай... яна бир жумланинг оҳанги ғалатиноқ... хуллас, қаҳрамонларимнинг одамга ўхшаб гапирадигани кам экан. Бор-йўғи шу. Ўшал замондан бошлаб, қаҳрамонларимни одамга ўхшаб гапиришга ўргата бошладим.

Раҳматли Машраб Бобоевнинг битта зўр гапи бор эди. Жумлада ғализлик топса бас, “Энди, оғайни, ўзбек бундай гапирмайди-да”, деб куюнар эди. Шу сабаб, янги нарсани аввал Машраб акага ўқитиб олардик. Раҳматли Ваҳоб Рўзиматов домла беўхшов жумлани ўқиса бас, авзойи ўзгариб, ортидан бир “сасирди”ки, унинг ғазабидан кўрқмаган ёзувчи зоти йўқ эди. Айтган гапи ёқмасди, лекин сабоқ ўрнига ўтарди. Сўзни жуда теран ҳис этадиган зукко ва шинаванда муҳаррир Низомхон ака Комилов ҳам ёшлигимизда бизга кўп марҳамат кўрсатган. Ваҳоб Рўзиматовнинг садоқатли шогирди, кадрдон дўстим ва “қаттол” муҳарририни, ёзувчи Эркин Аъзамов билан алоҳида “ҳисоб-китоби”миз бор. У мен фақирга турфа азоблар бериб, опкелган қўлёмаларимдан бутун-бутун бобларни олиб ташлаганки, бугун энди миннатдор бўлиб эслайман.

– Асарларингизда киноя устувор. Бу, айниқса, зикр этилган қаҳрамонингиз Яхшибоев образида бўртиб кўринади. Лекин қўғирчоқбоз Яхшибоев билан Олиянинг “бир-бирини кўзёшига беланиб суйиши” романинг гўзал, шу билан бирга Яхшибоев характерида унчалик мос бўлмаган бобларидан биридир...

– Тўғрисини айтсам, “Лолазор” романи, бор-йўғи, икки жумлага жой топиш учун ёзилган. Биринчиси – “осмон мезонлардан йилтираб ётарди”, иккинчиси – Сиз иқтибос этиб келтирган гап: “алар бир-бирини кўзёшига беланиб суйдилар”. Ҳар икки жумла ҳам романдан олдин туғилган. Уларни юракка маҳкам босиб, асраб-авайлаб юрганман. Вақти келиб, бирига роман муқаддимасида, унисини ўзим энг яхши кўрган бобга тушириб, ортидан дунё топган тентақдай қувонганман.

Умуман, мен муҳаббат борасида ёзмасликка ҳаракат қиламан. Муҳаббат деганлари шу қадар буюк ва нозик туйғуки, унга муносиб қаҳрамонлар ва улар айтадиган сўзларни топиш ўзи қийин. Камтарликдан бўлмаса ҳам иқдор бўлишим керак: Сиз айтмиш бобдаги Яхшибоев аслида мен ўзимман.

Мен Яхшибоевни фош этиш учун ёзган эмасман. Тўғри, ундан кулган пайтларим бўлган, лекин ҳеч қачон

мазах қилмаганман. Умуман, матнда ҳам ошкор айтилганки, “Полазор” – ўнганмаган тақдирлар романи. Яхшибоев ҳам, Ошно ҳам бошқача одамлар бўлиши мумкин эди. Уларда танлов ҳуқуқи бор эди ва улар бугунги тақдирини танладилар. Яхшибоевни оқлайдиган ягона нарса – Олияга муҳаббати. Бу муҳаббатда ғирром йўқ. У Олияни қутқариш учун ўзини сотди – Ошно ва бошқалар (Муҳсина хоним, Муяссар хоним ва ҳоказо бугунгача яшнаб-яшаб келаётган давлат хонимлари) танлаб берган йўлдан чиқиб кетолмади. Кўнгилда катта алам қолди. Балки шунинг учун ҳам кейинчалик Яхшибоев кўғирчоқбозга айланиб, ҳаттоки Ошнонинг ўзини ҳам кўғирчоқ қилиб ўйнатгандир?..

Бир нарсада Сиз ҳақсиз. Олия билан Яхшибоев муҳаббати бобида киноя камроқ. Бунга мен айбдорман, муҳаббат тавсифига берилиб кетиб, романнинг асосий оҳангини унутиб қўйганман. Балки шуниси тўғри бўлгандир – киноя аралашган жойда муҳаббат ўлади. Ўлмайди, дейдиган мард, ана, маҳбубасига ишқини пичинг аралаш изҳор этиб кўрсин.

– **Бугунги ижодкорга мутлолаа маданияти керакми? Умуман, ўзингиз қандай мутлолаа қиласиз?**

– Бу саволга жўялироқ жавоб беролмайман. Менинг китоб ўқишимда ҳеч қандай тартиб йўқ. Агар ёнимда бадий китоблар бўлмаса, тунукачи ёки қадоқчи касби ҳақидаги китобни ҳам ўқийвераман. Электр ёки пластик пайванд, сантехника, бўёқчилик, мисгарлик, темирчилик бўйича кўлланмалар... Буларнинг ҳаммаси бирдай қизиқ ва мароқли. Кейин жарроҳлар ёзган китобларни (улар бизга ўхшаб, драматик ҳолатларни ўйлаб топмайди), отлар билан итлар ҳақидаги китобларни яхши кўраман.

– **Сизнингча, бугун сўзнинг, санъатнинг бозорга солиниши, тўғрироғи, улардан фақат бойлик орттириш воситаси сифатида фойдаланиш қанчалик зарар келтиряпти? Ёки бизда ҳам Ғарбдагига ўхшаш, буниси ҳақиқий санъат, буниси эса кўча маданияти деб ажратиб қўя қолиш керакмикин?**

– Табиийки, бозор муносабатлари ўзига мос нарсаларни юзага чиқарди: бозор адабиёти, бозор санъати... киноси, куй-ашуласи, рақси... Бу суррогат шакллар катта даромад келтиради. Албатта, уларнинг ўз муҳлислари бор. Боргина эмас, жуда кўп – минглаб, миллиёнлаб. Бир сўз билан айтадиган бўлсак – масскульт, яъники оммавий маданият.

Адашмасам, “Мустафо” деган қиссада қадим файласуфи Зуннун Мисрийнинг сўзларидан иқтибос келтирган эдим. Маъноси шуки, илм одамлардан тортиб олинмайди, аммо билгувчилар йўқолади. Билгувчилар йўқолгач, нодонлар тепага чиқиб оладилар. Улар ўзлари адашгани етмагандай, ортларидан бошқаларни ҳам етаклаб кетади...

Ўзбек оммавий маданияти кимларнинг етовида эканини аниқ билмайман. Албатта, етакда кетаётган одамларга ҳавас қилиб бўлмайди. Лекин бу жараёни тўхтатиш мумкин эмас – ўртага пул, катта сармоя тикилган. Эстрада савиясини кўтариш борасида қанча қарор қабул қилинди, лекин савия сабил ҳали-ҳануз тош асри даражасида собит турибди. Фақат бир нарса – Россияда ҳам, Туркияда ҳам, Қозоғистону Тожикистону Қирғизистонда ҳам аҳвол шу экани таскинга зор кўнглимизни озгина юпатади. Бошқа тилларни тушунмайман, лекин ўзимча тусмол қиламанки, биз ҳавас билан қарайдиган Мағриб мамлакатларида ҳам аҳвол бундан ортиқ эмас. Яъники, кўпга теккан касал. Неҳайси янги ва кўпроқ даромадли ўйин ёки томоша турлари ўйлаб топилса, бугунги нағма ва муқомлар тез орада ўтиб кетиши ҳам мумкин.

– **Бир суҳбатингизда ўзингизни нафосатни, гўзалликни қадрловчи амалдор, деб атаган эдингиз. Бугун кечаги тушунчаю мезонларнинг яшин тезлигида ўзгараётгани нафосату гўзалликка бўлган муносабатга таъсир этмаяптими?**

– “Нафосатни, гўзалликни қадрловчи амалдор” иборасида ўша замондаги аҳволимга нисбатан – ёзишга имкон йўқлигидан афсус аралашган озгина пичинг бор эди.

Инсон кўнглидаги гўзаллик туйғуси муқим қолади, албатта. Мезонлар ҳар кун ўзгариши мумкин. Айниқса, аёл чиройи борасида. Аспида, Рубенс чизган семиз хонимлар билан бугун саҳналарда муқом қилиб юрадиган қилтириқ моделлар ҳам бирдай гўзал. Умуман, хунук аёлнинг ўзи бўлмайди. Менинг бир ажойиб синфдошим маҳбубасига шундай баҳо бергани ёдимда: “Роса чиройли, оғзи тўла тилла тиш, ҳар бармоғида иккитадан тилла узуги бор!” Мен ўша пайт ичимда кулган эдим. Лекин бугун ўйлаб кўрсам, у ҳам ўзича ҳақ экан. Яъники, ҳар кимники ўзига, ой кўринар кўзига...

– **Зардуштийлик динида ҳозир ҳам долзарблигини йўқотмаган “эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амал” триадаси бўлган. Кўпчилик мавжуд қийинчиликлардан нолийди-ю, лекин уларни енгиш учун, аввало, фикр ва сўз тузалиши шарт эканини ўйлаб кўрмайди. Бунинг учун нима қилиш керак деб ўйлайсиз?**

– Дунёда тўқис одамнинг ўзи йўқ. Бировда эзгу фикр, эзгу сўз бўлиши мумкин, лекин амалга келганда оқсаб қолади. Бугунги оташин ислохотчиларнинг ҳаммаси шундай. Фикр ва сўзни тузатиш мумкиндир (балки сўзни тузатиш шарт ҳам эмасдир, негаки ҳамма – ўғри ҳам, тўғри ҳам – жуда эзгу сўзларни гапирди), лекин моддий ғаразни енгиш жуда қийин. Эзгу амалнинг асосий кушандаси – нафс. Жамият мукамал бўлишини, ҳалол меҳнат кунлик эзгу амалга айланишини кутамиз энди.

Суҳбатдош: Фахриддин НИЗОМОВ

Иқбол МИРЗО,
Ўзбекистон халқ шоири

Шеър парчалари

Ўсмирлик кезларимда япон адабиётини, хусусан, Акутагавани ўқиб, каттиқ таъсирлангандим. Ана шу таассурот туфайли бир талай эркин машқлар қилган эдим. (Улардан баъзилари 1988 йили “Ёшлик” журналининг 8-сонида чоп этилган). Бугун яна ўша дафтарлар қўлимга тушиб қолди. Ўқиб кўриб, яхлит асар бўлмаса-да, шеър унсурлари – парчаларидек туюлди. Балки ўзимники ўзимга ой кўринаётгандир, балки бу ҳиссиёт фақат менинг шахсий туйғуларимдир. Ҳар ҳолда, бу машқларни Сизга ҳавола этарканман, истиҳолом бор: ишқилиб, гашингизга тегмаса бўлди...

Муаллиф

Сирдарёга узун музкўприк солди
Худойим.
Мен висолдан умид узганман.

Уйларнинг
Биринчи қавати ойналарида
Ҳаёт акс этарди.

Ток зангига илинган
Йўнғичқа ширасидан қасмоқ бойлаган
Ўроққа
Тўлин ой тўр ташлади.

Сафархалтамга
Навоийни солиб қўй!
Мен узоққа кетяпман.

Бобур ҳовучлаб сув ичган
Булоқлар
Мўлт-мўлт қайнайди.

Оғоч шохдаги ягона япроқ
Кўклам қадар осилиб турди
Медалга ўхшаб.

Сукунатни учириб юборди
Мусича.
Мен қабрни силаб,
Ассалому алайкум, дедим.

Қабристонда аччиқ изгирин елди.
Мен қабр устига ўзимни ёпдим.

Мозор бошига чиқиб,
Даҳмани
Қорлардан кафтим билан тозаладим.

Кўчада
Сенга хат ёзаётгандим
Қўлларин узатиб
Тиланчи келди.

Мен узоқ қараб қолдим унга:
Жудаям одамга ўхшар эди у.

Довон тепасида
Ой очилган,
Юлдузлар йирик.
Пастга тушгим келмайди сира.

У
Оғзидан чиққан ҳовури билан
Яширмоқчи бўлди кўзини.

Пайкал қўриқчисига
Чопон кийгизиб қўйишибди.
Дўпписиз кулгули кўринди.

Шамолдек келдю
Шамолдек кетди.
Ҳилпираб қолди юрак.

Болалигимда қуш тилини билардим.
Энди ҳайвонлар тилини ҳам биламан.

Увилдириқ каби
Балиқ бўласанми
Ё ем –
Худо билади.

Наврўз
Ҳар кимнинг ҳолига яраша
Шодлик улашар.

Хижолатли табассум билан узрхоҳ
Апил-тапил,
Иккиланиб,
Йўлимни кесиб ўтди
Аёл.

Овози бор унинг,
Андишаси бор,
Фаросати – таъби назми бор.
Қўшиқ айтолмади.

Билиб туриб сувга
Суврат соларкан,
Келажакни ўйлаб энтикар.

Турмуш йўлларида шалағи чиққан
Синфдои дўстим
Тўхтамасдан ўтиб кетди ёнимдан.

Бозорда –
Шайтоннинг тўйхонасида
Рақс тушиб, исириқ тутатиб юрар
Фаришта.

Дўрмон –
Адабий ўрмон.
Булбулни излаб юрибман.

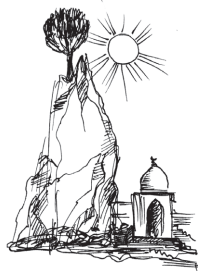
Қодирийни кўрган,
Чўлпонни кўрган,
Усмонларни кўрган жўка дарахти турар
Ҳеч нарса кўрмагандек.

У шунчалар гариб эдики,
Ҳаддан ташқари баҳайбат кўринарди
Ордени.

Мен келдим, деди у.
Хаёли ўзида эмасди.

Ҳамма барабар гапиряпти.
Қарсак чаладиган одам йўқ.

Ёнимдан
Бир қиз ўтди шошиб.
Мен ўзимдан уялиб кетдим.

* * *

Кимда аламинг бор?
Кимда ўчинг бор?
Мунча увиллайсан,
Қўқон шамоли?

* * *

Тошкентгача
Учоқда
Худо билан бирга учдим.

* * *

Атиргул гунчаси
Қирмиз қабосини қайирди аста.
Сенинг нафасинг келди.

* * *

Пуч қурмакни ортмоқлаб,
Кучаниб боряпти чумоли.
Ҳаво дим.

* * *

Олма оғочи пўстлоғи ичра
Бир бирига қараб узоқ
Тек қолди бир жуфт чумоли.

* * *

Юраги кичрайиб,
Ғаши катталашиб борарди:
Ҳамма нарса тегаверади.

* * *

“Поқ” этиб тушидию
Пўстлогидан ажраб
Илгарилаб кетди ёнгоқ.

* * *

Шудрингга
Ўзини солди
Хонқизи.

* * *

Пага-пага ёғди қор.
Томлар кўпириб кетди
Этигимни яшириб қўйди онам.

* * *

Кўзингда
Ўзимнинг
Аксимни кўрдим.

* * *

Кўзойнак
Капалакдек қўнди
Бурнимга.

* * *

Ҳамма нарса бор деди у.
Ҳамма
Нарса.

* * *

Сандалнинг ўти ўчган.
Тургим келмас ўрнимдан.
Кўксимда мушук ётибди.

* * *

Боғи чаман бўлгани сари
Тўзғиб боряпти
Ўзи.

* * *

Бодроқ пахтазорга
Оптоқ қуёнчалар қайдан келди?
Тутиб бўлармикан уларни?

* * *

Қиз сесканиб қўлини тортди.
Бармогимда қолди
Узуги.

* * *

Сўфи азон чақирди.
Мезанадан шошилиб тушиб,
Ҳовлисига югуриб кетди.

* * *

Юлдузлар кўп учди бу кеча.
Уйқум ўчди.
Йиғлагим келди.

* * *

Яшириб шеър ёзардим.
Билардим
Шоирлик уят ишлигин.

* * *

Сенга мақтангим келяпти.
Севиб қолдиммикан.

* * *

Денгиз албатта тўлади деди
Қийиқ чол.
Ўпкам тўлиб кетди.

* * *

Шоирман деб
Ирилларди у.

* * *

Навоийнинг кўзларига
Қиёматда
Қандай қараймиз?

* * *

“Манфаат” деганда
“Ман”га берарди
Ургу

* * *

Унинг исмини айтди-ю
Димогини ёпди
Енги билан.

* * *

Қия эшик устига
Ин солибди
Мусича.

* * *

Борлигини билсам,
Туғилмас эдим.

* * *

Куйлагин
Овозинг йўқолмай туриб,
Мени сев...

* * *

Бўсагада ётиб,
Эшикни муштираб,
Жонини Жабборга берди.

* * *

Мени бунча қийноққа солиб,
Қандай сирни олмоқчисан?
Нимани билмоқчисан, фалак!

Жумакул ҚУРБОНОВ:

«Ҳаёт ўзи устоз экан»

Ёндафтардаги битикларимдан:

Юртбошимизнинг шундай гаплари бор: “Ёзувчилик – бу оддий касб эмас, Худо берган истеъдоддир”. Бу касбга ҳеч қаерда ўқитиб, ўргатиб бўлмайди. Ёзувчиликнинг мактаби ҳам, дорилфунуни ҳам битта. У ҳам бўлса бир умр ҳаётнинг ичида бўлиш, ўз халқи билан ҳамдарду ҳамнафас бўлиб яшаш, ҳақиқат ва адолатга садоқат билан хизмат қилишдир. Бу тақдирга ёзувчилик қисмати битилган инсонлар зиммасидаги эзгу вазифани чуқур масъулият билан ҳис қилиб айтилган сўзлардир.

Мен туғилган Кўхнашаҳар қишлоғи Қашқадарёнинг қуйи оқимида жойлашган. Унинг кунботар томонида машҳур Занжирсарой қалъасининг харобалари, кунчиқар томонида эса Абдуллахонга нисбат бериладиган, бироқ халқ орасида Бекча деб аталадиган сардоба бўларди. Болалигимда қўй ҳайдаб юриб Занжирсарой харобаларининг сап-сарик ғиштларига қараб чуқур хаёлга чўмардим. Ғиштлар орасидаги ганчада қолган меъмор устанинг бармоқ излари хаёлимни узоқ ўтмишга судраб кетарди. Қумга чўкиб бораётган сардобанинг улкан гумбази устига тирмашиб чиқиб, олис-олисларга термулиб ўтиришни яхши кўрардим.

Кейинчалик университетнинг филология факултетида ўқиб юрганымда ҳам, газета таҳририятида ишлаганимда ҳам мени шу туйғулар тарк этгани йўқ. Имконият туғилиши билан шу тарихий обидаларнинг ёнига бориб, соатлаб қолиб кетардим. Шу пайтларда сардоба ва Занжирсарой ҳақида маълумотлар, халқ оғзида юрган ривоятларни йиға бошладим.

Пишиқ ғишдан қурилган сардоба гумбази ёнида ўша пайтларда паҳса деворли уйнинг харобалари бўларди. Бир куни шу харобалар ҳақида сўраганимда бобом “Бу харобалар Мулла Жумабек қурдирган работнинг қолдиқлари” деган эди.

Бу қизиқишларим мени тарихимизнинг қора кунлари бўлган, шўро ҳокимиятининг илк йилларини ўрганишга ундади. “1917-1924 йилларда Туркистонда миллий мустақиллик учун кураш” мавзусини олиб, илмий ишни ёзиш жараёнида архив ҳужжатларини титкилар эканман бир неча ҳужжатларда Мулла Жума номига ҳам кўзим тушди. Бироқ бу шахс ҳақида бошқа ҳеч қандай маълумот ололмадим.

Эл оғзига кулоқ тутдим. Гап-сўзларга қараганда, Мулла Жума йигирманчи йилларда шўролар тузумига қарши имкон қадар курашган, ҳатто атроф қишлоқларни бирлаштириб, мустақил беклик тузган экан!

Мулла Жума беклик қилган даврда унинг ҳудудида учта сардоба бўлиб, бек барча сардобаларнинг обод бўлишига, йўловчиларнинг кўниб, ҳордиқ чиқаришлари учун работлар қурилишига катта эътибор берган. Сардоба сувини ифлосланттиришга йўл қўймаган. Бу ишга журъат қилганларни аёвсиз жазолаган.

Алғов-далғов, ит эгасини танимайдиган йигирманчи йилларда қароқчи-ю талончиларнинг куни туққан эди. Мулла Жума ўша пайтда катта саҳнага чиқиб, элни шу унсурлардан тозалайди. Паҳлавон келбатли бу йигит ҳақиқий мерган ҳам экан. Унинг доврўғидан чўчиган ўғри-қароқчи унинг беклигига қадам боса олмайди. Бироқ, 1924 йилга келиб анча

оёққа туриб олган шўро ҳукумати Мулла Жума беклигини тугатади. Ҳали йигирма бешга кириб-кирмаган бекнинг ўзи отиб ташланади. Архивларда у ҳақдаги маълумотлар узук-юлуқ. Баъзи ҳужжатлардагина унинг номи "Сариқ қишлоғидаги банда бошлиғи Мулла Жума..." қабилда келтирилади холос. Бироқ халқ ичида унинг қаҳрамонлиги тўғрисида турли айтимлар юради. Мен "Сардоба" романини ёзиш жараёнида мана шу ривоятнамо воқеаларга таянишни афзал билдим.

Ўша пайтларда ривоятларни йиғатиб, бир кун келиб бирон бир асаримда ишлатаман, деган ниятим йўқ эди. Уларни шунчаки қизиққаним учун тўплагандим. Бироқ орадан йиллар ўтиб бу маълумотлар "Сардоба" романи яралиши учун зарур хом ашёга айланди.

Бобом Қурбон бобо яхшигина маълумот олган зиёли киши эди. Қишлоқда обрўси баланд, ҳеч ким у кишининг гапини икки қилишга ботина олмасди. Жуда кўп ривоят ва дostonларни ёд биларди. Қишнинг узун тунларида бобомнинг сандалли хужрасига йиғилиб олиб еттинчи лампа ёруғида бобомнинг оғзига термулганча бир ривоятни тинглаб ўтирардик. Баъзан бирор-бир асар устида ишлаётганимда, ўша пайтлар, бобомнинг айтган ривоятлари эсимга тушиб кетади. Унинг салобатли, бироқ майин овози қулоғим остида жаранглаётгандек бўлади. Бобомнинг ўткир нигоҳларини ҳис қиламан.

"Сардоба – бир муштипар онанинг илтижоси ила бино бўлган Оллоҳ инояти.

Сардоба – она. Мушфиқ боласининг тирик қолиши учун жонини қурбон қилган она.

Сардоба – элимизнинг онаси. Биз саҳройи элмиз, саҳройи элнинг бир бўлаги, Сардобали элмиз.

Сардоба – онамиз бўлмаса биз эл бўлмаймиз.

Сардоба – онамиз бўлмаса бизни қутурган саҳро ютиб юборади..."

Бобомнинг Сардоба ҳақидаги ривояти шундай сўзлар билан яқунланарди. Бобомнинг шундай ривоятларини эшитганимдан кейин, бу обидаларга бошқача кўз билан қарайдиган бўлдим. Ривоятлар шунчалик миямга ўрнашиб қолган эканки, "Сардоба" романини ёзиш жараёнида бобомнинг овозлари қулоғим остида жаранглаб тургандек бўлди.

2010 йилда романини ўқиб чиққан марҳум устоз адиб, Пиримқул Қодиров "Жумақул, анчадан

бери романчилигимизда асотир ва ривоятларга таянган асар кўзга ташланмаётган эди. Сизнинг "Сардоба"нгиз асотирлар романи бўлибди" деган эътирофларидан бошим кўкка етганди. Кейинчалик устоз роман чоп этилаётган паллада шу сўзларини кенгайтириб, "Асотирлар романи" номи билан китобга сўзбоши ҳам ёзиб бердилар.

* * *

Отам Файзулла бобо саксон бешга кирди. Умрлари меҳнатда ўтганлиги учун Худога шукр, ҳамон бардам. Отам биз ака-укаларни ҳалолликка, тўғрисиўзликка ўргатган. Меҳнатдан қочмасликка ундарди. Баъзан қаттиққўллик қилардилар, лекин адолат чегарасидан чиқмасди.

Онам раҳматли Шарифа момо эса меҳрибон, юмшоққўнғил аёл эди. Кўплаб эртақ ва дostonларни ёд биларди. Мен ҳарбий хизмат ўташга кетаётганимда тўшақка миҳланиб қолганди. Икки йил давомида ўринларидан турмай мендан хат кутар экан. Эшик "тиқ" этса аланг-жаланг бўлиб, "қара-чи, почтачи келдими" деяверар экан. Мен буни ҳис қилганимдан имкон топилди дегунча онамга хат ёзишга ҳаракат қилардим. Хизматдан қайтиб келганимда онамнинг ёстиқлари остида барча ёзган хатларим дасталаниб турганини кўрдим. Қайта-қайта ўқилаверганидан титилиб, ранги ўчиб кетган хатлар... Ўша пайтдаги урфга кўра ҳар бир мактубга икки сатр эпиграф ёзардим. Битта хатдаги эпиграфга икки томчи кўзёш тўкилгани сарғиш доғдан билиниб турарди. Онам хатни ўқиётганда йиғлаган эканлар-да...

"Кўпдан бери юрагимни тирнар бир ғашлик, Соғинчда ва айрилиқда ўтмоқда ёшлик".

* * *

Талабалик йилларимда шоир дўстларим Очил Тоҳир, Нурулла Остон, Жамол Сирожиддин, Асрор Нурбоевлар билан ижарада бирга турардик. Дарсдан бўш пайтларда мен ҳикояларимни, шоирлар эса шеърларини кўтариб таҳририятлар эшикларини тақиллатиб чиқардик. Бирон газета ё журналда бир машқимиз босилиб чиқса кўчамизда байрам бўлиб кетарди. Лекин бундай ҳол ойда-йилда бир мартагина бўларди, холос.

– Босмаса босмасин, – фиғони фалакка чиқиб, қалингина шеър дафтарини столга қарсиллатиб урарди Нурулла, – энди редакциясига қадамимни ҳам босмайман! Газета ўзингники бўлмаса бирон нарсанг ҳам чиқмас экан!

– Ана, энди ўзингга келяпсан, шоир, – дерди гапга қўшилмай четда китоб ўқиб турган Асрор. – Кел, ўзимиз газета чиқарамиз. Шунда ҳар сонда сенинг шеъринг билан Жумақулнинг ҳикояси босилади.

Шу-шу ижарахонамизнинг деворий газетаси ташкил қилинди. Ҳар ўн-ўн беш кунда янгилашиб турадиган бу газетанинг ҳар сонидан Нурулланинг шеъри босилиб турса-да, бари бир унинг кўнгли тўлмасди.

“Нимага ҳикоянг бунча узун?! Газетанинг ярмини эгаллаб олибди!” – деб менга ташланиб қолса, “Шеърни ҳам аччиқ ичақдек чўзибсан, қара, учта шеърим сиғмай қолди!” деб Очил билан ғижиллашарди.

Мен Муборақ туманида ишлардим. Истиқлолнинг дастлабки йиллари эди. Туманда Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов билан учрашув ўтказадиган бўлди. Машҳур шоирни туман чегарасида кутиб олдик. Бизни таништиришганда Абдулла ака кучоғини очиб келди.

– Муборақда ёзувчидан чиққан ҳоким бор, деган гаплар қулоғимга чалинганди. Ўша сиз экансизда, – деди бағрига босганича.

Учрашув кўнгилдагидек ўтди. Кейин Абдулла акани Занжирсарой қалъасининг харобаларига, сардобаларга олиб бордим. Шу обидалар ҳақидаги ривоятларни айтиб бердим. Шуларни бир ёзсангиз қандай бўларкин, деб маслаҳат бердилар. Орадан бир неча йил ўтиб “Сардоба” романининг биринчи китоби Абдулла аканинг сўзбошиси билан дунё юзини кўрди.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимов билан ҳам Муборақда танишганман. У кишига мўъжазгина ҳикоялар тўплами бўлган “Қорақўз”ни тақдим қилдим. Ўткир ака ҳикояларимни ўқиб кўриб:

– Дурустгина ҳикоянавис экансиз, каттароқ нарсаларга қўл уряпсизми? – деб сўради.

Ўша пайтларда битта қиссани қоралаб қўйгандим. Шунга айтдим.

– Олиб боринг, кўриб чиқамиз, – деди.

Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай “Чорраҳа” номли қисса ва ҳикоялар тўпамим Ўткир Ҳошимов сўзбошиси билан чоп этилди.

Бундай номдор ижодкорларнинг асарларимга бўлган муносабати мени ҳамиша тўлқинлантириб келган. Албатта, турмушда кўп нарсаларни кўриб кўзим пишди. Аслида ҳам ҳаёт ўзи устоз экан.

Саксонинчи йиллар эди. Бир дўстимнинг отаси уйга кириб келди. Унинг айтишича, ўғли бир кўзи кўр қизга уйланмоқчи экан. Туппа-тузук, тўрт мучаси соғ қизлар турганда бундай қизнинг нимасига учганига тушунолмай отанинг жиғибийрони чиқарди. Отанинг сўзларидан шу маълум бўлдики, ўзи ҳам, хотини ҳам унинг бир кўзи кўр қизга уйланишига қарши. Бироқ ўғли икки оёғини бир этикка тиқиб олганча “Шундан бошқасига уйланмайман” деб турганмиш. Ота бечора чиқмаган жондан умид, қабилида ҳеч бўлмаса, дўстининг гапига кирар деганича менинг олдимга келган экан.

– Жўрангни кўндириб бер. Эл олдида юзимни шувут қилмасин, – дерди бечора ота мўлтираб.

Гаплашиб кўришга ваъда бердим.

Уни учратганимда ширакайф экан.

– Оғайни, ўзим ҳам сен билан гаплашмоқчи бўлиб юргандим. Келганинг яхши бўлди, – деди у.

Сўрамасам ҳам нега бир кўзи кўр қизга уйланмоқчи эканлигини айта бошлади.

Болалигида шаҳардаги қариндошиникига борганида, тош отиб ўйнаб туриб тасодифан бир қизчани ногирон қилиб кўяди. Қўрққанидан буни ҳеч кимга билдирмайди. Орадан йиллар ўтиб буни унутиб ҳам юборади. Лекин яқинда бу қиз унинг машинасига ўтиради ва у ўзи ногирон қилган қиз эканлигини билгач, унга уйланишга, уни бахтиёр қилиб айбини ювишга қарор қилади. Бор гап шу. Гарчи отасига ваъда берган бўлсам-да, унинг бу олижаноб аҳдидан қайтармасликка қарор қилдим. У айтиб берган воқеадан анчагача таъсирланиб юрдим. Кейин эса шу воқеа асос қилиб олинган “Қорақўз” номли ҳикоя дунёга келди.

Ўтган асрнинг 70-йиллари сўнгида университетни тугатиб, “Қашқадарё ҳақиқати” газетаси таҳририятга ишга келдим. Таҳририят маданият бўлими ходимиман. Газетада чоп этиладиган бадиий асарлар ҳам бизнинг кўлимиздан ўтади. Бўлимнинг папкасида ётган асарлар орасида таниқли адиб Самар Нурийнинг бир нечта ҳикоялари бор экан. Бадиий пухта, ширали тилда ёзилган бу ҳикоялар мени ўзига ром этди. Бу ҳикоялар бирин-кетин чоп этилди. Бир оздан кейин Самар акадан худди шундай ҳикоялардан яна бир нечтаси келди. Мен Самар аканинг бунчалик сермахсуллигидан, ёзганда ҳам барчани қойил қолдирадиган даражада ёзишдан ҳайратланардим. Самар аканинг фалокатга йўлиқиб, бир ўлимдан қолганини, йиллаб тўшақда ётганини, ногирон бўлиб қолганини, унинг ёлғиз овунчоғи шу ижод бўлиб қолганини ҳамкасбларидан эшитиб устозга нисбатан ҳурматим минг карра ошди.

Бир куни таҳририятга Самар Нурийнинг ўзи кириб келди. Барчамиз унга пешвоз чиқдик. Орқаваротдан “ўзбек Островскийси” деб атайдиган адибимиз билан қўл олишиб кўришиш биз бошловчи ижодкорлар учун фахр эди. Устозни хонадаги яккаю ягона, шалоғи чиққан оромкурсига ўтқазиб, қўлларига бир пиёла чой тутқаздик. Самар ака бу ердаги барча ходимларни яхши танирди. Бироқ мен янги ходим, Самар ака билан танишиб улгурмаган эдим. Самар аканинг менга “танимайроқ турибман” дегандай қарашларига, орамиздаги энг гапдон, ҳатто Самар акага ҳам ҳазил қилишга ботина оладиган Муҳаммад Очил жавоб қайтарди:

– Бу йигит Жумақул Қурбонов, сизга шогирд тушишни мўлжаллаб юрибди.

– Э, шунақами. Мен ҳикоянгизни ҳам, бир иккита мақолангизни ҳам ўқидим. Чакки эмас.

Мен ўша пайтда ишга келганимга бир неча ой бўлган, битта ҳикоя ва чўлқуварлар ҳаётидан бир нечта лавҳа ва очерклар чоп этишга улгурган эдим.

Ёзганларим устоз адибнинг назарига тушганлигидан ҳаяжонланиб кетдим.

Кейин Самар ака сўзини давом эттириб, ҳикоянинг ютуғи ҳақида гапира туриб гап орасида камчиликларини ҳам қистириб ўтди. Қулоғимгача қизариб кетдим.

– Бироқ, қаламингиз ёмон эмас. Изланишдан тўхтамасангиз, сиздан яхши ёзувчи чиқади, – деб юпатиб қўйди Самар ака.

Кейин гап асарнинг қандай ёзилиши, уни қандай қайта ишланиши ҳақида бўлди. Сухбат асносида Самар аканинг сермахсуллиги ҳақида ҳам сўрадик.

– Эринчоқ ёзувчининг битта баҳонаси бор: “Илҳом келмаяпти” деб, саланглаб юраверади. Аслида илҳом дангасадан қочади. Бирон нарса ёзаман, деган ижодкор илҳомни ўзи чақириб олиши

керак. Менинг сермахсуллигимга келсак, ҳар куни эрта тонгдан ёзув столига ўтираман. Икки сатрни қоралашим билан буюғи ўзи қуйилиб келаверади.

Мен шундан кейин Самар ака билан тез-тез учрашадиган бўлдим. Ёзган асарларимга у кишининг билдирадиган фикри мен учун қадрли эди. Устознинг иш услубини ўзлаштиришга ҳаракат қилдим. Эрта тонгда икки саҳифани қораламасам, шу куни устоз олдида кўнглим хижилдек бўлиб юраман.

Кейинчалик катта-катта ёзувчилар билан танишдим. Бир нечталари билан устоз-шогирд бўлиб қолдик. Бироқ, ижоддаги биринчи устозим Самар Нурийнинг қатъиятли, меҳр нури аксланиб турган нигоҳи менинг ҳар бир ёзган сатримни кузатиб тургандек туюлади. Бўшашмасликка, ўзимга талабчанроқ бўлишга ҳаракат қиламан.

АДИБ ҲАҚИДА

Жумакул Қурбонов Қашқадарё вилояти, Муборак тумани, Кўҳнашаҳар қишлоғида 1955 йил таваллуд топган. Тошкент Давлат Университетида, Қарши муҳандислик иқтисодиёт институтларида таҳсил олган. Сиёсий фанлар номзоди. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. Жумакул Қурбонов "Қоракўз", "Чорраҳа", "Сардоба" каби асарлар муаллифи.

Жумакул ҚУРБОНОВ

ВАФОДОР

Ҳикоя

Қуёш уфққа секин бош қўйди. Оқшом салқинида қўйларнинг бир маромда ўтлаётганини кўриб, кўнгли тинчиган Қодир бобо гиламдек тўшалган майса устига ёнбошлади. Атрофга чўккан сукунатни ахён-ахёнда жониворларнинг маъраши, какликларнинг ва ҳар турли кушларнинг сайрашигина бузиб турарди.

Оёқ тарафида ётган итнинг ниманидир сезгандай ҳурпайиб олганига эътибор ҳам қилмай, чол кўклам ҳавосидан тўйиб-тўйиб симираркан хаёлга чўмди.

Бундан беш йил бурун уни хўжалик каттаконлари иззат-ҳурмат билан нафақага кузатишди. Аввал қувонган, кейин орадан бир ҳафта ўтар-ўтмас зериканидан еру-кўкка сигмай қолган Қодир бобо идорага кириб борганида, у учрашмоққа бел боғлаган раҳбарлар иш билан аллақаяққа кетишган экан. Кўнгли синиб ортига қайтди. Эртасига ҳам шундай бўлди. Учинчи куни сабри чидамади, оёғига этигини, эгнига чакмонини илди-ю, қадрдон яйловига йўл олди. Каттаконларни ҳам шу ерда кўрди.

– Шундай бўлишини билгандим, – деди директор хурсандлигини яширолмай. – Мана, уч-тўрт кун бўлсаям, бола-чақанинг олдида бўлдингиз. Ишга киришинг. Ўз отарингизни берамиз. Болаларнинг олдига бориб-келишни ҳам эсдан чиқариб қўйманг. Тагин кампирингиз устингиздан шикоят ёзиб юрмасин-а?

Бугун байрам. Қодир бобо чўлиғи Абдурасулни қўярда-қўймай уйига жўнатди. Янги уйланган, чилласини чиқариб яйловга келган куёв бола тушмагур боласини йўқотган қўйга ўхшаб мўлтирайди. Уйга бориб келай дейишга юзи чидамайди. Қодир бобо бориб кел деса, уялиб кўзини олиб қочади. Хайрият, бугун кўнди. Саҳармардондан кўк қашқани миниб жўнаб кетди.

Итнинг ириллаши Қодир бобонинг хаёлини бўлди. Қўйлар ҳуркиб, гурра бир ерга тўпланди. Буталар орасидан шиддат билан отилиб чиққан жонивор ўзини сурувга урди. Қўйлар “дув” этди-ю, тўзғиб кетди.

“Бўри!” – миясидан яшиндек ўтди чўпоннинг. Ит эгаси ёнидалигида шерланиб кетди чоғи, ёввойи бир шижоат билан йиртқичга ташланиб қолди.

Лекин бўри зум ўтмай ўзини ўнглаб олиб итга ҳужум қилди. Ит ва бўри ўртасида ҳаёт-мамот жанги бошланди. Ит рақибининг дуч келган жойига оғиз солар, бўри эса унинг кекирдагидан олишга интилар эди. Ит охириги кучини сарфлаб, йиртқичнинг бўйнидан тишлади. Бўри жон талвасасида итни силтаб-силтаб ташлади, аммо ит йиртқичнинг оёқлари остига судралиб, топталиб қолса ҳам тишлаган жойини қўйиб юбормади. Ниҳоят, бўри йиқилди. Тун ярмидан оққанда Қодир бобо қўйларни бир ерга тўплади. Итни силаб-сийпаб эркалатар экан, қўллари шилимшиқ қонга

тегиб сесканиб кетди. Итни кўтариб, қулайроқ ерга, хас-хашак устига ётқизиб, гулхан ёқди. Сув иситиб итнинг яраларини ювди, яктагидан йиртиб, қон си-зиб турган жойларини боғлади. Шундагина қорни оч қолганини, касофат ташвишлари боис кечқурун тамадди қилмаганини, итга ҳам нон бермаганини эслади. Хуржундан нон ўроғлиқ дастурхонни олди. Суви қочган нонни ивитиб, итнинг олдига қўйди. Лекин ит нонга қайрилиб ҳам қарамади. Бўри яралаган ит ўлади, ўлмасаям сондан чиқади, деган гап эси-га тушиб чўпоннинг юраги ачиди. Абдурасул келса, итни қишлоққа юбортириб, парвариш қилдиришни, зарур бўлса, мол дўхтирига кўрсатишни ўйлаб, ўзи-га ўзи таскин берди.

Эртаси куни Абдурасул отини йўрғалатиб келиб қолди. У кеча шод-хандон жўнатган чўпоннинг қош-қовоғидан қор ёғаётганини кўриб, ҳайрон қолди. Хуржундан байрам совғаларини олаётиб, латта-путталар билан боғлаб ташланган итга кўзи тушди. Бир четда бўри ёриб ташлаган совлиқнинг ўлиги қорайиб кўринди. Абдурасул чолни ёлғиз ташлаб уйга кетганига пушаймон бўлди.

– Ўғлим, – деди Қодир бобо Абдурасулга, – кўп йиллардан бери яйловимизда бўри йўқ эди, хотир-жам эдик. Мана бу жонивор бўлмаса, билмадим, ҳолимиз не кечарди. Ваҳший битта қўйнинг боши-ни еди. Сен энди ўғлим, итни олиб қишлоққа қайт. Мол дўхтирини топиб гаплаш, кейин қўшоғизни ҳам ола кел. Ким билади дейсан, бўрилар бугун кечаси

ҳам бизни тинч қўйишмас. Ҳа айтгандай, мана бу йиртқич терисини элтиб колхозга топшир.

Абдурасул шу кетганича хуфтонда қайтиб кел-ди. Итни мол дўхтирига кўрсатиб, дори-дармон қилдирганини, кейин уйдагиларга икки-уч кун боғлаб парвариш қилишни тайинлаганини айтиб, чолга ҳи-соб берди.

Тунда шитир этган шарпадан ҳам уйқуси қочган Қодир бобо милтиғини елкасига осиб, қўйлар атро-фини бир неча марта айланиб чиқди.

Тонга яқин қўйларнинг ҳуркиб қочгани эшитил-ди. Иккала чўпон ҳам ўринларидан ирғиб турдилар. Бўзариб турган ойнинг ғира-шира ёруғида буталар оралаб чўлоқланиб келаётган бўри кўзга ташланди. Бўри шошмасдан, баъзан тўхтаб-тўхтаб чўпонлар ётоғи томон келарди. Чол ерга ётиб, йиртқични мўлжалга олди. Шошилиб устма-уст тепкини бос-ди. Ўқ мўлжалга текканди. Бўри мункиб кетганича ўрнидан турмади.

Милтиғини қайта ўқлаб олган Қодир бобо би-лан Абдурасул “ўлжа” томон яқинлашдилар. Қодир бобо оёғи остида бўри ўрнида ўзининг вафодор ити ётганини кўриб, донг қотиб қолди. Жониқиб итнинг бошини кўтарди. Лекин ит аллақачон ўлиб бўлган эди.

Чол қўлидаги милтиғини қулочкашлаб, чўл қўй-нига улоқтириб юборди. У яна итнинг устига энгаш-ди. Аччиқ-аччиқ йиғлаётган чолнинг қоқ суяк елка-лари силкиниб-силкиниб тушмоқда эди.

Салим АШУР

Баҳор кўнғироғи

Олам ибтидосидан,
Оталар дунёсидан,
Битик тош зиёсидан,
Ҳарфлар закосидан –
Минг йилдан, милён йилдан
Хат келди – хабар келди,
Қорахон будунидан
Довул, сўнг зафар келди,
Оламга баҳор келди,
Тирикликка ёр келди.

Завол билмай қуёши,
Иродаси, бардоши,
Сочилиб кўзи, қоши,
Чўкмай, йитмай ёд тоши,
Минг йилдан, милён йилдан
Номи мўътабар келди,
Хунларми ё суғудлар
Адашди – бадар келди,
Оламга баҳор келди,
Истак-ихтиёр келди.

Йўллар очган бўрилар,
Қуюн каби сурилар,
Билиг тўла ўралар,
Низом, тузук, тўралар,
Минг йилдан, милён йилдан
Кўк ёйган ҳашар келди,
Улуг эл барпо этган

Идрок муқаррар келди,
Оламга баҳор келди,
Оғриқ ва озор келди.
Фиръавн чарчогидан,
Эҳромлар мудрогидан,
Осмонлар чорбогидан,
Иқлимлар пучмогидан,
Минг йилдан, милён йилдан
Қавм кўру кар келди,
Юкунгани кунботар,
Сўнгра кунчиқар келди,
Оламга баҳор келди,
Ғолиб, мададкор келди.

Ҳаёт елдирди сувлар,
Нажот келтирди нурлар,
Тогда кўм-кўк сурувлар,
Богда оқ-оқ сулувлар,
Минг йилдан, милён йилдан
Кўк кийган лашикар келди,
Шумер шажарасидан
Кўк отли чопар келди,
Оламга баҳор келди,
Жайрондек наҳор келди.

Ўрхун шамолларида,
Ўтрик камолларида
Ё чин саволларида,

Мардлар аъмолларида,
Минг йилдан, милён йилдан
Музаффар аскар келди,
Қултегин, Тўннуққудан
Боқий бир назар келди,
Оламга баҳор келди,
Муаттар ифор келди.

Дунёнинг даргоҳида,
Тангри тоғ паноҳида,
Маъбудларнинг оҳида,
Тархонлар сипоҳида,
Минг йилдан, милён йилдан
Ёнмаган дафтар келди.
Ёйиқ кенгликларидан
Учган кўк каптар келди,
Оламга баҳор келди,
Зору беозор келди.

От елган яйловлардан,
Ор кечган яловлардан,
Гоҳ ўчган оловлардан,
Қайнаб кўчган довлардан,
Минг йилдан, милён йилдан
Соврилган отар келди,
Эр Тўнга ҳайбатида
Боқий бир шаҳар келди,
Оламга баҳор келди,
Жудаям ошкор келди.

Туроннинг тамал тоши,
Туркистон – амал тоши,
Табиат – ҳамал тоши,
Мўмиё – морал тоши,
Минг йилдан, милён йилдан
Буюк бир башар келди,
Олтойдан Сурхонгача
Ям-яшил сафар келди,
Оламга баҳор келди,
Сир билан асрор келди.

Кўпкарими, кўк бўри,
Ерда – ер-сувлар зўри,
Кўкда – осмоннинг тўри,
Кафтни куйдириб кўри,
Минг йилдан, милён йилдан
Эл деган жавҳар келди,
Бақтрия, Кушон каби
Неча юз гавҳар келди,
Оламга баҳор келди,
Кўзлар интизор келди.

Қумда сузган карвонлар,
Ойни узган сарбонлар,
Армон сизган маконлар,
Қатл, қиргин, қиронлар,
Минг йилдан, милён йилдан
Ҳаёт сарбасар келди,
«Авесто» қатларида
Тонглардан асар келди,
Оламга баҳор келди,
Ўйноқлаган нор келди.

Бахши Жайхундек тошди,
Сир қирғоғидан ошди,
Қирлар бағрини очди,
Тоглар зарларин сочди,
Минг йилдан, милён йилдан
Кимлар дарбадар келди,
Ўролми ё Итилдан
Юракка қадар келди,
Оламга баҳор келди,
Баъзан тангу тор келди.

Ботирлар, баҳодирлар,
Шамол мисол шотирлар,
Афсона, асотирлар,
Суворийлар хотирлар:
Минг йилдан, милён йилдан

Бир дoston қадар келди.
Ҳиндикуш тарафлардан
Хавф келди, хатар келди,
Оламга баҳор келди,
Гоҳида маккор келди.

Ақл чаноқларидан,
Илм бармоқларидан,
Ҳиндий саноқларидан,
Нилнинг қирғоқларидан,
Минг йилдан, милён йилдан
Коҳин, сеҳргар келди,
Беруний даҳосидан
Даврон муаттар келди,
Оламга баҳор келди,
Яхшига нисор келди.

Изларида изгирин,
Хато келтирди қиргин,
Куракка санчди тиғин,
Изиллар зилол йиғи,
Минг йилдан, милён йилдан
Заққум ва заҳар келди,
Оғзидан олов пуркаб,
Юз бошли аждар келди,
Оламга баҳор келди,
Даштларга девор келди.

Қалбида қадим алам,
Кўксидан эски ситам,
Кўзлари тарам-тарам,
Эрилиб кўҳна олам,
Минг йилдан, милён йилдан
Вайронкор навкар келди,
Кўллари бўм-бўш кетган
Дарди-дарбадар келди,
Оламга баҳор келди,
Озодлик такрор келди.

Қанот бўлдим булут,
Кўз бўлдим сор бургут,
Гўдак эмган каби сут,
Кундан кун ўсди ҳудуд,
Минг йилдан, милён йилдан
Тош билан табар келди,
Ғаззолий заҳматида
Зер билан забар келди,
Оламга баҳор келди,
Ҳақ ишқига зор келди.

Рух ёнди савашларда
Дил пишиди оташларда,
Битта деган ишора,
Мангуликдан башорат,
Минг йилдан, милён йилдан
Кўнгил санобар келди,
Муқаддас каломларда
Илоҳий пайкар келди,
Оламга баҳор келди,
Тавба, истиғфор келди.

Алтомишдан савдолар,
Гўрўғлидан гавғолар,
Тўмарисдан туғролар
Ё Широқдан буғролар,
Минг йилдан, милён йилдан
Синмаган эгар келди,
Асрларни занжирдек
Улаган камар келди,
Оламга баҳор келди,
Фахру ифтихор келди.

Шарқираган жамолдан,
Ғарибгина малолдан,
Жануб ила шимолдан
Эсган илиқ шамолдан,
Минг йилдан, милён йилдан
Ўжар ё қайсар келди,
Бойқўл билан Оролдан,
Ёғийдан ҳазар келди,
Оламга баҳор келди,
Тўлқин шиддаткор келди.

Саҳролар маъвосидан,
Хонлар истилосидан,
Гармсел балосидан,
Туёқлар жафосидан,
Минг йилдан, милён йилдан
Найза ва наштар келди,
Хароб айлаб чин изи,
Тўзгиган гузар келди
Оламга баҳор келди,
Чодирдан агёр келди.

Муқанна – пок иймонми,
Темур Малик – қалқонми,
Жалолиддин – арслонми,
Халқ – асл қаҳрамонми:
Минг йилдан, милён йилдан

Ҳар сўзи анбар келди,
Тупроқ қўл чўзганида
Ҳамма баробар келди,
Оламга баҳор келди,
Содиқ халоскор келди.

Буюк Темури кучидан,
Улуғбекнинг «Зижи»дан,
Али Қушчи буржидан,
Очуннинг у учидан,
Минг йилдан, милён йилдан
Чақнаган чавқар келди,
Коинотнинг томида
Балқиган ахтар келди,
Оламга баҳор келди,
Буюк бир сардор келди.

Зухал билан Зухролар,
Ғазал бўлди наволар,
Наво дилни даволар,
Сўзга тўлди ҳаволар,
Минг йилдан, милён йилдан
Шоир қаландар келди,
Шер, йўлбарс ҳамласида
Толеи акбар келди,
Оламга баҳор келди,
Гулбадан дилдор келди.

Кўкни тутган саройлар,
Булутни кесган ойлар,
Дўмбирадай шўх сойлар,
Отга муносиб тойлар,
Минг йилдан, милён йилдан
Гўдакдай саҳар келди,
Қалғалар қурсоғида
Шамс ила қамар келди,
Оламга баҳор келди,
Боғлар харидор келди.

Баҳор бўёғи тарқоқ,
Ранг пошишоси бўлди оқ,

Қизилга ботди тупроқ,
Яна кўкарди байроқ,
Минг йилдан, милён йилдан
Сайраб самандар келди,
Тусларни туслаб уста
Мусаввир – заргар келди,
Оламга баҳор келди,
Бозор ва аттор келди.

Ўтди қанча тошқинлар,
Дўлу довул, шошқинлар,
Келди янги ёлқинлар,
Янги таҳрир, талқинлар,
Минг йилдан, милён йилдан
Улғайган самар келди,
Орзулар осмонида
Кўёшдек анвар келди,
Оламга баҳор келди,
Кўнгил деган тор келди.

Ер юзининг пораси,
Икки дарё ораси,
Диёрларнинг сараси,
Кўринди оқ-қораси,
Минг йилдан, милён йилдан
Йўли мунаввар келди,
Ўзбек – йиқилса золиб,
Турса – музаффар келди,
Оламга баҳор келди,
Энг ёруғ дийдор келди

Ой, офтобдан ўзган эл,
Ўз умрини чўзган эл,
Сурон солиб юзган эл,
Нурли манзил тузган эл,
Минг йилдан, милён йилдан
Заминга чамбар келди,
Дўст-душмани, – ёнида
Нон билан ханжар келди,

Оламга баҳор келди,
Энг буюк меъмор келди.

Меҳнат билан бор бўлган,
Мангуликка ёр бўлган,
Топган шони – ор бўлган,
Йўқотгани – нор бўлган,
Минг йилдан, милён йилдан
Тун-кун баробар келди,
Бошида Ҳумо тоғи,
Қақнусдек минбар келди,
Оламга баҳор келди,
Боқий-барқарор келди.

Аدل бўлди бўйлари,
Фарзанд тўла уйлари,
Қирқ кун бўлар тўйлари,
Юзта бўлсин қўйлари,
Минг йилдан, милён йилдан
Жола тўла жар келди,
Бомдод далага чиқиб,
Уйга тонготар келди,
Оламга баҳор келди,
Тўрт тараф шарор келди.

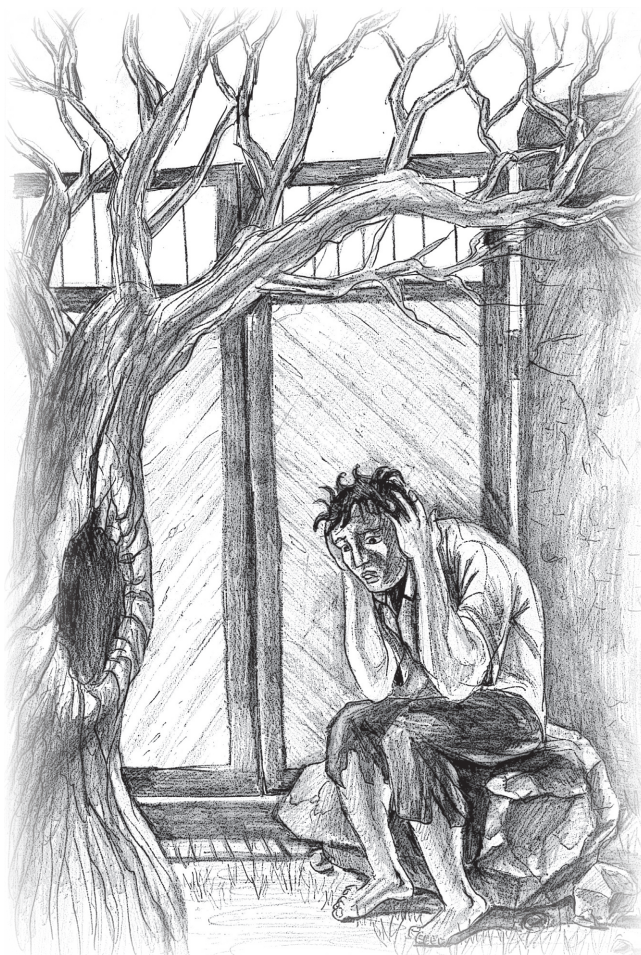
Давронлар югуриқдир,
Замонлар югуриқдир,
Ўзбек мангу тириқдир,
Ўзбек мангу йириқдир!
Минг йилдан, милён йилдан
Бунёдкор башар келди,
Дардларга бўлиб малҳам,
Истиқлол – сарвар келди.
Оламга баҳор келди,
Муқаддас диёр келди!

Минг йилдан, милён йўлдан
Муқаддас диёр келди...

Наби ЖАЛОЛИДИН

МАЖНУН

Қисса

– Маши скалад, Сервисбой, – деди дўкончи қинғир-қийшиқ тахталардан қилинган беўхшов эшикни ғийқиллатиб очиб, ичкари кираркан. – Анови лаш-лушларни бир томонга тахлаб, тагини тозалаб берасиз. Хизмат ҳақи нақд – уч минг.

Сервисбой ҳеч нарса демади. Паришон кўзларини ғалати пирпиратиб қўйди-да, ишга киришди.

Пастқам қир остига жойлашган дўкон авваллари девонанинг хуржунидай икки бўлак бўлиб икки томонга ёнбошлаб ётар, деворлари болалар лой отиб ўйнагандай серқашқа эди. Дўкончи йигит хусусийлаштириб олгач, кўп ўтмай, икки хонали дўконни бирлаштириб, кенгайтирди. Девору томларини янгилади, у ёқ-бу ёғига ранг-тус берди, орқасига эски-туски ёғочу тахталардан омбор қурди. Кейинроқ сомса ёпадиган тандир ўрнатиб, бир бекорчини ишли қилди. Тандирнинг ёнбошига гулли қапа тикиб, иккита одмироқ стол, беш-ўнта қўлбола стул қўйди. Ана шундан сўнг бу ер қишлоқнинг энг гавжум жойига айланди. Гузардаги олди айвонли пастак чойхона, унга туташ сартарошхона-ю новвойхона эса катта амалдорнинг қабулхонасида навбат кутиб ўтирган авомга ўхшаб қолди. Дўкон пештоқидаги катта рангли ёзув унга, айниқса, виқор бағишлагандай. Энди икки томонга суйри кетган шағал аралаш тупроқли йўл, негадир гузарнинг нарироғидан бошланган қишлоқ уйлар забунроқ, афтодаҳолроқ кўринади. Дўкон ёнбошига қўйилган икки биқинида қизғиш йўл-йўли бор қаймоқранг «Дамас» мисоли катта амалдорнинг ҳукмдорлик тамға-нишонидек.

Айни дамда сомсахонада ҳеч ким йўқ. Сомсапаз ғўзапояни қисм-қисм синдириб, тандирга тикар, тепага урилган алангадан ва тутундан қочиб кўзларини қисган кўйи, тез-тез бошини орқага ташлаб қўяди. Қорамтир тутун эса ўчакишгандай унинг боши қаёққа қайрилса, ўша томонга ўрлайди. Лекин сомсапаз бунга парво қилмасликка уринади, чунки соат ўн бир бўлмаёқ тушликка келадиган «клиент»лари бор, шунинг учун тандирни тезроқ оқартириб (қиздириб), сомсани ёпиши керак.

Сервисбой аввал қути-ю яшиқларни, қўйинги, неки бўлса, омборнинг бир тарафига олди. Улардан бўшаган қум аралаш тупроқли қорамтир зах ерни бешилиқ билан таталаб ахлатдан тозалади, текислади. Омбор қир остида – куёшдан панадалиги учун анча салқин, ернинг захи баданга баралла урилиб, суяқларни зирқиратгудай бўларди. Баҳор эмасми, қишнинг борки захри чор атрофдан қочиб, шу ерга қамалиб олгандай. Зах тупроқ тахта деворнинг ёриқларидан мўралаб, гўё титрай-титрай офтобни ахтаради.

Кўп ўтмай тузуккина ишлаётганлигига қарамай, Сервисбойнинг эти жунжиқиб, бурни суюлди. Бирок ишни шошилмай, пухта қилиб ўрганганидан ташқарига чиқиб, офтобда исиниб олишни ҳам истамади. У энди ҳалиги нарсаларни тозалаган тарафига олиб, тахлади. Сўнгра ун ва гуруч тўла қоплар қалашиб ётган тахта сўрини тартибга келтирди, ён-верини супуриб-сидирди...

Сервисбой айни дамда ҳеч нарсани ўйламасди, шуури тунги коинотдек хувилларди. Ишни эса қўллари беихтиёр бажарарди. Эғнидаги оҳорсиз кастим-шими-ю қўйлаги шалвираб тургани ва бошидаги беўхшов шапкаси боис қадди-басти кўримсиздай туюлар, бироқ тузукроқ сарасоф солган киши келишган қоматини пайқашни мумкин. Бунинг устига, у боя дўкончи тап тортмай айтган, эшитган қулоққа ғалати туюлган лақабидан ғашланмас, норози ҳам бўлмасди. Сервисбой дейишлари сабабини ўзи билмас, эҳтимол қачонлардир билгандиру, энди унутиб юборгандир. Худдики отаси қўйган чиройлидан-чиройли Шунқорбек исмини унутгандай.

Отаси раҳматли овчи эди, қиру тоғларни кезиб, турфа жонзотларни овларди. Бир неча кунлаб йўқ бўлиб кетар, олис-олис тоғларнинг энг баланд чўққиларигача чиқарди. Чўққилар ҳукмдори шунқор аталмиш қушга ишқи тушган йиллари икки қиздан кейин ўғил кўрди. Ўғлининг толеи баланд бўлмоғини орзулаб, Шунқор дея исм қўйди.

Сервисбой ишни тугаллаб, ташқарига чиққанида тип-тиниқ осмонда чарақлаётган куёш нурлари кўзга санчилар, хуш бўйли баҳорий сабо еларди. У дўкончига йўлиқиш ниятида дўконнинг олдида ўтди. Сомсахонада юзи қирмочи чалароқ қирилган қозондай Шоди тракторчи билан шалпанг қулоқ Сойиб сувоқчи ўтиришарди. Бу иккови тенгқур – бир синфда ўқиган, мактабда ўқиб юрган пайтлари бўйлари чўзилиб, қизларга қарай бошлашганида Сойиб кичикроқ елпиғичдай қулоқларини нима қилишини билмай, Шодига нолиганди. У бўлса, ҳазиллашибми ёки фаросати етгани шумиди, қулоқларини орқага қайтариб елимлаб олишини маслаҳат берганди. Сойиб эртасига елимланган қулоқларини ошнасига кўз-кўзлаб, «қойил қипманми», дегандай мамнун тиржайганди. Аввалига Сойибнинг лақаби «Локатр» эди, шу-шунинг ёнига «Клей» ҳам қўшилди. Эслашса, ҳали-ҳали қулишади. Айниқса, тос бет (юзи кетига ўхшаган) Шодига кўпчиликнинг ичида Худо беради – дод девормагунча қўймай масхаралайди.

Сервисбойни кўриб Шоди тракторчи оғзининг иштонбоғи қочиб, ҳиринглашга тушди:

– Ие, Сервисбой, шу ердамидийиз? Айтувдим-а ажинатутнинг ҳиди келяпти, деб.

Сервисбой унга маъносиз бир қараб қўйди-ю индамади, гапини эшитмагандай тураверди.

Шу пайт дўкондан бир шиша ароқ кўтариб дўкончи чиқиб қолди.

– Э-э, тугатдийизми, Сервисбой? – деди у қўлидагини Шодининг олдида қўяркан. – Ҳозир сиз минан ҳисоб-китоб қиламиз... Ҳов, буларга иккита пиёла бер.

Дўкончи чўнтагидан бир даста беш юзталиқ чиқариб, уч минг сўм ажратди-да, Сервисбойга узатди.

– Меҳнатингизга рози бўлинг-а. Мана, хизмат ҳақингиз.

Сервисбой пулни олиб, дарров кастимининг ички чўнтагига солди.

– Энди бир йўла тушлиқ қип кета қолинг, дўсим, – деди дўкончи уни эркалатгандай. – Иккита сомсаям биздан.

– Ҳа-ҳа, бияққа келинг, Сервисбой, – тағин ҳиринглади Шоди ҳангоматалаблиқ билан. – Бир пас гаплашайлик энди, мундай.

Сервисбойнинг қорни очганди, бунинг устига, эти мудом жунжикарди, шунинг учун индамай бориб Сойиб клейнинг сўл ёнига ўтирди.

– Ҳов, – дея сомсапазни чақирди Шоди бўйинини чўзиб. – Сенлардаям чироқ ўчяптими? Бизда жа ошир-воряпти-да.

Сомсапаз қир ортидаги маҳаллада яшарди.

– Ҳар куни ўчади, ака, – деб қўйди у тандирнинг чўғини қовлаб.

– Кечқурун бир бемалолроқ телевизорам кўролмайсан, – ғудранди Шоди ўзига ўзи гапиргандай.

– Лақабниям зап топгансан-да, бунга, – деди Сойиб шипшигандай, боши билан Сервисбой томонга имлаб. – Асл отини бошқалар тугул ўзиям унутворгандир.

– Буни жин чалиб кетгандан кейин қўйганман-да бу лақабни. – Шоди ароқни очиб, учта пиёлага яримталаб қўйди. Бирининг тепасига кафтини босиб чангаллади-да, Сервисбойнинг олдида дўқиллатиб қўйди. – Қани, мулла Сервис, олингчи! – Сўнг Сойибни ҳам пиёлани олишга ундаб, масхарасини давом эттирди. – Сервис-да, Сервис, анча-мунча ишнинг киндигини суғирволади.

– Унга ичирмаганинг тузукдир, Шоди, – деди Сойиб пиёлани қўлига оларкан. – Тағин...

– Арақни маши ичсинда. – Шоди қўлидагини сипқориб, юзини тириштирди, газак ахтариб, у ёқ-бу ёққа аланглади. Лекин олдида оғизга солгулик ҳеч нарса йўқ эди. Иложсиз, оғзидан кескин ҳаво чиқариб, кафти билан лабларини артди. – Биринчиси зўр кетади-да... Буни энди жинам урмайди, уриб бўган, – деди кейин Сервисбойни кўрсатиб.

Сойиб ҳам оқ урди.

– Тавба десангчи-ей, – оғзини қўли билан елпиди сувоқчи. – Бемаъни гапни жа-а кўп гапирасан-да, омма.

Сервисбой уларнинг гап-сўзларини эшитмаётгандай эди. Пиёладагини тишлари орасидан сизиб ичди, юзида бирон ўзгариш сезилмади. Кўзларини бир нуқтага тикиб, бурнидан нафас олганча гоҳ-гоҳ тамшаниб ўтираверди.

– Ана кўрдингми, Клей? – деб қўйди Шоди кўзи билан яна Сервисбой томон имлаб.

Шоди тракторчининг ёши катта бўлсаям ўсмирлик чоғларида Шунқордан хайиқарди. Шунқорнинг эрта бўртиб чиққан елка ва кўкрак пойлари, айниқса, бургутники сингари қаттиқ тикилгувчи кўзлари анча-мунча одамнинг юрагига ғулув солишга қодир эди. Шунгами, Шоди уни ёқтирмасди, рўпара келса беихтиёр юраги шигилларди. Кўрққан одамнинг нафрати, ҳасади ёмон бўлади, дейишарди, ростэкан. Шодининг тенгқурларидан бирови уйланганида Шунқор у билан пойандоз талашиб қолди. Таомилга кўра тўй авжида давра ўртасига пойандоз солиниб, ундан куёв болани ўтказиларди. Кейин йигитлар пойандозни талаша кетишарди. Ўшанда эндигина мактабни тамомлаган Шунқор қаёқдандир пайдо бўлди-ю, тракторнинг темир-терсақларини иргитиб ўйнайдиган норғул Шодига рақиб тушди. Шодининг кайфи бор эди, қони қизиби, куч дегани билакларини ёриб юборай дерди. Икковлон баркут пойандозни кафтларига ўраб олдилару, ҳар томон торта бошладилар. Чор тараф бақир-чакирга тўлди, ширакайф йигитлар уларни доирага олдилар. «Ҳа, бўл!», «Бўш келма!», «То-ортт!» каби қийқириқлар қулоқларни батангга келтирди. Унга сари рақиблар, айниқса, Шоди авжга минар, гоҳ у томонга, гоҳ бу томонга тортишиб, одамларни ҳам турткилаб ташлашар, баъзан эса столларга бориб урилиб, дастурхон устидаги нарсаларни ағдариб юборгудай бўлишарди. Атрофдаги қиз-жувонларнинг нигоҳлари уларнинг орини баттароқ кўзгаб, янада шашт берарди. Иккиси жиққа терга ботди ҳамки, на униси каттаман, ёки на буниси кичикман, деб тортқилашдан тўхтамасди. Ниҳоят даврадагиларнинг ҳафсаласи пир бўлиб, зерика бошладилар. «Бўлди-да, энди!» деган инсофга чақирувлар эшитилди. Аммо рақиблар ҳолдан тойиб қолган бўлсалар ҳам бир-бирларига ён берай демасдилар. Шу пайт ўртага катта ёшли бир одам кириб келди-да, ёнидан пичоғини чиқариб, бир қўлида Шодининг елкасидан тутиб, тўхтатди.

– Қани, тек турларинг-чи, – дея пойандозни икки мушт орасидаги жойидан қирқиб ташлади. – Ана, икковингга тенг бўлсин. Аммо тўйни бузсаларинг, қулоқларингниям кесволаман, – деб тегишиб ҳам қўйди.

Бироқ пойандоз тенг бўлинмаган эди. Шунқор биллагига кўпроғини ўраб олган эканми, Шодининг қўлида шапалоқдай қисми қолди. Бу миясини ароқ ғажийтган Шодининг орини кўзгади. Лекин тилига жўяли гап келмади.

– Сен ўзингни тенгқурларийни тўйида пойандоз тортишгин, бўптими? – дея олди аранг.

Шунқор эса жилмайди-да, қўлидагини унинг елкасига ташлади.

– Буёғиям сизга, ака, узр, – деди-ю даврадан чиқиб кетди.

Рақиб баттар тутоққанча қолаверди.

Шоди Сервисбойнинг пиёласига яна ароқ қўйди.

– Жуп (жуфт) бўсин энди, – деб қўйди шеригига кўз қисиб.

Сойиб иккови пиёлаларни чўқиштириб, ароқни сипқордилар, «куҳ-куҳ»лаб, ҳам оғзидаги тахир куйдиргидан халос бўлишга уриндилар, ҳам бир йўла иссиқ сомсаларнинг «қорнини» ёриб совутдилар.

– Тракторинг қайда? – деди Соиб унинг бемалол ароқ симираётганидан ўзича маъно чиқариб.

– Офисда.

Сойиб тиржайди.

– Қанақа офис-эй, шийпон, дегин. – Сўнг Сервисбойга бир қараб қўйиб, сўради:

– Ичсанг фермер индамайдими?

– Билдирмайман-да. – Шоди Сервисбойнинг боягидек ароқ симиришини томоша қилди.

Шу пайт йўлда чап қўлида уч-тўрт ёшли қизчасини етаклаб, ўнг қўлига кетмон ташлаган ёшгина жувон кўринди. У дуркун эди. Эгнидаги гулли одми қўйлаги, енгсиз пушти жемпери, бошидаги кўримсиз рўмолу оёғидаги оқшайган калиши ҳам унинг ёқимтойлигига соя соломлаганди. Ширакайф Шодининг кўзига олов тўлди:

– Ёмон чанқаганда ўзиям, – деди жувонга ютоқиб тикиларкан.

Сойиб ҳам ўша ёққа ўгирилди.

– Қурбонди боллари-ку (хотини-ку), – дея Шодига маломатли қаради. – Жа кўзинг бепарда-да, омма.

– Қурбонинг Россияда юрибди. Бу бечоранинг айби нима, Клей? Айни «ейдиган» пайти, ҳадемай сўлийди-қолади. – Шоди ўтли кўзларини жувондан узмасди. – Бу Сервис бекорга жинни бўмаган-да.

– Бўлди энди, – Соиб жувон томонга қайтиб қарамади. – Агар бизга ўхшаб одамларди уйида ишлайдиган бўлсанг калтак еб ўлиб кетаркансан-да. Устамиз пата (фатво) берётиб, бировнинг уйида кўзинг ўйнамасин, деб ўргатган. Устани хор қиладиган нарса, бировнинг хонадонида кўзининг олма териши дерди...

– Бор-ей, насиҳатийни амманга қил, – жеркиди Шоди. – Худо буларди нимага яратган ўзи?..

Сервисбой ёқимли сархушлик оғушига сингиб борарди. Ароқ таъсирида вужуди қизиби, боши ҳузурбахш жимирлар, миясида ширин хаёллар, алланечук маънолар бергувчи ўйлар айлана бошлаганди. У хийла совиб қолган иккинчи сомсани ямларкан, нигоҳи бир нуқтага қадалганча гоҳо билинар-билинмас жилмайиб қўярди. Айни дамда ҳеч нарсани кўришни ҳам, қўйингки, ҳеч ёққа қарашни ҳам истамас, шу ҳоли, нигоҳи қадалган, аммо кўрмаётган нуқта, аниқроғи, хаёлларидан ўзга мавжуд йўқлик унга жуда-жуда хуш ёқарди. Шу пайт кўз қирига таниш шарпа урилди. Аввалига нигоҳи қадалган нарса гулли капанинг эгри темири эканлигини англади, сўнг кўз соққаларини йўл томон бурди. Ўтиб бораётган жувонни таниди-ю, боши ўша ёққа қайрилди. Юраги қаттиқ шигиллаб кетди, кейин тез-тез ура бошлади. Нигоҳи энди орқа тарафидан кўринаётган жувонга қадалди, жағи таққа тўхтаб, емиши оғзида қолди, киприкларининг ости қизиби, қорачўғларига ялтироқ парда тушгандай туюлди. Танасининг елкасидан пастки қисми қўйига оқаверди. Ниҳоят беихтиёр «ғилқ» этиб ютинди, емиши томоғидан ўтиб кетгач, оғзи бўшаб, тили айланишга имконли бўлди. Юрагидаги ғалаён боис кучланаётган оҳ ўзини бўғзи томон урди:

– Бойчечак!.. – деб юборди у ўртаниб.

– И, кўриб қолди-ю! – деди унга ялт этиб қараган Шоди хўриллатиб чой хўпларкан.

Сойиб ҳам унга ҳайрат-ла боқди.

– Сервис... Шунқорбек, сизга нима бўлди? – Кейин Шодига норизо қиёфада минғирлади: – Бекор ичирдинг-да, ошна.

Сервисбой ёгли қўлларини бир-бирига ишқалаб, артган бўлди. Яримта сомса-ю пиёладаги чой ўз ўрнида қолди. На фотиҳа қилди. Индамай ўрндан туриб, йўл томон ўтаркан, бир-икки гандираклар кетди.

– Ҳа, Сервисбой, қорин тўйдими ишқилиб? – деди дўкон эшиги кесақисига суяниб турган дўкончи, хайрмаъзур маъносида.

Сервисбой унга қайрилиб ҳам қўймади. Тошли йўлга чиқиб олгач, шоли ўтаётган одамнинг юриши билан жувоннинг ортидан тушди.

– Унинг қорни тўймадиёв, – дўкончининг гапига жавоб оҳангида деди Шоди. – Жонидан тўйди, чамаси.

– Жа бемаъни гапни кўп гапирасан-да, – Сойиб унга одатдагидай танбеҳ берган бўлди...

Шунқор Бойчечакни мактаб давриданоқ яхши кўрарди. Бир-икки хат ёзгани ҳам рост, қиз жавоб қайтармаса-да, маъноли боқишлари билан умидлантирар, гоҳо майл билдиргандай бўларди. Тўй-тўркину Наврўз сайлларида биттадан ўртоқлари етовида ёнмаён қадам ташлаб, шивир-шивир, висир-висирлар ила гўё учрашувларга ҳам чиққанлар... Ниҳоят ўн биринчини битиришлари арафасида – баҳорнинг аввалида қишлоқнинг калласидай кўринувчи қирнинг энг юқори тўшида илк бор елкаларини елкаларига тираб, аҳду паймон қилишди. Айни бойчечак очилган пайт эди. Шунқорнинг бармоқлари орасида ҳам бойчечак.

– Мана, сен, – деди у қўлидаги кўкиш чечакка ишора қилиб.

– Мен, мана, – дея майин қиқирлади қиз бармоғи ила ўзини кўрсатиб. – Шўрлик бойчечакнинг умрига зомин бўлдингиз. Шошилдингиз.

– Мен уни севиб уздим, – йигит ўз қилмишини хаспўшламоқчи бўлди.

– Севсалар узмаслар!

Шунқор қизнинг сўзамоллигидан ҳайрону лол – ахир у уятчан, камгап эди-ку.

– Нега даданг исмингни Бойчечак қўйган-а?

– Ўзи гулу чечак, кейин бой бўлсин, деб-да, – эркаланди қиз.

– Бойчечагим бойланди,

Кўнглим унга бойланди, – бу сатрлар тилига қаёқдан келганини билмай қолди. Балки ишқ шоир қилдими? Кейин эса зорланди:

– Алдамайсан-а, Бойчечак?! – деди бармоқлари орасидаги чечакка боқиб.

– Бу-чи, бу? – дея кўрсаткич бармоғи ила йигитнинг елкасига нуқиди қиз. – Алдамайдими?

– Йўқ, ҳеч қачон! – Йигит унинг билагидан тутмоқчи бўлди.

Бойчечак шахт ўрндан туриб қоча кетди.

– Тутолмайсиз, тутолмайсиз!..

– Бойчечак!..

Шунқор ўқишга киролмагач, ўша йили кузда ҳарбийга кетди. Унда ҳарбий хизмат бир ярим йил бўларди. Орадан бир ярим йил ўтиб, қирларнинг кўкси алвон тусга кирганда, унинг ҳам кўкси ишқдан алвон-алвон бўлиб, ишқ осмони момагулдурларга тўлиб, уйига қайтди. Қайтди-ю Бойчечакни сўроқлади. Бироқ энди қирларда биронта бойчечак йўқ, чор-атроф лола-ю қизғалдоққа тўла эди. Унинг Бойчечаги эса Қурбоннинг бағрида унганди.

Шунқор талваса оғушида Қурбонниқига чопди. Бу орада оқшом тушганди. Ёпиқ дарвозани урди, тепди, қизнинг исмини айтиб бақирди, дод солди. Қурбонни сўқди. Лекин нима қилаётганини ўзи билмасди. Ахийри Қурбон чиқиб келди. Чиқиши ҳамона Шунқор унинг бўғзига ёпишди.

– Нима қилдинг?! Нима қип қўйдинг, Бойчечак?! – дея чинқирарди у Қурбонни бўғволиб, силтаркан.

Қурбон ўзини ўнглолмасди. Агар Бойчечак чиқиб, Шунқорнинг билагидан оҳиста тутиб, бўғзини бўшатмаганида ва Шунқор қарахтланиб, тиз чўкиб қолмаганида, бирон қор-қол бўлиши тайин эди. Бойчечак эрини тиклаб, у ёқ-буёғини қоқди-да, дарвозага бошлади. Ичкарига кириб бораркан, Шунқорга ўгирилди. Кўзлари илк юлдузлар шуъласида йилтираб кетди.

– Кетинг!.. – деди сўнгра. Бу сўз нафратга тўла эди.

Улар кириб кетгач ҳам Шунқор тиз чўккан қўйи тупроққа қоришиб анча ўтирди. Қулоқлари остида «Кетинг!» деган сўз қайта-қайта жананглайверди. Бир замон ўрндан кўпди. Дам у ёққа, дам бу ёққа қайрилиб, бир пас турди. Бирдан шахт осмонга боқди-да, “Бойчеча-ак!” дея ҳайқирди, сўнг дуч келган томонга чопди. Кўп ўтмай, маҳалла кўчаси тугаб, қир сари ўрлаб борарди. Аллақачон ҳансираб қолган, бўғриқар, йиғлар, тишлари орасидан «Бойчечак», дея чинқирарди. Мана, илк қир тепасига ҳам чиқиб олди. Энди қир ортидан пастга шўнғиди.

Қирнинг биқинида тор сўқмоқ бўлиб, унинг эни икки қадамча келар, бир ёнининг анча қисми пичоқда кесилгандек тик жарлик эди. Сўқмоқнинг белида қирга елкасини тутган танаси ғадир-будир, ёшига нисбатан хийла мечал қари тут бор. Сўқмоқ унинг ёнидан бироз кенгайиб ўтади. Қирнинг тут елкасига туташ жойидан кўз ёшидай булоқ сизиб туради. Гўё Худойим шўрликнинг пажмурда, бунинг устига, ёлғиз ҳолига ачиниб, қирни бўзлатиб қўйгандек. Бўлмаса тут аллақачон қуриб қолиши керак эди. Уни одамлар ажинатут деб атарди. Бу кўпчиликнинг юрагига ваҳима солар, унинг бағридаги бир бош бемалол сиққулик қоп-қора ковак эса ваҳмини икки ҳисса оширарди. Худди тутга ном бўлган ажина шу ковақда яшайдигандек. Тут икки одам бўйи келар, каллакланмаганлиги боис шоҳу бутаси мўл, қуюқ барг ёзганидан, қирнинг тунга қоришиқ зимистонида баттар қорайиб, яна-да ваҳимали кўринади.

Қуйига чопиш юқорига югуришдан мушкулроқ. Чунки юқорига кўтарилаётган одамнинг фикри-ўйи тезроқ тепага чиқиб олиш бўлади ва борки мақсадни тиззаларига жамлайди. Тепага чиқиб олса бас, мазза қилиб чўзилиб ётиши, чарчоқларини чиқариб олиши мумкин. Тепанинг тепалиги ҳам шунда-да...

Ҳа, пастга чопиш мушкулроқ, хавфлироқ. Биринчидан, ўзингни тўхтатиб қолишинг қийин. Кейин, истастама, барибир ўшал чоҳга – қаърга тушасан. Ҳатто думалаб кетишинг ҳам ҳеч гап эмас. Энг ёмони, қулагудек бўлсанг, шунақаям гупиллаб тушасанки, бошинг қайда, оёғинг қайда ажратиб ололмайсан.

Шунқор пастга томон ўзидан мосуво чопаркан, мувозанатини ҳам йўқотганди. Ҳар қадамида оёқ кафтлари ерга қаттиқ урилар, у беихтиёр ўзини тўхтатиб қолгучи маъвога интиларди. Ва ниҳоят кўтарилган ўнг оёғи доимгидек ерга етиши муқаррар бўлган жойда бир

зум муаллақ қолди-да, қўналғасини тополмай, пастлаб бораверди. Унинг ортидан бутун танаси эргашди. Бир он ҳис қилдики – остида ер йўқ эди гўё. У гурсиллаб тут остига тушди. Ҳаммаёғига чилп-чилп лой илашди, танасига нам урди, Лекин бирон жойи оғримасди, балки сезмадимми. Шартта тутни чангаллади-да, пайпаслаб, ковагини қидирди. Топди. Икки кафти билан ковакнинг икки лабидан тутди. Ўйлаб ўтирмай бошини шахт ковакка тикди.

– Ма, ол! Е, е!.. Ажинамисан, алвастимисан, е, е! – деди йиғи аралаш. – Е мени, е! Бошим керакми, юрагим керакми, е! – Боши қоп-қоронғи ковақдалиги боис овози қулоқларига жуда баланд эшитилиб, юрагига ваҳшат уфурарди. Ташқарида эса овозининг ковақдан сирғалишга улгурган қисми ҳам қиру жарликка урилиб, осмону заминнинг улуғвор оғушида йўқ бўлиб кетарди.

Шунқор дод солар, ўкраб-ўкраб, қақшаб-қақшаб йиғларди.

– Бойчечак!.. Мен сени яхши кўрадим-ку, Бойчечак!.. Нега ундай қилдинг, Бойчечак! Энди мен қандай яшайман?.. Қандай яшайман?!..

Шу қўйи ё ухлаб қолди, ёки ҳуши оғди. Кўзини очганида...

Олам ёп-ёруғ эди. Осмон тип-тиниқ, унинг четиди – қуёш чарақларди. Кўзларини очиши ҳамано қароғларига ҳовуч-ҳовуч нур тўлди. У бутун вужуди зирқираётганлигини, ҳаммаёғи лой, ҳўл эканлигини пайқади. Зах ўтиб совқотганидан хиёл титрарди. Боши эса бўм-бўш – на кечқурунги аҳволини эсларди, на бирон режа ёхуд ўй йилт этмасди унда. Фақат ўрнидан туришни истар, лекин оёқлари тўнгиб қолганидан тура олишига кўзи етмасди. Бир қўлида тутни пайпаслаб, иккинчисиди булоқ ҳосил қилган ғовакнинг четига тираниб, туришга уринди. Шу пайт юқорида уни кимдир чақирди. Кўп ўтмай чорлаш яна қайтарилди. Яна, яна... У овоз бермоқчи бўлди, бироқ томоғи ғалати шиғиллади-ю, товус чиқаролмади. Шунинг ортидан ҳолсизланиб, яна боягидек чўзилиб қолди.

Уни отаси бошлиқ кўни-кўшни туни билан излашганди. Ниҳоят ажинатут остидан топишди. Лекин кўзларига ишонишмасди, чунки одамлар кундузи ҳам ажинатутнинг ёнига ёлғиз боришмасди.

Шунқор бир ҳафта иситмалаб ётди, тили калимага келмади. Дўхтир қатнаб турди. Буёғига ҳам ғафлатда қолмайлик, деб ўқитиб-нейтишди, инсу жинсни ҳайдовчи парихонга кўрсатишди. Ҳайтовур бир ҳафтада иситмаси тушди, титраши қолди, атрофидаги одамларни таниб, бироз тамадди қилди. Лекин гапирганда ора-сира тили тортилиб, дудуқланиб қоларди. Ана шунда отаси уни жин чалганлигига ишонди.

Шунқор аста-секин оёққа туриб кетди, дудуқланмай ҳам қўйди. Ёз кирди ҳамки, ўқишга тараддуди йўқ, бирон марта китоб тутмади. Авваллари ўқийман, деб тинчимасди. Энди эса... Бир куни отаси «ўқишга тайёрланмайсанми, болам?» – дея ўсмоқчилаб ҳам кўрди. У отасининг гапини тушунмагандай унга бир пас маъносиз тикилиб турди-да, ерга қараб бош силкиди. Отаси унинг алпозини кўриб, ўғлини бой бериб қўйганлигини англади. Ёлғизининг тақдирига куя-куя кўп ўтмай бандаликни бажо келтирди. Тоғу тошлар, қушу ҳайвонлар

унинг изларини қўмсаб қолавердилар. Шунқор бўлса бир-икки йил ичида Сервисбойга айланди. Бойчечакни фақат кўргандагина эслар, эслагач, унутмоғи бир неча кунга чўзиларди, бирон тузукроқ андармонлик топсагина ёдидан чиқарарди. Ёки...

Сервисбой гоҳо гандираклаб, йиқилиб тушмаслик учун оёқларини икки томонга кериброқ ташлаб, Бойчечакнинг ортидан бораверди. Бироқ йўли унавермас, унга сари қадамини тезлатишга уринар, четдан қараган одамга юриши тобора кулгили кўринарди.

Бойчечак ортига қайрилмасди: ё дўкон ёнидан ўтаётиб Сервисбойни пайқаганди, ёки кейинроқ ортидан келаётганини сезиб қолганди. Феълени яхши билганидан, тезроқ кўзидан ғойиб бўлишни истарди, чоғи. Акс ҳолда, эри сафардалигида маҳалла-қўй олдида гап-сўзга қолмаса бас. Бир томони, гап-сўз ҳам ўлсин, дейди-ю, аслида Сервисбойга, ҳа-ҳа, Шунқорга эмас, айнан Сервисбойга раҳми келади. Шунқори энди ҳеч қачон қайтмаслигини тушунганидан, уни кўрди дегунча, юрак-бағри эзилиб, хўрлиги тутуди. Чидолмайди.

Бойчечак елкасидаги кетмонини қўлига олиб, кичкина ёғоч дарвозасидан кираётганда ортига ўгирилди. Сервисбой боягидек довдираб-совдираб келарди. Бойчечакнинг қайрилганини, ўзига қараганини сезди, сездигина эмас, унинг нигоҳини аниқ-тиниқ кўрди. Орадаги масофага қарамай, ҳозир Сервисбойнинг шуури ойдин-ойдин бўлиб, кўзлари ўткирлашиб бораётгандек эди.

Бойчечакни дарвоза ютиб, кўздан ғойиб бўлди. Сервисбой қадамини тезлатди, қарийб чопди. Манзилига етганда, ҳансираб қолганди. Бир кафти билан деворга тиралиб, дарвоза ёнидаги тошга ўтирди. Бошини деворга суяб, чуқур-чуқур нафас оларкан, нилий осмонга тикилди. Нигоҳи бир парча оппоқ булутда қотди. Булут кўзга ёқимли тарзда оҳиста сузар, турли шаклларга кирарди. Сервисбойнинг нафас олиши меъёрлашиб, боши яна сархушлана бошлади, вужуди боягидек ҳузурбахш жимирлади. Кўз олдидаги булут эшилиб, буралиб, оппоқ чечак шаклига кирди. Сўнг чечак юзидаги оқлик оҳиста сурилиб, унинг четиди оқ чизик ҳосил қилди-да, остида кўк-мовий ранг пайдо бўлди, яъни чечак кўкимтир тусга кирди – бойчечакка айланди.

Сервисбой жилмайди.

– Бойчечаким бойланди,

Кўнглим унга бойланди!.. – дея шивирлади лаблари.

Энди осмондаги бойчечакда аста-секин Бойчечакнинг юзи аксланди. Сервисбойнинг елкалари, кўкраги шишиб, ёвқур давридаги забардаст ҳолига қайтаётгандек, юзи тўлишиб, бўғриқди, кўзлари чақнади, гўё шунқорга менгзади. Шу туришда у ҳозир-ҳозир кўкдаги булутни – Бойчечакни чангаллаб, бағрига босгудек эди. Бу – Шунқор эди.

У дарвозанинг ғийқиллаганини ҳам эшитмади. Бойчечакнинг саросимали юзи кўринди.

– Кетинг, Шунқор, кетинг! – дея шивирлади у бир қўлида дарвозани тутиб. – Шарманда қилманг!

Шунқор таниш овозни эшитиб, дарвоза тарафга бутун танаси билан шахт бурилиб, тиз чўкиб қолди.

– Бойчечак-акк!.. – Ҳам зорлик, ҳам хорлик, ҳам улуғворлик акс этди бу овозда.

– Кетинг, илтимос, кетинг! – деган шивирлаш эшитилди яна ва дарвоза оҳиста ёпилди – Бойчечак ғойиб бўлди.

Шунқорнинг елкалари тагин қуйига оғди, нигоҳидаги учқун сўниб, бир зумда шалвираб қолди. Чийилларкан, бошидаги ўрусий шапкасини чангаллаб, юзи оша сидирди-да, тишларига босди.

– Бойчеча-акк! – ингранди тишлари орасидан.

Сўнг яна боягидек гандираклаб, мудом кимсасиз кўча бўйлаб уйи томон кетди.

Дарвозадан кириб, офтобшувоқда пахтаси янгиланган эски тўшакни қавиб ўтирган онасига маъносиз тикилганча хийла туриб қолди.

Онаси унинг авзойини кўриб, юмушидан тўхтади. Аммо овозидаги ўзгариш ўғлига таъсир қилишини ўйлаб, ўзини босди, одатдагидек меҳрибон овозда деди:

– Келдингми, болам? Қани, ёнимга кел-чи, қорнинг ҳам очгандир?..

Сервисбой довдираб бориб онасининг ёнига ўтирди, юзини тиззасидаги офтобда қизиган тўшакка босди.

– Қорним тўқ, – деди-ю, ҳўнграб йиғлаб юборди. Елкалари силтаниб, кўкси шишиб-шишиб йиғлайверди. Бирон сўз демай йиғлади.

Онаси унинг юз-кўзларини силаркан, ўзи ҳам унсиз йиғлади.

– Ичдингми, болам? – сўради нохуш ҳидни сезган она эркалаш оҳангида танбеҳ бераркан.

– Ҳмм... – Юзи тўшакка бурканганидан Шунқорнинг овози ғўнғиллаб эшитилди.

Онанинг юз-кўзини ёш ювди.

– Ичмагин-да, Шунқорим! – Аслида она учун ўғли ичса ҳам майли эди, фақат унинг соғ, хурсанд юришини истарди. – Ким сени хафа қилди, болам? – Она ўғлини овутишга муносиб сўз тополмасди.

– Бойчечак чиқибди, ая, – яна ғўнғиллаган овози эшитилди ўғлининг. – Бойчечак чиқибди!..

Она дод солиб юбормаслик учун лабини тишлаб, кўзларини қаттиқ юмди. «Ўша Бойчечагинга ўт тушсин, илоҳи, ўртанди қалби, илоҳи, уйи куйсин сени шу аҳволга солгани учун». Аммо бу наъранинг ташқарига чиқмоғига йўл қўймади, ўғлига озор бериб қўйишдан қўрқди.

Сервисбой шу қўйи анча ётди. Роса йиғлади. Онаси ҳам кўнглини бўшатволсин, деб тек қўйиб берди. Ниҳоят йиғидан тўхтаб, ўрнидан турди, бурнини тортаторта юз-кўзларини артди. Боши, бағри бўм-бўш эди гўё. Аввалига бу ҳоли ўзига ёқмагандек туюлди. Кейин эса вужуди алланечук енгиллашиб қолганлигини ҳис қилди. Сўнг шафқатли термулиб турган онасига қараб жилмайди. Унинг айни дамдаги боқиши, жилмайиши ва умуман юзидаги бутун маъно онанинг ёдига асил Шунқорини солди. У чўнтагидаги пулни чиқариб, онасига узатди.

– Бу сизга, ая, ишлаб топдим.

Онаси пулни қайтармоқчи бўлди:

– Ўзингда тура қолсин, ўғлим, бирон нарсага ишлатарсан.

– Йўқ, ая, бу сизга, – деди у онасининг елкасидан меҳрли кучиб. – Невараларингиз келса, музқаймоқча берарсиз.

Онаси унинг пешонасидан ўпиб, ўксик тикилди. «Қанийди, шундай қолсанг», дея нола қилди юраги...

Сервисбой кечқурун Бойчечакнинг хаёли билан уйкуга кетди.

Тун ярмида биров чақиргандай уйғонди. Ҳаммаёқ зим-зиё. Осмоннинг бир чимдим ёруғини излаб, деразага пича тикилиб ётди. Қишлоқда тез-тез чироқ ўчиб туради – ҳозир бутун қишлоқ зимистон бўлса керак. Унинг юраги тез-тез уриб, кўз ўнгида тагин Бойчечак пайдо бўлди-да, миясида уни кўриш истаги балқди. Наздида, Бойчечакни аллақандай хавф кутиб тургандай туюлди. Юрагининг шитоб дуқури энди ваҳмга айланди. Ўрнидан туриб, пайпасланиб кийимини кийди. Шу пайт аллақачон уйғониб, ўғлининг ҳаракатлари шарпасини кузатиб ётган онаси сўради:

– Тинчликми, ўғлим?

– Ҳмм, – деди у ўзини хотиржам тутишга уриниб. – Эшикка (ташқарига) чиқиб келай.

– Тезроқ қайтгин-а, болам, – деб қўйди онаси меҳрибон оҳангда.

Борлиқ қоп-қоронғу эди. Ой тугул юлдузлар ҳам кўринмас, фақатгина рўпарадаги қирнинг қорайган боши осмоннинг очроқ тусидан фарқланиб, кўзга ёруғликдай ботади. Сервисбой кўзларини ана ўша ожиз ёруғликка «созлаб» олгач, ҳартугул атрофдаги нарсаларни илғай бошлади. Энди дадилроқ қадам ташлаб, дарвозага йўналди. Онаси ўғлининг бемаҳалда кўзғолганидан хавотирланиб, ҳовлига чиққанида, у анча олислаб кетганди. Кўча нисбатан ойдинроқ, киши оқиш йўлни, ўз оёқлари учини ҳам илғаши мумкин. Атрофдаги бошқа нарсалар эса тунга қоришган.

Ниҳоят қадрдон дарвозага етиб, яна тошга ўтирди. Олам жим-жит, гоҳ-гоҳида итларнинг хургани эшитилди, холос. Тоғ бағридаги қирларга туташ қишлоқларнинг кечалари бўлакча хувиллайди – чуқурроқми-ей, ҳатто юракка ваҳм солади бу самовий хувиллаш. Деворга бош суяб ўтираркан, сукунатнинг бутун улуғворлиги қулоқларига урилиб, юрагига зил солди. Олам жуда кенг туюлди, ўзини шу кенглик оғушида ёлғиз ҳис қилди. Нега келдим ўзи бу ерга, дея ўйлади, кўз олдида Бойчечакнинг сурати гавдаланди. Нега келдим, деган савол миясида айланаверди. Ахир, у ухлаётгандир. Ёлғиз кўрқмасмикан? Икки гўдаги билан ёлғиз ўзи... Бойчечакнинг ўн бир яшар жияни (опасининг ўғли) уларни кичага чиқиб ётишини Сервисбой билмасди. Билса нима, балки, барибир у ҳам бола-да, деб қўя қолармиди. Аслида унинг ўйлари ҳам ўзгача кечарди, рисоладагидек хулосалар ясай олмасди. Бойчечакнинг ёлғиз ётишини тасаввурига келтириб, кўрқмасмикин, дегани билан аёлнинг қоронғига муносабатини тушунарди холос. Эҳтимол шуурининг аллақайси пучмоғида сақланиб қолган кечаги ёлғиз одамнинг, айниқса, аёл кишининг кўрқиши ҳақидаги фикр шунчаки милтирабгина кўяр... Қулоғига девор ортидан бир шарпа урилди. У беихтиёр сергак тортди: қадам товушими? Ўрнидан туриб, дарвозани оҳиста итариб кўрди – берк. Бойчечак ташқарига чиқдимикан? Сервисбой деворнинг пастак жойидан ичкарига бўйлади. Аммо бу ердан уйнинг олди кўринмасди. Бунинг устига, ҳаммаёқ зимистон. Наздида, айвон тарафда кимдир бордек туюлаверди. Бирдан айвоннинг чироғи ёниб, саҳну ҳовлининг

бир қисми ёришиб кетди. Кўчанинг у ер-бу еридаги чироқлар ҳам ёниб, кўз четларига ожиз нурлари урилди. Унинг хаёли бояги шарпада эди. Энди нигоҳига айвондан саҳнга тушаётган соя илинди. Ие, эркак кишими? Кейин Бойчечакнинг бўғиқ дағдағаси эшитилди:

– Йўқол, иплос! Бетинг курсин! – дерди у биров эшитишидан кўрқиб, ҳам уй ичидан гапирарди шекилли, овози ғўнғиллаб.

Сервисбой шахт девордан ошиб, айвон сари ташланди. Унинг қадам товушларини илғагандаёқ шарпа саҳнга тушиб, қочмоқчи бўлди. Сервисбой олдидан тўсиб чиқиб, ёқасига чанг солди. Бу Шоди тракторчи эди. У аввалига эсанкиради, сўнг рўпарасидаги Сервисбой эканлигини билгач, тили буралиб пўписа қилди.

– Қўйвор, довдир! – деди ёқасини бўшатишга уришиб. Унинг кайфи тарақ эди.

– Нега кирдинг, хўй?! Нега кирдинг?! – дерди Сервисбой уни силтаб, аммо овози баландлаб кетганлигини ҳам сезмасди.

Уни таниб, ичкаридан Бойчечак чиқиб келди. Шунинг асносида кўни-кўшнларнинг йўталгани, «Нима гап?» «Тинчликми?» деган овозлари қулоққа чалинди. Шоди эпчиллик билан ёқасини бўшатди-да, ўзини ҳовли томонга – қоронғилик қаърига урди. Ён кўшни девор оша «Нима гап, қизим?» – деди-ю, айвон четида саросимада турган Бойчечак билан Сервисбойга кўзи тушди.

– Ҳеч эсинг кирмади-кирмади-да, сен боланинг! – дея дакки берди у Сервисбойга. – Ахир, бу бировнинг хасми бўлса. Ҳали эри келсин!..

Бойчечак йиғлаб юборди, юзини чангаллаб ўтириб қолди. Сервисбой эса не қиларини билмай, тиржайганича серрайиб турар, чамаси, Бойчечакнинг ёнидалигидан ўзича шод эди...

Ёз кириб, Сервисбойнинг иши кўпайди – ҳали у, ҳали бу хонадонда турфа юмушларни бажарар, жуда унақа бозор қилмай, берганларини олиб, индамай кетаверарди.

Бу кун фермерникида ахлат ўра ковлади. Чиққан тупроқни текислаб, ўрага кош қўйди. Ишни асрга тугатди. Кейин салқинлаб, чой-пой ичиб, хаёл суриб ўтирди. Фермернинг хотини палов билан сийлади. Эри тайинлаб қўйганмиди, ароқ таклиф қилувди, Сервисбой кўнмади. Шундай иссиқда ичгиси келмади, шекилли.

Фермернинг ҳовлиси қишлоқнинг бу четида эди. Сервисбой шомга яқин кўчага чиқиб, уйи томон лўкиллади. Калласи бўм-бўш эди, бирон жўяли ўй келмасди – бу ўзига хуш ёқарди. Албатта, у хуш ёқиш ёки ёқмасликнинг маъносини тўлалигича тушунмасди. Лекин ҳозирги ҳолатидан мамнун, хиёл тиржайиб борарди.

Сўлдаги уйларнинг биридан икки ўсмир бола билан Сойиб сувоқчи чиқиб келди. Устидаги кийими, юз-кўзи-ю, қўл-оёғи лой, бошидаги оқ дуррага ҳам лой юққан, у дарвоза олдидан ўтган ариқчага тушиб, ювина бошлади. Шалпангқулоқларини ишқалаб, юз-кўзига сув шопираркан, Сервисбойни кўриб, гап отди:

– Ҳорманг, Сервисбой. Нима, заказни тугатдингизми?

Сервисбой ўз оламида эди. Сувоқчининг овозини эшитиб, бир ғалати бўлиб олди. Аталани қайноқ ичиб

қўйган одамдай бир-икки ютиниб, кўзларини пирпира-тиб тураверди.

– Юринг, бирга ош еймиз, – деди Сойиб болдирларини ишқалаб.

– Йўқ... – Сервисбой миясининг ковакларини титкилаб, шу сўзни топдими ёки беихтиёр айтдими, бошқа ҳеч нарса демай ўтиб кетаверди.

Ортдан Сойибнинг овози эшитилди:

– Қурбон шу ерда, биласиз-а? Унга кўринмай қўя қолинг. – У Сервисбойни аягиси келиб, самимий гапирди.

Сервисбой индамади, қайрилиб қарамади ҳам. Фақат Қурбон исми қулоғи остида бир неча бор такрорлангандай бўлди. Шунинг асносида шуурида ана шу исмга дахлдор нарсалар айланди. «Қурбон? Қурбон?...» – дея пичирлади. Ахир у!.. Ҳмм, Бойчечакнинг эри-ку. Бойчечакни эслади-ю, юрак уриши тезлашди. Қурбонни унутди. Кўзларининг ости ачишди, бағрини кимдир қаттиқ эзғилагандай туюлди. Сўнг,

– Бойчечак-ак!.. – дея хўрсинди.

Бойчечакни кўрмаганига анча бўлганди. Эсига тушди-ю, жуда-жуда кўргиси келиб кетди. Ана, кадрдон тоши – унда бир пас ўтиради. Балки Бойчечак чиқиб қолар...

Тошга ўтириб, бошини деворга суюди. Осмон кулранг тусга кириб борарди. Ҳадемай юлдузлар чарақлайди. Ой ҳам кўринади. Ой Бойчечакка ўхшайди. Унга тўйиб-тўйиб тикилади...

Дарвоза ғийқиллаб очилди. Сервисбой орзиққанча шошиб ўгирилди.

– Бой!..

Бироқ рўпарасида гўлайиб Қурбон турарди.

– Ие, жинни, яна келдингми? – дея ўшқирди у.

Қурбон Россиядан қайтгач, узун-қулоқ гаплар орқали Сервисбойнинг кечаси уйига кирганлигини эшитди. Биров шунчаки Сервисбойга раҳми келиб, бошқаси гап йўғида гап-да қабилда, яна бири эса ҳазил-мазах ёки Қурбоннинг ғашига тегиш ниятида гапирди. Бироқ кўпчилик Сервисбойнинг қўлидан ёмонлик ёки бузуқлик келмаслигини яхши биларди. Бўлиб ўтган воқеани ақл тарозусига солинса бас эди. Аммо Қурбон ундай қилмади, кунда – кун ора хотини билан уришадиган, Сервисбойни яхши кўришда айблайдиган одат чиқарди. Аслида уйига Шоди кирганлигидан беҳабар эди. Хотини кўрқанидан айтолмади. Бу орада бир-икки онасиникига аразлаб ҳам кетди.

Сервисбойни дарвозаси олдида кўрган Қурбоннинг сочи тикка бўлиб, жони халқумига келди.

– Йўқол бетдан! – дея аямай тепиб юборди. – Сенга ўзи нима керак, довдир?!..

Сервисбой биқинини ушлаб, инграганча ёнбошлаб қолди. Қурбон энди уни бўғиб, кўксига тиззасини қўйди, бор кучи билан эзди. Сервисбой қаршилиқ кўрсатмади. Бўғриқиб, қизарди, лекин қани қўлингдан нима келаркин, дегандай унга бақрайиб тураверди. Қурбон чидолмадими, зарб билан юзига икки бор мушт солди. Сўнг ўрндан туриб, дуч келган жойига тепа кетди. Сервисбойнинг бурнидан шариллаб қон оқиб, ҳаммаёғи қон аралаш тупроққа беланди. Шунинг устига саросимада Бойчечак чиқиб келди. Бир муддат эсанкираб турди-да, аҳволни тушунгач, эрига ёпишди.

– Инсоф борми сизда?! – дея ҳайқирди, ёқасидан тутиб, силтади, нафрат билан чекчайди. – Нега урасиз бу шўрликни?! Худо уриб кўйгани етмайдими?..

Қурбон бор кучи билан уни итариб ташлади.

– Ҳмм, ўйнашинга раҳминг келяптими?! Бор, бор, Ажинатутнинг тагига билла кет!

Бойчечакнинг боши деворга урилиб, гангиб қолди, рўмоли сирғалиб, сочи ёйилди. Кейин эрига нафрат тўла кўзларини қадади.

– Одам-подам эмасакансан! – деди тишлари орасидан. – Билсанг, хотинийни шармандалиқдан сен жинни деётган маши одам сақлаб қолди. Сен унинг тирноғига арзимайсан! – Рўмолини қўлига олиб, дарвоза томон йўналди. Бир қўлида дарвоза кесакисини тутиб, яна эрига қаради. – Ҳа, кетаман, – дея энди кўзлари ёшланди. – Бутунлай кетаман!.. Мунғайганча ичкарига йўналди.

Қурбон хотинининг важоҳатидан довдираб қолди – уни ҳеч қачон бу кўйда кўрмаганди. Шу таъсир қилдими ёки чарчадими, бўшашди. Ниманидир англагандай бўлиб, Сервисбойга шафқат-ла боқди. Лекин на унга яқинлашишини, на уйга киришини ва на тошга ўтиришини билмай, тек қотди.

Сервисбой эса ихрар, ҳарсиллаб нафас олар, у ёқ-бу ёққа ағдарилиб, туришга уринарди. Иккала қўлининг ҳам кафту бармоқлари қон ва тупроқ бўлганидан бурнидан ҳамон оқаётган қонни артиш учун қўлининг нисбатан тозароқ жойини қидирди. Тополмагач, ёнбошида тупроққа қорилиб ётган шапкасини олиб, бурни-ю оғзини артди. Сўнг қоқмаёқ бошига кийиб, қўлларида тираниб, базўр ўрнидан турди. Юзи зарбдан қизариб, шишиб кетган, кўзларининг ости тобора кўкариб борарди. У кийим-бошини қоқмади, гандираклаб, қоқила-суқила уйи томон юрди. Қурбон эса унинг ортидан маъносиз тикилганча меровсираб қолаверди.

Сервисбой уйига етиб, дарвозаси олдида бир пас серрайиб турди. Бурнидан оқаётган қон тўхтаган, юз-кўзи ростмана шишиб, кўкарган, мудом ҳаммаёғи қону тупроқ, қоқишга ёхуд артиб-негишга ҳам урин-

масди. Уйига кирмади. Ўтган вақт мобайнида хийла нафас ростлаб олганидан, тез-тез юра кетди. Олам шом қоронғусига чўмиб борар, ўтган-кетганлар Сервисбойнинг довдир-совдир юришларига кўниқиб қолганликларидан, ҳозирги кўйига парво қилмасдилар. Юз-кўзи ва кийимларининг аҳволини эса хира қоронғилик боис илғамасдилар.

Қирга етиб, унинг устига сари шиддат билан югуришга тушди. Тез орада яна ҳарсиллаб қолди, лекин тўхтамади. Қир бошига чиқиб, энди пастга шўнғиди. Ниҳоят гурсиллаб Ажинатут остига кулади. Ҳаммаёғи лойга беланди. Лой қону тупроққа қоришиб, унинг ангори аянчли ва ҳатто кўрқинчли тус олди. У ўзини бироз ўнглаб, тут ковагининг икки четидан тутди, доимгидек бошини унга тикди. Кўзларига ойдин-ойдин маъво урилди. Унда нурлар оғушидаги Бойчечак жилмайиб турарди, у худди аҳд-паймон қилган беғубор онларидегидек бағоят гўзал эди.

– Келдингми, Бойчечак?! – дея ўртанди Шунқор. – Мени севишингни билардим! Барибир келишинга ишонардим, Бойчечак! Энди кетмайсан-а?.. Кетмайсан-а?!..

– Йў-ўқ!.. – деди ҳайқириб қиз ва хандон отиб кулиб юборди. Юзи гул-гул очилди, бахтиёр овози оламга сочилди.

– Бойчеча-акк!.. – дея унга талпинган Шунқорнинг оғзидан оппоқ капалаклар учиб чиққандай бўлди...

Эрталаб дўкончи дўконини очиб, атрофни супуриб-сидираётганда, боқишлари бежо, ранги оқарган сомсапаз келди.

– Ҳа, тинчликми? – сўради дўкончи унинг аҳволдан ҳайрон бўлиб сўрашаркан.

Сомсапаз кўз ва оғзини ғалати қимирлатиб, жим тураверди.

– Ҳўй, гапирсанг-чи, нима бўлди? – дея туртди дўкончи.

Сомсапаз қалқиб тушди.

– Ажинатут... Ажинутутнинг жинини кўрдим. – У тутилиб-тутилиб гапирарди. – Ҳаммаёғи кўкимтир-қора жин. Тутга суяниб, қимир этмай ўтирган экан...

*Алишер РАЗЗОҚОВ,
Самарқанд Давлат Университети
аспиранти*

“АҚЛ ИШҚ САВДОСИДА ҲЕМОЗ ЭМАЕ...”

Азал-азалдан илғор фалсафий қарашларни кенг халқ оммасига етказишда бадий ижоднинг ўрни жуда катта бўлган. Ҳазрат Алишер Навоий ҳам тасаввуф таълимотининг етакчи ғояси бўлган маърифат ҳақидаги ижод намуналарида турли рамз ва тимсоллар, истилоҳлардан, бадий санъатлардан унумли фойдаланган. Мана шундай рамз ва тимсолларнинг тасаввуф адабиётидаги маъноларини билган кишигина шоирнинг асл мақсади нима эканлигини англаб етади. Шоирнинг “Ғаройиб ус-сиғар” девонидан олинган қуйидаги байт таҳлилида ҳам бунга амин бўлишимиз мумкин:

*Истаб ул бутни хирад белида зуннорин кўрунг,
Бир калоба ип била Юсуф харидорин кўрунг.*

Байтдаги илк маънони англаб олиш учун баъзи тушунарсиз сўзлар ва изоҳталаб жумлалар маъносига ойдинлик киритиб олмоқ лозим. Биринчи мисрадаги “бут” сўзи “санам”, “севгили”, “маъшуқа” каби маъноларни англатади; “хирад” – ақл, “зуннор” – насроний динидагилар белига боғлайдиган чилвир. Иккинчи мисрадаги “бир калоба ип”, “Юсуф харидори” жумлалари орқали талмех санъати қўлланиб, диний ривоятда келтирилган Юсуф алайҳиссаломни бир калава ип эвазига сотиб олмоқчи бўлган кампирга ишора қилинган. Шулар орқали байтдан “Арзимаган бир калава ип нарх баҳосига Юсуфни сотиб олмоқчи бўлган кампирдек хирад, яъни ақлнинг маҳбубани истаб белига боғлаган зуннорига қаранг!” деган маъно келиб чиқмоқда. Эътибор берилса, байтда ақлга нисбатан киноя қилиш ҳам сезилиб турибди. Хўш, нима учун ақлга бундай киноя қилинмоқда? Бунга жавоб топиш учун тасаввуфий адабиётда ақлга бўлган муносабат, унга берилган таърифларга назар солиш лозим.

Тасаввуф фалсафасига кўра ақл икки турга ажратилади: ақли кулл ва ақли жузь. Аллоҳ энг аввало ақли

куллни яратиб, у орқали бутун мавжудотларни яратган экан. Шунинг учун бундай ақл Аллоҳга нисбат берилган. Инсон фаолияти ва яшаши учун зарур бўлган ақлга эса ақли жузь – кичик ва мажозий ақл дейилган. Тасаввуф аҳлининг фикрига кўра, бундай ақл “...ҳақ ила ботилни бир-бирдан беҳато фарқлайдиган нурдан маҳрум. У кашфиёт ва маърифатга кенг йўл оча олмайди. Шунинг учун ишқ ва жозиба аҳли ундан бутунлай йироқлашишга даъват этган. Бу ақл яна шунинг учун инкор этилганки, у қиёссиз, далилсиз ва турланишсиз олға интилишга қодир эмас. Унга ҳамиша таянч ва восита керак. У инсонни даъво, ғараз ва худпарастлик майдонларига бошлайди. Ҳирс ва ҳар турли мантиқий воситалар ила одамни ҳақ йўлдан чалғитадиган бу ақлни Мавлоно Жалолиддин Румий “асабий ва жузьий ақл” деб номлаган ва унинг меваси – ваҳм, шубҳа, калтабинлик, хасад дея уқтирганлар. У кишининг фикрича, “Бундай ақлга соҳиб бўлишдан кўра жоҳиллик афзалдир,” Мумтоз шеъриятда маъшуқа дейилганда Аллоҳ ҳам назарда тутилишини ҳисобга олсак, юқоридаги байтда ҳам Навоий хирад деганда айнан мана шу ақли жузьни назарда тутган. Чунки инсон ҳар қандай мантиқий далиллар ва унинг меваси бўлган ақл орқали Аллоҳни таний олмайди. Тасаввуф таълимоти ҳам Нажмиддин Комилов ёзганидек, “...илоҳий маърифатни эгаллаш, Аллоҳнинг сифат ва исмлари орқали Унинг зотини билиш ва танишни талаб қилар экан, буни ақл ва назарий-тафаккурий билимлар билан эмас, балки яширин ички бир туйғу, ботиний басират, яъни муҳаббат воситасида амалга ошириш мумкин деб таълим беради.”

Навоийнинг фикрича, ақл – Аллоҳни таниш йўлида ортиқча юк. Шунинг учун ҳам унинг лирик қаҳрамони ақлу хушдан, наинки ақлу хушдан, кўнгил ва жондан ҳам халос бўлиб енгил тортади:

*Ақл итти, ҳуш кетти, кўнгил куйди, чиқди жон,
Шукр эт Навоийки, сабукбормен яна.*

Фаридуддин Атторминг фикрича, ишқ, яъни илоҳий маърифат савдосида ақл устоз бўлмайди. Ақл гўёки тутун, ишқ эса олов. Олов ёнганда тутун йўқолганидек, ишқ келиши билан ақл ҳам қочади:

*Ақл ишқ савдосида устоз эмас,
Ишқ ақлга улфату ҳамроз эмас.*

*Ишқ оловдир, ақлу ҳуш монанди дуд,
Ишқ келса, ақлу ҳуш қочмасму зуд.
(Жамол Камол таржимаси)*

Аттор ақлни тутунга ўхшатса, Навоий эса уни чумолига қиёслайди. Яъни аждаҳолар маскани чумолига ин бўла олмаганидек, кўнгилда ҳам ишқ дарди қарор топгач ақл чекинишга мажбур бўлади:

*Ақл қочти кўнелум ичра сокин ўлғач дарди ишқ,
Мўр манзилгоҳи эрмас аждаҳолар маскани.*

Жалолиддин Румий эса бу борада яна ҳам кескин фикрларни билдиради. Мавлоно Румий илоҳий маърифатга эришиш йўлида илмий-мантикий далиллар ва ақлнинг энг катта ғов эканлигини таъкидлар экан, илму заковатни йўлтўсар шайтон, файласуфлардан фарқли равишда Аллоҳни ақлу далилларсиз таниган аксарият жаннат аҳлини эса ижобий маънода аҳмоқлар дея таърифлайди:

*Эй басо илму заковатларки, ул,
Ўйлаким бир йўлтўсар шайтон эрур.*

*Аҳли жаннат аксарий аҳмоқ бўлар,
Фасафийнинг шарридан фориг улар.
(Жамол Камол таржимаси)*

Шунинг учун ҳам Румий зийракликка берилавермасдан гўлу нодонлар билан ҳамнафас бўлишга чақиради. Бунда у гўлу нодонлар деб орифларни назарда тутди. Зийракликни эса ҳирс тузоғи деб ҳисоблайди, шу сабаб покбоз, яъни орифлар зийракликдан тийилдилар:

*Этма зийраклик, синиқлик зидди ул,
Гўлу нодонлар билан сафбаста бўл.*

*Ҳирс тузоғидур у зийраклик, холос,
Истамас зийрак бўлишни покбоз.*

Навоий таъбирича, кекса ақл ҳар қанча доно бўлмасин, ишқ муаллими қўлида мактаб талабасидек гап. Унга ҳар қанча ишқ дарси ўргатилмасин, умри тугар соатда ҳам ҳеч нарсани тушунмагани маълум бўлади, англаганларининг бари унутилиш кўзёшларида ювилиб кетади.

Демак, илоҳий ишқ, яъни маърифат борасида ақлнинг тутган ўрни ва имтиёзлари ҳақида маълум тасаввурга эга бўлдик. Мана энди илк бошда зикр қилганимиз Навоий байтининг ички мазмунига йўл очилди десак ҳам бўлади. Байтда шоир айтмоқчи бўлган фикр аслида мана бундай: маълумки, тасаввуф адабиётида зуннор ҳақиқий маҳбуба – Аллоҳ хизмати ва тоатига бел боғлаш, камарбаста бўлиш маъноларини англатади. Хирад – ақл ҳам маҳбубага етишиш учун унинг хизматига бел боғлаган. Лекин унинг бу уриниши Юсуфни бир калава ип билан сотиб оламан деб ўйлаган кампирнинг ишидек бефойда ва ажаблнарли. Шоирнинг ақлга кинояси ҳам айнан шунинг учун эди. Бу орқали Аллоҳни англашда ақлнинг имкониятлари кўнгилникига қараганда анча чегараланганлигига ишора қилинган. Навоийнинг қуйидаги қитъасида эса юқорида таҳлил қилинган байтдан фарқли равишда кишининг ақл воситасида Ҳақ зотини тафаккур қила олмаслиги очиқчасига таъкидланган. Ва бунга уриниш эса денгиз сувини ҳубоб – сув юзида пайдо бўладиган пуфак идиши билан ўлчашга ўхшатиш:

*Ҳақ зотиға биравқи, хирад бирла фикр этар,
Отин эл ичра оқилу фарзона айлабон.
Миқдорини тенгиз суйининг истар англамоқ,
Лекин ҳубоб жомини паймона айлабон.*

Тасаввуф таълимотидаги энг муҳим илмий-маърифий ғоялардан бири бўлган бундай фикрни Навоий ўзининг биргина байтида юксак бадий маҳорат билан дарж этган.

Сайёра САЛАЕВА

Сен учун қайтадан туғилдим

Худо гувоҳ ўзи куйганларимга,
Сизни ҳам чин дилдан суйганларимга.
Ҳаққим-ку йўқ эди, Ўзи кечирсин,
Омонат жонидан тўйганларимга.

Ўзи йўқ ҳисларга ем бўлдим қанча,
Қийналиб жон берди не-не туйғулар.
Мен барибир сизни ёмон кўрмадим,
Яшашига ўргатди мени қайғулар.

Сиз хоҳланг, мен сизга тоғ бўлгум,
Тоғлардай қудратли кучим бор.
Эвазига бахтни кўрсатинг,
Аламларда менинг ўчим бор.

Сиз – Худодан сўраган илинж,
Сизнинг билан қалб уйим тўлди.
Кўп нарса керакмас, сиздан ҳам
Юрагингиз берсангиз бўлди.

Мен сени қанчалар кутдим-а,
Қанчалик бўлдим-а интизор,
Нечоглик куюндим ишқингда,
Бўлиб хор, бўлиб зор, бўлиб ёр.

Гоҳида ўлдирди аламлар,
Гоҳида қувончдан бўғилдим.

Лекин мен барибир... сен ишон,
Сен учун қайтадан туғилдим.

Оҳ, нелар кечмади бу бошдан,
Қанча тунлар ўтмади бедор.
Яратганга беҳисоб шукур,
Кечикса-да келди-ку баҳор.

Сиз қайдан биласиз дардимни,
Ўз дардимни, ўзим биламан.
Тунларим ҳўл бўлар ёстигим.
Ҳар тонгда қуёшга иламан.

Сиз қайдан биласиз дардимни,
Ўз кунимни ўзим кўраман,
Худо пошио у эртасига,
Нима экдим шуни ўраман.

Сиз қайдан биласиз дардимни,
Афсус сизга дардим бегона.
Юрагимда улғаяр армон,
Бўлолмадим сизга ягона.

Сиз қайдан биласиз дардимни,
Қани энди билганингизда.
Кеч бўлади дея кўрқаман,
Кеч бўлади, келганингизда.

Исажон СУЛТОН

ИККИ ҲИКОЯ

ШАМОЛЛИ КЕЧА

*“Етим бола, ҳой бола,
Синглинг қани, бой бола?..”
Р. Раҳматдан*

Данғаранинг даштида, шамолли кечада ака ва сингил бувилариникига кетиб боришмоқда эди.

Қоронғи туша бошлаган бўлса-да, ҳали теваракни энлаб улгурмаган эди.

Қарама-қаршидан эсаётган шамол шиддати остида оч кулранг тусли нотаниш буталар ёввойи ис таратиб юлқинар, кўтарилган чангу тўзон иси ҳам теваракни тутиб кетган эди. Йўл четидаги оқиш жийдаларнинг шохлари узилгудай бўлиб юлқинарди. Қамишлар синиб кетган пояларини тиклолмай шовулларди, ҳавода тўзон ва қамиш попилтириқлари чирпирак бўлиб учарди.

Ака олдинроқда, бақувват бир таёқ тутганча, ерни ура-ура одимларди. У аввалига синглисининг кўлидан тутиб олди, бироқ эски хазонлар ва майда-хас чўплар қуюн чирпирагида кўзига тикилиб қаттиқ ачиштирганида қўлчасини кўйиб юборди. Ҳозир қизалоқ акасининг ортидан чопқиллаб эргашар, шамол гулдор кўйлақчасинию рўмолини юлқиларди. Почасидан ингичка оёқчалари кўришиб турарди, икки ўрим ёввойи сочи кичкинагина гулдор рўмоли остидан чиқиб қолган, акамдан қолиб кетмай деб деярли югургилаб борарди. Шамол уфуришлари остида олдинга хиёл энкайиб, кўйлаги гоҳо елкан каби шишиб қадам ташлаётган акаси кўзига ҳеч нарсадан кўрқмайдиган ғоят кучли, юракли ботир бўлиб кўринарди.

Шамол эса гоҳ ер бетига тушиб, гоҳ юксакларга кўтарилиб ғувиллаб эсарди.

Шамол бу маконларда тўсатдан кўзғалади. Тоғ ораларида етилиб, ўнгирлар орасидан ўкириб-ваҳшат солиб чиқиб келади. Қишлоқларнинг наридан-бери оҳакланган деворларидаги чанглари учираб, томларнинг қумларини сочиб, кўча тупроғини тўзғатиб-тўзғитиб эсаверади. Маккапояларни ағанатади, кир ўраларда хуштак чалади, сувларни чайқатади, тепаларда ғувиллайди, пастга тушганида челақларнию чўпсаватларни ағанатиб, юмалатиб юборади. Даладашдаги юмрон инларини қум билан кўмади, овсарроқ қушлар қурган уяларни тамомила бузиб ташлаганида жажжи полапончалари чирқиллаганча ерга қулаб тушиб, ваҳший ҳайвонларга ем бўлишади.

– Ака, секинроқ!

– Тез-тез юр дедим!

– Ака, жон ака, секинроқ юр, етолмаяпман ахир!

Минглар ортда қолиб кетган, у ёғи Даштқишлоқ. Даштқишлоқда болаларнинг бувиси яшайди. Бу икковлон шу бугун бувиникида ётиб қолиш учун йўлга чиқиб кетган.

Буларнинг онаси йўқ, бир неча йил аввал касал бўлиб оламдан ўтиб кетган. Баланд бўйли, келишимли, ёқимли аёл эди. Болаларига жуда меҳрибон, болалар ҳам уни жуда яхши кўришарди. Қип-қизил, сингиб пишган нонлар ёпарди... Азбаройи аёлининг хурмати, ота анчагача уйланмай юрди, ҳар куни эрталаб сахар чиқиб кетиб, шом қорайганида гандираклай-

гандираклай кириб келардию болаларини кучоқлаб, кўзларидан сариқ ёшлари оққанча бир нималарни гўлдирай-гўлдирай ахийри ухлаб қоларди. Бир неча ой шу алфозда кечди, шунда бувилари жонга ора кирди, қаровсиз қолган болаларни ўз уйига бот-бот опкетадиган бўлди. Ниҳоят, ота тўнғиллай-тўнғиллай, бировларнинг қистови билан Чомочдан бир бева аёлга уйланди. Бу бева хастаҳол, озғин, кўп жаврайдиган бир хотин эди. Йил ўтмай ингичка, ранги синиққан, озиб-тўзган бир бола туғди.

Ака-сингил у чақалоқдан бегонасирашади, ёзғиришади. Шу сабаб, ҳовлининг ишларини саранжомлагач, кўпинча бувилариникига ётгани кетиб қолишади. Бувининг уйи оддий, кичкина, аммо осойишталикка тўла. Ҳавоси сарин, ёқимли. Кичкина тоқчада беҳи чой дамланган туради. Сандап устида қурутлар, туршаклар, вассаларга беҳи, олма, анор, узум бошлари осилган. Вассаларнинг сони тўқсон тўққизта. Яна, жийда исиям кептуради.

Бугун шамол кўзғалмасидан аввал болалар уй ишларини бажариб улгуришди. Ота далада, бола мол-ҳолга қараб, ўтинларни ғамлади, қизалоқ эса катта қозонда сув иситиб, тандирдаги кулдан кўшиб кир ювди, дорга қаторлаштириб осди, хоналарни супириб-сидириб, эски шолчаларни ташқарига олчиқиб қоқди. Ўғай ука нимагадир тинмай чириллаб йиғлагани-йиғлаган. Ўғай она эса чақалогининг бошидан келолмайди, думба ёғини докага ўраб шимдиради, бола чиқариб ташлаб яна чириллайди.

Шамол ана ўша маҳалда кўзғала бошлади. Унинг зўрайиши ўзига хос: аввалига экинзорлару дарахтларни силкитиб-силкитиб гоҳ-гоҳ шиддат уриб турди, пайдар-пай эсиб, тандирнинг кулларини тўзғитди, кир ўраларнинг зангор сувларини чайқатди. Ака-сингил эрталабданоқ бувиникига кетамиз деб аҳд қилиб кўйишган, чунки чақалоқни қарғаб жавранаётган куйинчак бу аёл жонларига теккан. Юмушлар битгунича вақт ҳам кеч бўлди, тоғу тош тепасида қорамтир булутлар тўпланиб, кўкни энлаб кела бошлади. Бирпасда тўзонлар учди, кўчанинг тупроғини тўзғитиб деразаларга олиб келиб урди.

Мана шу маҳалда икковлон қўл ушлашиб уйдан чиқишди-да, бувиникига йўл олишди.

* * *

...Ҳаво булут бўлгани учун шом эртароқ қўнди. Сўқмоқ йўлнинг бир томонида ёввойи дарахтзор, бир томонда тўқай бошланди.

Шамол янада кучлироқ эсаверди.

У осмондаги булутларни ҳам шитоб билан суриб борарди. Булутлар тўда-тўда бўлиб уйилар, гоҳ оралари очилиб, бўзранг ойнинг бир чети ҳам кўринарди. Балки бир оздан кейин ёмғиру жала қуйиб юборар? Гоҳ булут ораларидан ой мўралаганида теварак ёришар, шунда шамолнинг қилмишлари янада яққолроқ кўзга ташланар, атроф эгилиб-букилаётган дов-дарахт, шох-шабба товущларига тўлиб кетган эди.

– Ака, кўрқиб кетяпман!

– Кўрқма, нимадан кўрқасан?

– Ака, сен кўрқмайсан-а?

– Йўқ, мен ҳеч нарсадан кўрқмайман!

Шу маҳал қизгина оёғи аллақандай илдизга илашиб йиқилиб тушди. “Вой ўлай”, деб ҳадик ва кўрқув аралаш ўша заҳоти акасига қаради. Ака ортига қарамай кетиб бормоқда. Озғин елкасинигина кўради қизалоқ, энсасидаги сочи шамолда юлқинади. Қизгина апил-тапил ўрнидан туриб, кўйлагини икки кўли билан тутганча яна акасининг ортидан чопди. Акаси ҳаммадан кучли, кўрқмас йигит. Ана, кўлида таёғи, шамолда юлқина-юлқина адл кетиб бораётди.

Бу қизгинани Нозик дейдилар. Икки юзи бўғриққан, кўлчаларию бармоқчалари қадоқли, кафтлари қаварган, лекин қийиққа мойил қора кўзчалари кулиб-кулиб турадиган ёқимтой қизалоқ у. Нозик исмини бувиси кўйган. Онаси эса уни Назокат деб чақирарди. Холалари уни Латофат дейдилар. Дугоналари Нози десалар, аммалари Ҳўзал дейдилар... Қизгинанинг ёқимтойлиги раҳматли онасига тортган.

Яна, ўзига ўхшаган жамалакоч қизалоқлар билан тўптош ўйнардди, гоҳ латтадан кўғирчоқ ясаб, боласини овуларди. “Вой жоним болажоним, очқаб кетдингми?” деб ўзича меҳрибончилик кўрсатганида, акаси уни масхара қилиб кулар эди. Қизгиналар кичкина чўпларни бир-бирига бойлаб, бир бўлак матони кийим қилиб кийдириб “меҳмон-меҳмон” ҳам ўйнашарди. Сумалак маҳали тортинатортина, катта хотинларнинг “бўл ҳа бўл, уялмайгина қол” дейишлари остида улкан капирни қозонга ботириб, неча тош чиқишиниям кўрарди, беш-олтита тош чиқиб қолса уялганидан қочиб ҳам кетар эди.

Лекин ҳозир у саросимада, гоҳ митти кўлчаларини ёзиб, гоҳ шамол юлқилаётган кўйлагини тутиб, акасининг ортидан чопиб-чопқиллаб бормоқда.

Ака дўқ ургани билан, ўзи кўрқувдан дир-дир титраётганини сингилга сездирмади. Поёнсиз даштда, шамолли кечада мана шундай боришяптию кишилар орасида оғиздан оғизга ўтиб юрадиган ҳамма ваҳимали нарсалар ҳозир шамол қаъридан чиқиб келадигандай туюлмоқда эди. Пастак нотаниш буталар остида ёвуз жинлар бўлиши мумкин, улар шунақа шамолли кечаларда ёлғиз қолиб кетган кишиларни пойлаб изғишади. Шовуллаётган қорамтир дарахтларнинг устидан қилич кўтарган қора киши тушиб келишим мумкин. Ҳўв анави хароба – кимсасиз эски мачит ичиде дев кутиб турган бўлса-чи? Ҳа, аллақандай кишилар йўл устида ҳозир нозир, бу суронда биров қичқирсаям эшитилмайди, ҳаммаёқни табиатнинг нолалари тутиб кетган маҳалда ўшанақа кишилар йўлларда, дарахтлар остидаю устида мана шунақа бемаҳалда йўлга чиққан кишиларни адаштириб кетишади. Адашганларнинг баъзилари қишлоққа сира қайтишмайди, уларни кейинчалик ҳам биров кўрмайди, гоҳ кимдир қандайдир тасодиф сабаб қайтиб келса ҳам эси оғиб, оғиз-бурни қийшайиб қолган бўлади.

Шундай маҳалларда ваҳималар гирдобиде адашиб кетганларнинг нималарни кўришганинию нимадан бунча қаттиқ кўрқишганиниям биров билмайди. Ўзлари эса, айтиб беришолмайди.

...Ой булутлар остига яна кириб кетди. Тўлқин-тўлқин булутлар кўк юзини тамомила қоплаб олди.

– Ака!

– Юрсангчи тез-тез, “ака”ламасдан!

– Ака!..

– Э, нима дейсан?

– Акажон!..

Шамол баттар шиддат урарди. Шунда дарахтларнинг кўланкаларига жон киргандай бўлди. Бир бута ўрнидан илкис кўзғалиб йўл устига ташланди. Юм-юмалоқ каттакон бир нарса шундоқ ёнгинасидан юмалаб ўтиб қамишлар орасига кириб кетди. Аканинг эсига бувисининг эртакларидаги даҳшатлар келди, гўё бу аллақайси жодугарнинг кесилган боши-ю “Ҳап саними!” дея кимнидир яний-яний юмалаб бориб чуқурга тушиб кетгандай! Дарахтлар шоҳларини чўзиб, ёлғизоёқ йўлга яқинлашиб кела бошлашди. Аканинг юзлари музлаб кетди, Аксига олиб узоқларда чироқ ҳам кўринмайди. Чунки қишлоқдаги чироқлар шамолда ўчиб қолади. Ўт чиқиб кетмасин деб шам ҳам ёқмайди. Кўй-кўзиларнинг баърашларинию кучукларнинг вовуллашларини шамол учуриб кетади.

– Ака, акажон!..

Йигитча йўқдан бино бўлган кўркувини енгилга уринардию шу шамол остида чайқала-чайқала, тиззалари дир-дир қалтираб қадам ташлар эди. Жон-ҳолатда югуриб қочгиси келарди. Лекин, қаёққа? Бувининг қишлоғига анча бор, теварак юлқинаётган, шитирлаётган, ингранаётган дарахтлару буталарга тўла. Тўқайзорда ваҳший ҳайвонлар ҳам бўлиши мумкин. У таёғини янада маҳкам қисимлаб олди. Озгина юришса, бувининг қишлоғига етиб олишади. Дашту далалар узра ғувиллаётган бу шамол ҳозир, шу паллада кўрқинчли холос. Эртага тонг отса, сира кўрқинчли бўлмай қолади. Ҳозир ўтаётган ерларидан эртага кундузи ўтса, ҳамма нарса тинчланиб-сокинлашган бўлади. Лекин, ҳозир нега бу қадар кўрқув уйғотаётди? Қоронғи бўлгани учунми? Ҳа, қоронғида нарсаларнинг кўринишлари ўзгариб кетади, ваҳима кучаяди. Аслида йўлга чиқшмаса бўлар экан. Нимагаям чиқшди? Ўгай онанинг ёнида, чақалоқнинг биғиллашию отанинг тўнғиллаши остида бўлсаям тинчгина ухлагани яхшимасмиди? Айвонда кўрпага бурканиб олиб, шамол овозига қулоқ солиб ухлайверарди. Шамолда теракларнинг қарсиллаб синишини эшитиб ётиш мазза... Бу даштдан ҳам қарсиллаётган овозлар келмоқда, балки қанақадир дарахтларнинг шоҳлари синаётгандир? Буталар мустаҳкам, бари ер бағирлаб қолган, қайишқоқ, даштнинг буталари шамолга мослашиб кетишган.

Ҳеч бўлмаса ой булутлар остига кириб кетмай турсайди. Лекин ой чиқса, ваҳима яна кучаяди. Ой ёғдусида даштда нималардир ҳаракатланаётгандай туюлади. Юрак яна шувиллаб кетади. Тезроқ, тезроқ юриб бувиникига етиб олиш керак. Адаштирувчилар балки ростдан ҳам бордир? Нега бўлмаса кап-катта одамлар ҳам уларни гапириб юришади?

Йигитча шу тарз – юзлари музлаб, қадамини илдамлатиб деярли югуриб бормоқда эди. Қамишлар орасида бир нималар қаттиқ шитирларди. Балки у ерда ҳам қанақадир ваҳший ҳайвонлар қулай пайт пойлаб югуриб боришаётгандир? Тезроқ бувиникига етиб олсайди...

...Ниҳоят, қишлоқнинг дарахтзорлари қорайиб кўринди. Шамол янада авжига чиққан, дарахтларнинг қуриган шоҳлари бу ерда ҳам қарсиллаб синарди. Чапдаги зовурнинг дўнглари устида бўғиқ хуштак чала бошлади. Қишлоқда овозлар ўзгача, даштдаги каби ёввойи, ҳуркитувчи эмас. Бу ерда ҳам нималардир

тарақлаяпти, кимнингдир эшиги шамолда очилиб-ёпилиб ғийқиллаяпти, кучук вовуллаши эшитиляпти.

Тупроғи тўзғиб ётган кўчадан деярли чопиб борар эди йигитча. Ҳеч қаерда чироқ йўқ, ҳўв наридаги баъзи уйларнинг кичкина деразаларида шам алангаси липилламоқда. У уйдаги кишилар балки ҳозир бамайлихотир гурунглашиб ўтиришгандир? Йигитчанинг юраги қинига сиғмай ура кетди, ич-ичидан ғалати, ёввойи севинч кўтарилиб келди. У қаҳ-қаҳ отиб кулиб юборди, нафаси тиқилиб-тиқилиб куларди у... Ниҳоят, бувининг эски уйига ҳам етиб келди. Ичкари томонидан зулфини илинган эшик ҳам шамолда тақирламоқда эди, елкаси билан қаттиқ урган эди, очилиб кетди.

– Буви-и! Буви-и! – деб овоз берди у.

– Вой хайрият-эй! Вой худога шукур-эй! – салдан кейин шамолнинг увиллашлари аро одам товуши келишини ишониб-ишонқирамай кутиб ўтирган буви калишини апил-тапил киясола, чиқиб келди. – Эсон-омон етиб келволдиларингми, болажонларим, кўрқиб кетмадиларингми?

– Йўғ-э, нима деяпсиз, шамолданам кўрқаманми? – деди йигитча кеккайиб. Юрагидаги ёввойи қувонч ва хотиржамлик энди унда ўсмирона ғурур уйғотди. Кўркуви чекинган, бояги ваҳималари кулгилию бемаъни туюла бошлади.

– Вой, бувинг чўри, ботиримдан ўргилай! – деди буви.

Сўнг, чиқаётган жойида тўсатдан тўхтаб, саросималаниб сўради:

– Ҳой ўлгур, синглинг қани?

Йигитчанинг юзидаги бахтиёрлик ифодаси бирдан нига ғойиб бўлди, гўё у ифодани ҳам шамол учириб кетгандай бўлди. У ҳангу манг бўлиб ортига аланглади.

Сингил йўқ эди!

– Йигит бўлмай ўл, Нозик қани?

Нарироқда, эгилиб-букилаётган дарахтлар остида ҳам, ҳозир ой хира ёритиб турган тупроқ йўлда ҳам қизалоқ кўринмас эди.

Боягина “ака-ака”лаб чопқиллаб ортидан келаётган эди-ку? Кичкина гулдор рўмоли остидан икки ўрим ёввойи сочи тиккайиб чиқиб турган эди-ку? Почаларидан ингичка оёқчалари кўрина-кўрина, гоҳ те-варакка “вой ўлмасам” дея аланглаб-аланглаб, гоҳ акасининг кучу қудратидан болаларча мағрурланиб-фахрланиб, кўйлақчасини шамол юқилай-юқилай чопиб-чопиб келаётганди-ку? Қани қизалоқ? Қай ерда қолиб кетди у?

Кўчалар, боғлар, юлқиниб-силкинаётган бу маконлар бўм-бўш, фақатгина шамол – одам яшамайдиган узоқ тоғларнинг ёлғиз қоялари орасидан чиқиб келган мана шу ваҳший шамолгина бутун олам узра ёйилиб-сочилиб шиддат урмоқда эди, холос.

Данғаранинг шамоли – баҳайбат тоғ ораларидан кўзга кўринмас бениҳоя улкан махлуқ сингари чиқиб келган шу шамол ўкириб-пишқириб роса эсди!

Шу туришда у ҳозир Қирқлар, Минглар, Аравон, Жилва, Чомоч, Соилар, Найман, Беговот каби юзлаб қишлоқлар устида тўзон ва кум сочиб ваҳшат солиб, чунон ўкириб-ўкириб ўтди-ки!

Дарахт ораларини айланиб-айланиб эсишида нола оҳанглари ҳам борга ўхшарди. Куч ва қудратини

инсонларнинг омонат маконлари узра намоён қила-қила, гоҳ бўзлай-бўзлай, гоҳ нолон-нолон, гоҳо эса исён ила қичқира-қичқира, шиддати пасайганида эса инграна-инграна эсаверди.

Унинг эсишида бошқа маънолар ҳам борга ўхшарди.

“Етим бола” деб овоз чиқарди у томорқалар устида.

Айқаш-уйқаш бўлиб синиб кетган жўхоризорлар узра эса “Ҳой бола” деб дағдаға қилди!

Ва қаҳқаҳа уриб, шўринг курғур аканинг сочларини узиб олгудай бўлиб юқилайверди:

*“Етим бола, той бола,
Синглинг қайда, бой бола?..”*

Бу – ҳаётда жуда кўп воқеаларни кўравериб дийдаси қотиб кетган кампир эди. Лекин ҳозир саросимага тушиб, ваҳима ва кўрқув ила йигитчанинг сочларидан тортиб, муштлари билан бошига ура-ура, йиғлай-йиғлай нидо қиларди:

– Эркак бўлмай ўл, топ синглингни, қирилиб кетгур! Бор, қайт изингга, тополмасанг ўша ёқларда ўлиб кет!

Ҳа, бутун бу бепоён кенгликларни бирдай энлаб, қутуриб-вахшат солиб эсарди шамол.

Йигитча бир томондан ор-номус титроғи, бир томондан яна ўша ваҳималарга рўпара келишнинг қалт-титроғи ила ортига ўгирилди.

Сал нарида қишлоқ уйлари тугаб, яна кимсасиз дашт, ғалати оқиш буталар, гоҳ яккам-дуккам, гоҳ қалин, айқашиб кетган қамишлар, юлғунлар, тўронғиллар тўла яйдоқ дашт бошланиб кетган, баттар қутуриб эсар эди Данғаранинг тентак шамоли.

Бу йигитча, онасининг ёлғиз ёдгори, ўша кўрқинчлар билан яна юзма-юз келиши керак эди.

Юзма-юз келиши нимаси, орасида санқиб, митти ва ёқимтой сингилни излаши керак эди. Дарахтлар устидан тушиб келадиған қилич кўтарган қора киши, буталар тагида олов ёқиб ўтирган одамчалар, нима учун кимсасиз маконларда кезиб юришларини биров билмайдиган ғалати кишилар, қамишзорлар ичра қулай пайт пойлаб югургилаб бораётган ваҳший ҳайвонлар изғиған дашт аро... нозик-ниҳол сингилчасини топиши керак эди!

Ваҳший шамол энди унинг юз-кўзларига, бошига тупроқ сочар, сочларидан юқилаб қийнар эди. Унинг шиддатида кампирнинг ёғоч эшиги тарақлаб ёпилди, ёпилдию яна қайтиб ланг очилиб кетди.

Йигитча яна ортига қараб йўлга чиқди.

Ким билсин... ичидаги шиддатли кўрқувларни енгиб у маконларда изғиғани тақдирда ҳам, топармикин сингилсини? Бу талотўп ва сурон ичра нафис-ниҳол ўн бир яшар қизалоқ қайси пучмоқларда экан ҳозир? Еру кўкни энлаб-бузиб эсаётган ва жонлию жонсизни ҳаракатга келтириб қутураётган шу ваҳший шамол остида, қай бута ёки дарахт тубида, қай чуқурда дир-дир титраётган экан?

Мабодо топган тақдирда ҳам... қай аҳволда топаркин?

Топа олармикин?

ҚҰРИҚЧИ

Кенг, ҳайхотдай даланинг қоқ ўртасида кўриқчи қаққайиб турар эди.

Узоқдан қаралса одамга ўхшаб кўринарди. Устига эски-туски, йиртилиб увадаси чиққан пахталик кийдирилган, бошида қулоқчини ҳам бор. Оёқ-кўлларига бир нималар осиб кўйилган, улар куёшда йилтираб, шабадада кўрқитувчи овозлар чиқаради. Сал эпкинда ҳаволанадиган тасмалари узунасига осилиб ётипти.

Дала кенг, ҳозиргина теваракни мавжлантириб еллар эсиб ўтдилар. Буғдойзор сокин шовуллайди. Бошоқлари бўлиқ-бўлиқ, ҳар бирида йигирма тўрттадан ўттизтагача дони бор. Қурий бошлаган ўткир учлари эпкинда бир-бирига тегиб шитирлайди. Шу сабаб, ҳаво тўлқинланган маҳали буғдойзордан ғалати овозлар чиқади.

Беқарор дашту туз шабадаси кўзгалса, кўриқчи жонланиб кетади. Қўлларига осилган тунукаларни тарақлатиб, тасмаларини йилтиратиб шовқин сола бошлайди. “Ҳой! Ким кўрибди? Ким эшитибди?” деб овоз чиқаради у. “Билиб кўйинглар, – дейди. – Ҳамма нарсанинг ўғриси – мана шу шабададир! Экинларнинг жонини рангини, булутларнинг алвонини ўғирлаб уфққа қараб қочади у!”

Ҳар куни бир киши ўғлини етаклаб мана шу буғдойзорга келади. Қирқдан ошган, устидаги тўнию дўпписи ҳам эски. Келиб дала атрофини айланади, бошоқларнинг ҳосилини чамалайди. Ўғли ҳали ёш, отасининг ортидан эргашиб юрса-да, бу юмуш уни қизиқтирмаслиги, зериктиргани сезилади.

Даланинг пастроғидан атрофида турли ёбон ўтлари ўсган йўл ўтган. Ўт-ўлан устига оқиш чанг кўнган. Нарироқда эса кичкина дарёча ва чакалакзор бор, дарёчанинг суви қорамтир, оқиши шиддатли.

ҚҰРИҚЧИ

Мана, шабада хиёл эсиб ўтдию тина бошлади.

Бепоён дала бир тўлқинланди.

Қушлар учишади кўм-кўк самода. Иссиқдан ҳовур кўтарилади. Чирс-чирс дея овоз чиқаради қуриётган ўт-ўлан. Гоҳо устимга майда чумолилар ўрмалаб чиқишади. Улар мендан ҳайқишмайди, чунки жуда баҳайбат бир ниманинг устига чиқиб боряпмиз деб ўйлашади, кўриқчи эканимни билишмайди. Шабада эсганида чиқадиган овозларга ҳам бефарқ, чунки эшитишмайди.

Теграмда сап-сарик маккапоялар шитирлайди.

Шитирласа севиниб кетаман, чунки шабада эсаётган бўлади. Шабада эсганида ўзимдан турлича кўпол овозлар чиқара бошлайман.

Асл ким эканимдан беҳабарман, бироқ, жуда муҳим бир вазифани адо этаётганимни биламан. Йўқса, мени шу ерга қаққайтириб кўярмиди Худойим? Теваракимда содир бўлаётган ҳодисаларни кузатаман. Гоҳо илғаганларимдан хабар бергим, огоҳлантиргим келади, аммо сасим ўзим истаган маҳалда чиқа қолмайди. Овоз чиқара олишим, экинларнинг ҳосилларини чўқиб-чўқилаб кетадиган ёввойи қушларни ҳуркитишим учун шабада ва куёш керак. Йўқса бир шарпа каби экинзор

ўртасида қаққайиб тураман, холос.

Теваракда эса, бот-бот мени кўрқитадиган ҳодисалар рўй бермоқда.

Буғдойлар сарғайиб, пояларидан сув қочган, бўлиқ-бўлиқ бошоқлари эгилиб қолган. Ораларидаги ёввойи ўтларнинг поялари ҳам сувсизликдан сарғайибди. Тўп-тўп уруғли баъзи ўтлар уруғларини сочиб юборган. Баъзиларининг қаттиқ пўстлоғи ажралиб тушиб, қуруқ тупроқ устида ётади.

Ўўв нарида кичкина дарё бор. Ичидаги қора баликлари анча каттарган, муздай сувдан бошларини чиқариб, теваракка индамай боқишади.

Буғдойзор ёқалаб ўтган йўлда битта йўлчивин учиб юради, гоҳо келиб устимга кўнади.

У йўлдан карвонлар ўтадилар. Йўлнинг нарёғи яна буғдойзор, теварагига айлантириб маккалар экилган. Япроқлари узун-узун, хошияси оч сарик, яшил эти қуруқшаб-сарғая бошлаган.

Карвоннинг туялари пишқиради, аравалар ғийқиллайди. Қайларгадир – уфқ қирмизи тусда яллиғланиб, куёш ботадиган томонларга кетиб боришади. Шабада ҳам ўша томонга қараб эсади. Экинларни эгиб-синдириб ўтганида, бари ўша томонга қараб ётиб қолади. У эсганида мен ҳам қўлларимда осиглиқ тунукаларимни тарақлатиб шовқин соламан, ортидан югурмоқчи бўламан, лекин оёғим ерга чуқур тиқиб кўйилган, жойимдан жилолмайман.

Нарироқдаги тол устида қушлар гурр этиб ҳавога кўтарилишадию чах-чахлаб фиғон солиб айланишади. Чунки, тол шохига бир илон ўралиб чиқиб боради.

ИЛОН

“Мен оқ илон, оппоқ илон эдим,” – дейди у.

“Ойдинда ётар эдим.

Асли маконим ариқ бўйидаги чакалакзор эди. Ҳар оқшом у ерда ажойиб воқеалар рўй берарди.

Ҳар оқшом чакалакзор қошига бир ой қизи келар эди. У бир бек йигитга қаттиқ кўнгил кўйган эди.

У маҳаллар ариқ кичкина, теварагида ялпизлар ўсган, сувлари ўйнаб-ўйнаб оқар, томчилари ой нурида жилвираб устимга сачрар, хуш ёқувчи ой нурини вужудимга синдириб ётаверар эдим. Ой қизининг чиройи бек йигитнинг юрагига ой каби ёғду сочса керак, деб ўйлар эдим. Чунки гаплашганларида қизнинг хусни йигитнинг юзида ёғдуланар эди.

Икковлон бир нималарни узоқ гаплашар эдилар. Хаёлларга, орзуларга лиммо-лим эдилар иккиси. Ҳаётнинг ажойиботларидан, лаззату фароғатларидан, севги-муҳаббатдан сўйлар эдилар. Бир-бирларисиз яшай олмасларини айтар эдилар. “Мана шу ой, шу кеча гувоҳ, шу шаркираб оқаётган сув, шу юлдузлар гувоҳ – бутун оламни оёғингиз остига поёндоз қилиб тўшайдиган шаҳду шиддатим бор...”, дер эди бек йигит.

Жуда узоқларда, жуда баландларда ой нур сочар эди. Унга боқиб, ширин хаёллар ҳам сурар эдилар. Мен ҳам ойга қарар эдим, аммо у кўзимга олисдаги ёруғ ва улкан доғ бўлиб кўринарди, холос.

Ҳой бек йигит, қасамнинг нима эканини билмасдан нега тилинга олдинг? Ичган қасамларинг кўк тоқига кўтарилиб кетишини, у ерда шамширга айланиб, бошинг узра осилиб туришини билмасмидинг? Бир силтаниб тушса борми... тақдирнинг ризқларнинг, воқеаларнинг ипларини кесиб-узиб юборса-я, деб кўрқар эдим.

...У маҳаллар мен ёш илон эдим. Улар ҳам ёш, навқирон эдилар.

Орадан бир мунча вақт ўтиб, икковлон келмас бўлди. Кечалар соғиниб-соғиниб кутар эдим, аммо сира дараклари йўқ эди. Бу орада ариқнинг сувлари нимагадир тўлиб-тоша бошлади, кенгайиб, чакалакзорни ҳам энлади. Ҳақиқатан ҳам ғалати бир нималар рўй бермоқда эди. Дарёга айланди, ичида катта-катта балиқлари ҳам бор, қорамтир сузгичларини секин-секин қимирлатиб сузиб юришарди. Яна аллақанча вақт ўтгач, қуёш тифида нақшларим хиралашиб, ой нурини ўзига сингдирилмас бўлдим.

Энди емиш истаб дала-тузни кезар эдим. Пўст ташлаганимда, устимдан ўз-ўзидан сидирилиб тушган тўнимнию кўрган кунимни мана шу ерларда қолдириб узоқларга бош олиб кетай десам... кетолмасдим. Шу дала-тузда, шу дарёю чанг-чунг йўллар ёқасида дунёга келган, шуларга томир-томиримдан боғланган бўлсам, қайга ҳам кетардим?...

Бугдойзор оралаб судралиб борар эканман, ўша икковлонни далада кўриб қолганимни ҳам айтмайми? Ўша баркамол бек йигит эски тўнининг барини қайириб кетмон чопар, оининг қизи эса эгатлар четида боласини эмизиб, алла айтар эди:

*Бозор борғувчи эй бойлар,
Отамга салом денглар,
Отам мани сўраса,
Юрибди омон денглар,
Қошиқда оши денглар,
Кўзида ёши денглар...*

Йигит дарёдан сув ҳам очар, сув бўтанаю лойқа, дала четидаги қари топ танасида эса қушлар чийиллар эдилар.

Емиш излаб юрган нолон бир илон бўлсам найлайн? Тол танасига ўралиб чиққанимда, қушлар потирлаб ҳавога кўтарилдилар. Иккитагина жиш полапон туклари тиккайган ҳолида оғизларини очиб чийиллай бошлашди, ёнида чўтир тухумлар ҳам борийди. Полапончалар мендан ҳайиқиб эмас, балки емиш истаб, қизил тилчаларини чиқариб чийиллашарди.

ҚУШЛАР

“Нима қилайлик, кулранг бир илон қуруқшаб кетган бугдойзорлар оралаб судралиб, тол شوҳидаги уяга чиқиб келди”, – дейишади безовталаниб самога кўтарилган қушлар. – “Уядаги митти, хол-хол тухумларни чақиб ичди, хайриятки, полопонларга тегмади. Полопончалар қизил оғизчаларини очиб тинмай чийиллашди, илоннинг эса нафси қониб, ёнгинасида ўралиб ётди. Тол устида шовқин солиб, чах-чах уриб айланавердик.

Дала эгасининг хотини боласини эмизар экан, ҳазин-ҳазин оҳангда бизларни ҳам қўшиғига қўшди:

*Қаро қуш қичқириб ўтди, уясида илон кўрди,
Балиқ бағрини чок айлаб, азим дарёда қон кўрди...*

Бу қўшиқни шабада илиб олиб, тевааракка мавжлантириб ёйди...”

КАРВОН

“Тупроғи ўйнаб кетган йўлдан ҳорғин-ҳорғин борамиз,” дейишади карвондагилар.

“Қаторасига бир-бирига туташган мош, ловия, тарик далалари ўртасидан ўтамиз. Кўпчилигининг қоқ ўртасида қўриқчиси қаққайиб турган бўлади. Баъзи далаларнинг ҳосили бўлиқ, баъзилариники оз, қуруқшаган.

Элу юрт билан рози-ризолик сўрашиб чиққанмиз, жуда олисларга – шабада эсиб, йўқолиб кетадиган алвон булутлар уфқи томон кетиб борамиз.

Шабада эсса, кўриқчи даранг-дурунг овоз чиқариб, кимларнидир ҳуркитмоқчи, нималардандир оғоҳлантирмоқчи бўлади. Дала эгасининг шугина ризқини ҳам гоҳ шамол пайҳонлаб ўтади, гоҳ донларини қушлар чўқиб кетишади.

Ён-веримизда битта йўлчивин ҳам учиб боради. Гоҳ тупроғи ўйнаган йўллар узра пастлайди, гоҳ баландга кўтарилади. Карвондаги болакай уни диққат билан қизиқиб кузатади. Карвонбоши минғиллаб хиргойи қилади:

*Йўл чивиннинг ҳолини юрган йўловчидан сўранг
Биз ғариб бечорани ақли расо ёрдан сўранг...*

Йўлчивин уча-уча ҳориб, ортда қолиб кетади.

Дала четида кичкина бир дарё ҳам кўзга ташланади. Соҳилидаги бир-икки туп оқиш жийданинг шоҳлари сув истаб эгилиб қолибди. Бу экинзор мана шу дарёдан сув ичар экан-да, деймиз ўзимизча. Дарёнинг балиқлари соҳил ёқалаб ўтиб бораётган карвонга тикилиб-тикилиб қарашади. Куйчи уларни ҳам қўшиғига қўшади:

*Биз ғариб бечорани ақли расолар билмаса,
Кўз ёши дарё бўлиб оққан балиқлардан сўранг...*

Салдан кейин дала тамом бўлади.

Яна бироз юрилса, Чўли Ироқ бошланади.

Юрт ортда қолиб кетади. Чўли Ироқ сари ичкарилаб борамиз. У теграмизни қуршаб олади, фиғон уради, онгу шуурларимизни эгаллайди, ҳамла қилади, курмакнинг ингичка қуриган узун япроғи билан юракнинг томирларини ғижжак мисол тилимлайди...”

ДАРЁНИНГ БАЛИҚЛАРИ

Дарёмиз тобора кенгайиб, суви кўпая боради, шиддати ортади.

Нарироқдан ўтаётган карвоннинг туялари, отлари оғир-оғир қадам ташлашади. Туёқлар остидан даланинг ўйнаб кетган чангли тупроғи сочилади. Бошимизни сувдан чиқариб карвонга боқамиз. Карвондагилар бизни тутиб олишни хаёлларига ҳам келтирмайдилар. Озғин, кўзлари чақноқ бир болакай ингичка бўйини чўзиб, бизларга ҳайратланиб термилади. Карвон усти-

да йўлчивин учиб боради, у ҳолдан тойган, узоққа учолмай, янтоқнинг чанг босган япроғига қўнади.

Ўтиб бораётган карвон бошидаги бир киши хиргойи қилади. Нариди экинзор четида боласини эмизиб ўтирган ёш жувон ҳам қўшиқ айтади. Бу оҳанглар сувнинг мавжига қўшилади, улар таралгани он ўзимиздан йиғлай бошлаймиз. Кўзимизнинг ёшидан дарёнинг сувлари янада кўпайиб-тошади, кўпикланиб, ўзанидан тошиб чиққудай бўлиб пишқиради. Узоқ-узоқларда кўкимтир тоғлар кўзга ташланади, у тоғларнинг орасида бир жайрон бор, деб куйлайди куйчи. Ёлғизоёқ сўқмоқлардан тушиб келганида уни тутиб, бўйнидан бойлайдилар. Кўзлари ёшга тўла жайрон карвон ортидан маъюс эргашиб боради.

ҚҶРИҚЧИ

Ахир, кўрмаяпсизми, эшитмаяпсизми?

Карвон ўтиб, чўл ичкарасида кўздан йўқолиб ҳам кетади. Экинларнинг жонини, ўтларнинг рангини ўғирловчи шабада ўша томонга қочади. Маккажў-хориларни ва бугдойларни синдириб ўтганида ҳаммаси шабада кетган томонга қараб бир текисда ётиб қолишади. Тез орада сўлинқираб, ранглари кетади. Экинларнинг жонини ҳам олиб кетади шабада, алвон-алвон шафақлар яллиғланган, карвон оғир-оғир жўнаган томонларга.

Даланинг эгаси ҳосилини тўплайди.

Хотини яна ўша мунгли қўшиқларини айтади.

*Оҳ урарман, оҳ урсам, оҳларим тутсин сени,
Кўз ёшим дарё бўлиб, балиқлари ютсин сени...*

Қой, шошманг! Эшитяпсизми? Сезяпсизми?

Ахир, ариқ дарёга айланмоқда-ку? Балиқлари ўсиб-катталашмоқда-ку? Вақти-соати келиб, одам боласини ютар даражада баҳайбатлашганида, Худо кўрсатмасин, нималар рўй беришидан хабарингиз борми? Теварақдаги ҳамма нарсани, дала эгасининг хотинини, болаларини, карвонни ҳам ютиб юборса-чи? Мана шуларни ўйлаб кўрқиб кетаман. “Эссанг-чи, кучлироқ эсақолсанг-чи” деб қичқираб ёлвораман шабадага.

Ҳосили тўплаб олинган далада узилган маккаларнинг каттакон япроқларию синган бошоқлар қолади. Эгаси уларни ҳам тўплайди. Макка илдизларини

суғуриб олади, кейин ўт қўяди. Тукуч дейдилар уни, тукучлар тутаб-тутаб ёнади. Бугдойнинг сомонини ҳам тўплаб олади. Кейин майда-чуйда бола-чақаси билан бошоқларни теришади. Шундан кейин дала ҳувиллаб қолади.

Ҳувиллаган даланинг қоқ ўртасида қолиб кетаман бир ўзим.

Кўкни бир хил тусдаги булутлар бостириб-эгаллаб келади. Кузнинг эзувчи ёмғирлари ёға бошлайди.

Пилчиллаган тупроқлар ва дала йўлида кичкина кўлмакчалар ҳосил қилиб ёғади куз ёмғири. Кўлмакчалардаги сув жигарранг тусга кириб қолади. Кесакларни ивити-ивитиб, лойга айлантириб ёғади.

Мана шу ҳодисаларнинг қатидаги таҳдидлару ишоратларнинг ҳаммасини ўз кўзим билан кўриб турман, айтай десам тилим йўқ, айтолмайман.

Мени бу ерга суқиб қаққайтириб қўйган киши – даланинг эгаси ҳосили йиғиштириб олинган экинзор ўртасидан суғуриб олади, марзалар четида, тутлар тагига улоқтиради. Кузнинг ёмғирлари эзгин-эзгин ёққанида, устимга томчилар читир-читир урилганида ҳайрон-ҳайрон ётаман, энди атрофимда нималар рўй бераётганини кўролмаслигимдан афсусланаман.

Кузнинг шабадаси эсади, аммо бу шабадада овозим чиқмайди.

Кўз олдимда ёмғирдан ивиган қорамтир кесаклардан бошқа ҳеч нима кўринмайди: на экинзорлар эгаси, на унинг боласи, на оқ илон, на кўз ёшидан бино бўлган дарёю на унинг таҳдидли балиқлари... на йўлчивин... на карвон...

Баҳоргача ана шундай ётаман. То баҳорда яна кимдир келиб... яна экин экмагунча, ерларни суғормагунча... келиб яна мени ўрнимдан даст кўтариб, ризқ етишиши лозим бўлган далалар ўртасига яна қаққайтириб суқиб қўймагунча...

* * *

...Найлайин, салгина шабадада айта олганларим шулар, холос. Қанийди янада кучлироқ эсса... янада қувватлироқ шиддат урсайди... шунда юрагимдагиларнинг барини айтиб-айтиб, бўшатиб-бўшатиб олармидим, мен – мана шу даланинг ягона кўриқчиси...

Гулбаҳор САИД ҒАНИ

Баҳорнинг хидлари оламни тутди

ЁЛҒИЗ БОРАЁТГАН ҚИЗГА

Ортингга боқасан: ҳеч ким кузатмас,
Жунжикиб кетасан: сен – энди ёлғиз!
Ҳеч ким йўлларингни пойламас, кутмас,
Суронли шаҳарда ёлғизсан, эй қиз.

Осмонда на ой, на қуёш кўринмас,
Қушлар ҳам боғларда сайрайди рангсиз.
Илк бора кўрасан – лаҳзалар ёнмас,
Кунлар ўтаверар сокин, жарангсиз.

Ортингда ҳеч ким йўқ:
Кўзингда томчи –
Тўкасан кунларнинг маҳзунлигини.
Илк бора туясан уйга элтувчи
Йўлларнинг шунчалар узунлигини.

ОҲАНГ

Вайрона бўлмишдир кўнгиллар,
Вайрона ётибдир бу олам,
Оҳ тўла оҳанглар тўкилур –
Кўнгилдан ўтибдир не алам.

Созларнинг фигони суйгули,
Қайгудан кийибдир пирохан.
Жой топмай жонини қўйгали
Самога ташланар... оҳанг.

Қулогим остида не самоъ,
Муסיқа янграйди соатлаб.

Етаклар дилимни самога
Оҳанглар. Оҳанглар. Оятлар...

БИРИНЧИ АПРЕЛЬ

(Отам вафотига)

Дунё – кўзи ёш тўла бола.
Алдаб кетди Биринчи апрель.
Ҳар куртакнинг кўксиди нола,
Чечакларнинг бошида абр.

Оғир келган баҳорда не айб,
Олмазорлар гул тўкди зор-зор.
Сўритоклар қолди букчайиб,
Кўҳна уйлар отамдек хоксор.

Кўтаролмас қаддин мен каби
Бошингизга эгилган дарахт.
Дарахтларнинг дардимни кабир,
Ҳовлимиз ҳам тош қотган – карахт.

Гул баргида титрайди маҳзун
Ёмғирларнинг кўзидаги нам.
Умр йўли эмаскан узун,
Раҳматингга олгин, эй Эгам!

Осмонимни ёритмайди Кун.
Кун рангидан тўкилди оҳор.
Телбаларча йиғлади дилхун
Кўз ўнгимда кўк кийган баҳор!

* * *

Гуллардан-гулларга кўнаркан ифор,
Баҳорнинг ҳидлари оламни тутди.
Қалдирғоч кўшигин куйларкан такрор,
Андух нелигини кўнглим унутди.

Мен сени қанчалик соғинганлигим
Маънос далаларга шивирлаб айтдим.
Ҳар битта товушим садоси, лекин
Тоглардан, тошлардан куй бўлиб қайтди.

Мен – энди кўшиққа айланган жола,
Кувноқ ёмғирларга кўшилиб ёғдим.
Ҳар гунча кўнглига гулгула сола
Баҳорнинг кўзида қайта уйгондим.

КУЗГИ БОҒ

Зардўзи либосин кияди боғлар
Кузакнинг йўлига чиқаркан пешвоз.
Кузакнинг меҳрига умидин боғлаб
Йўлига гиламлар тўшаб кўяр боз.

Зардўзи япроқлар тўкилар ерга,
Ҳижронга айланар либоси тагин.
Шамоллар кўксига бошини эгар,
Лек узиб кетолмас ердан оёгин.

Кузакнинг қаҳридан қақшаркан қалби
Ўзини уйқуга солади боғлар.
Гуноҳи не эди, биргина айби –
Улар –
Гуллаган боғ эди бир вақтлар.

Кувлашиб ўтаркан куну тун,
Бир бор гулламоққа жонини тикиб
Яшил исёнларин бошламоқ учун
Кўкламга кўз тикар энтикиб!

* * *

Йўлларингга чиққали пешвоз
Кечикаман – баҳорни олиб.
Эй ёшлигим, овоз бер, овоз!
Кечикаман.
Баҳор-да голиб,
Ўзни ошкор этади ҳар он.

Гулларимни бешафқат шамол
Тўзгитади, бошлайди исён,
Туйғуларни қийнайди хаёл.
Кечикаман – замонлар оша –
Сен кутажак манзилда баҳор!
Кечикаман – юрагим тошар –
Биз учрашмас манзилда баҳор!

Япроқларни ўйнар елвизак,
Ҳали нелар қисматида бор?
Мен яшаган манзилда кузак,
Юрагимда – кечиккан баҳор !

* * *

Тонг саҳардан тортиб шоҳона
Метроларда мудрайди шаҳар.
Манзилимнинг номи - Ишхона,
Юҳо каби ютар ҳар саҳар.

Буйруқ келар: "Еттинчи шакл,
Ўнинчини тайёрланг яна.
Юқоридан сўралди". Нақл:
"Ишлайсизми? Бўлмаса - ана!"

Унутилар баҳорий ҳулво,
Компютерлар шакллар тиклар.
Шаклларга айланар дунё,
Шаклларда яшар эртақлар.

Бирдан кўзим алдайди баҳор:
Куз шаклига киради япроқ.
Гул ўрнига боғлар тутиб қор
Юрагимга солади титроқ.

Кўзгуларда шаклсиз аксим
Ўз шаклимни қилар масхара.
Бу не рўё, бу нима тилсим,
Тортдимми ё кўзларим хира?

Сувратингни йўқотма, баҳор!
Кўзгуларга ишонмас ақлим.
Сени чизиб топаман такрор
Қиёфамга яраша шаклим.

*Муҳайё ЙЎЛДОШЕВА,
филология фанлари номзоди*

МЕЪВУ ЯША, ОЛАМ

Шоирлар ҳамма қатори банда эканлиги бот-бот такрорланади. Ҳеч кимсага ўшамас тафаккур тарзига эгалиги ҳам кўп тилга олинади. Ойдиннисо гўзалликдан баҳра олишда барча қатори одам бўлса-да, уни ҳаммадан ўзгача идрок этади: Унинг "Ҳовур" тўпламини варақлаб кўнглимиздан шундай туйғулар кечади.

*Сенинг бошинг тошдан, одамзод,
Сен чидайсан,
Қўрқмай қарайвер.*

*Қара, осмон қандай ложувард,
Тонг қанчалар мусаффо!
Қара, ичиб қўйсин кўзларинг,
Қандай гўзал рақс тушар сабо!*

Илк сатрлар кишини недир фожиали, мудҳиш воқеага тайёрлаётгандай. Ўқувчи беихтиёр сергак тортади: "Бунча ҳозирлик билан недан огоҳ этмоқчи?" Бу сўзлар, одатда, кўргулик юз берганда айтилади-да. Ойдиннисо уларнинг неча замонлик вазифаларини илқис ўзгартирди: "Қара, осмон қандай ложувард", дош бергин бу ёрқин, чексиз мовийликка, ахир сенинг бошинг тошдан-ку. Инсоннинг маҳзун, шодон, дарғазаб, меҳрли, эҳтиросли ё совуқ овозлари ҳавони эгалламасидан тонг софлигидан баҳра ол. Майин сабо этакларини ҳилпиратиб, рақсга тушмоқда – дарахтлар барги, бўлиқ буғдой бошоқлари, майсаларнинг қиёқ тили эпкин таъсирида тўлқинланади. Кўринмас ҳодиса яратган шундай гўзал рақс шоира қалбининг энг ички, ўзи бош суқавермайдиган пучмоқларига қадар бориб етади.

Ойдиннисо жуда ғалати фикрлаш тарзига эга қиз. Унинг тилида оддий сўзлар жумбоқ сингари янграйди, шунчаки манзаралар қалами теккани ҳамон бетакрор жозиба касб этади. Халқимиз "Ғуноҳим нима?" ўрнига қўллайдиган "Мендан нима ўтди?" сўроғини Ойдиннисо ўз идрок тарзига усталик билан мослаб олади:

"Мендан нима ўтди? Қай тараф ўтди?"

Туйғулар чуқур бўлсагина, чинакам асар юзага келиши бадиий адабиётнинг олтин қоидасидир. Ойдиннисо ижодида туйғулар жуда мўл ва чуқур. Кўп ҳолларда улар уйғонишига кундалик ҳодисалар сабаб бўлган. Кўнгли нозик, руҳи жилвакор, ҳассос шоира туйғуларнинг асл моҳияти билан танишишга интилади:

*Бошқача бўларди
сен келганигда:*

*Уйғониб
ширин ўнг кўрардик
...Емак тутар эдик
оч кўнглимизга
...Бизники бўларди
бир юрак севги*

Асар "Ширин ўнг кўрардик" орзуси биланоқ шеърхон эътирофи ва меҳрини қозонади. Оч кўнгиларга емак тутиш истаги эса қалбни ларзага солади. Ахир бу тугал таърифи асрлардан буён ҳамон айтилмаган муҳаббат чизгиси-ку. Айнан муҳаббат-ку қалбни тўйдирадиган, тўлдирадиган. Ҳатто унинг жавобсизлиги ҳам кўнгилга озуқа. Муҳаббатсиз одам кўнгли очидан ўлаётган шўрлик одамдир. Ойдиннисо шулар билан кифояланмай, ҳайратга солишда давом этади: "Бизники бўларди бир юрак севги". Дунёда юракдан кенгроқ ва юракдан торроқ макон йўқ. Ғамнинг томчиси ҳам сиғмайди, бахтнинг уммони ҳам тўлдира олмайди. Шу пайтгача муҳаббатнинг ўлчови бўлмайди, деган қаноат ҳукм сурарди. Ойдиннисо бунинг янглиш эканини, айнан муҳаббатнинг ўлчови бўлиши шартлигини исботлади. Чиндан ҳам, юракни тўлдирмаган севги севгими? Шу билан бирга, "суйги лим" бўлмаган юрак юракми?

*Юрагимни таҳрир қиламан,
Ўчираман ундан
исмингни.
Оққа кўчираман
бўм-бўш юракни...*

Бир адабиётшунос қалбида миллий ҳиссиёти сў-ник аёлларда муҳаббат туйғулари ҳам суст бўлади, деганда қанчалар ҳақ бўлган экан. Ойдиннисода-ги кўрқинчли даражадаги теран муҳаббат сабаби ундаги ўзбеклик ҳисси бўлса не ажаб. Ойдиннисо муҳаббатни ҳаётнинг мазмуни, деб билса ҳам, унга эришиш, уни қуйлаш, унинг учун курашиш шарт, деб ҳисобласа ҳам, парда ортида қола билади. Ўта журъ-атли, ҳатто очиқ туюлгучи сатрлардаги ўзбекона нозик андишани китобхоннинг синчков нигоҳи илғаб олади:

*Сиздек
мени сўзсиз англатгучи сўз
...Ўша сўз
туғилди кўнглимнинг сатҳида,
нафас олди бўғзимда ёниб,
титраб тошиб чиқди
нафасимга,
ифор сочди
қимтилган лабларимга кўниб,
нигоҳим чўққисига кўчиб
термулди сизга,
сўнг... ниҳоят...
бардоши тугаб,
жаранглаб кетди у кўзёшларимда.*

*Сизга бир сўз айтдим...
эшитдингизми?*

Илк сатрлардаёқ қиз муҳаббатига иқрор бўлаёт-гандай – уни кўрганлар қизни кўргандек бўлишади, зо-тан қиз ишқ кучидан ўзини унутиб, унга айланиб қолган. Лекин “сизни севаман” ёки “севиб қолдим” дейилишига гувоҳ бўлмайсиз. Шарқда аёллар туйғусини билдир-майди, ҳатто унга ишора қилиш ҳам уят саналади. Ойдиннисо ҳам туйғулари кучли, чинакам бўлса-да, муҳаббат журъатини чандон оширган эса-да, аввало, ўзбек қизи. Илҳом келганда сўз ва ифодалар оқимини бошқариб бўлмайди. Лекин улар ўзбек қизининг қал-бидан чиқаётгани боис “кўнгли сатҳида туғилган сўз” тилга кўчмай, бўғизда туриб қолди. Бўғиздаги иқрор нафақат айтилаётган сўзлар маъноси, оҳангига, бал-ки олинаётган нафасга ҳам таъсир қилди – нафасдаги маром бузилди. Изҳор қилинаётган муҳаббат кўзларга кўчди, қорачиқлар шуълаланиб, ўзгача порлади. Улар-да ўйнаётган нур ниҳоят ёшларга айланиб, кўздан сизиб чиқди. Қиз муҳаббатини шу тарзда изҳор этди. Тортинибгина берилган “Эшитдингизми?” сўроғи ҳам, чамамда, тилга кўчмагандай.

Шеърят ҳамиша болалиқдан озикланади, ёши улуғ ижодкорнинг ҳам бир оёғи ўша ерда бўлади. Айти шу хислат сабаб уларда бадиий сўзни англаш, гўзалликдан завқланиш кучлироқ кечади. Болалар-га хос идрок ва хаёлотдан узилган сари оламни бу-тун гўзаллиги, бадиий қудрати билан англаш, ундан

ҳайратланиш қобилияти камая боради. Балки шунинг учун ҳам шеър ёзиш барчага насиб этавермайдиган нодир қобилиятдир. Ойдиннисони шахсан таниганлар унинг ҳамон болалиқнинг беғубор, ҳар нарсага қодир оламида яшаётганлигига гувоҳ бўлишади. Шеърни орқали кашф этганлар эса унинг илк муҳаббатдан сар-хуш болакайми ёки кўпни кўрган тажрибали инсонми эканини биллолмай қийналишади.

*Кошкийди кўнглимнинг илдизи бўлса,
Қадаб кўйсанг уни
ерга чуқурроқ
...ўсаверса кўнгли гуркираб
...кутулсанг
уни тинмай кўтариб юришдан,
бировга беришдан,
ичкиби қайтариб олишдан.*

Рухий ҳолатнинг изоҳ талаб этмайдиган дара-жада нуктадонлик билан қоғозга туширилган сура-ти. Ойдиннисо ижодини кузатаркансиз, унинг инсо-ний, баъзан маиший бўлган кечинмалардан бадиий ҳодиса яратишига гувоҳ бўласиз. Шоира ижоди жуда кутилмаган, кези келганда, ҳатто ўзига ҳам хос бўлмай қоладиган индивидуал шеърятдир. Бу бадиий завқи бир-бириникидан кескин фарқ этадиган китобхонлар-ни бошқалар дидига мослашиш мажбуриятдан қут-қаради. У эстетик плюрализм томон йўл бошлайди, индивидуал шеърят бўлгани учун индивидуал ёнда-шувни тақозо этади.

Ижодкорнинг маҳорат даражасини белгилловчи бош омил – хаёлот кучи, тасаввур бойлиги ҳисобланади. Айна тасаввур кучи билан шоира хоҳланаётганлигига, изланаётганлигига, соғинилаётганлигига ишониб рад этади, қочади, бепарво ўтади. Тасаввур эрки туфайли у гўёки рад этилмиш томонидан алданади, севишни истамаганига ишониб қолади.

*Эрк билан боқдим тасаввуримни,
Либос олиб бердим унга хилма-хил:
кулгишакл, йиғи шакл,
мутуйиба, ўкинч шакл...*

Ойдиннисо ўзбек адабий тилига “кулги шакл”, “йи-ғишакл”, “ўкинчшакл” каби янги сўзлар қўшди. Балки бу сўзлар умуман истеъмолга кирмас, аммо ўқувчига ўз ва ўзгалар кечинмаларини тушуниш, тушунтириш-нинг янги воситаси бўлиб хизмат қилиши шубҳасиз. Кулгишакл ёки ўкинчшакл либосини кийган тасаввурни тасаввур қилиб кўринг-а? Демак, шоиранинг қувончи, ҳузуни, қаҳ-қаҳасию алами чин бўлмаган экан. Барча-си хаёлот маҳсули экан. Унда қайси туйғу ҳақиқий? Ё барчаси ниҳон, юракка кўмилганми?

*Мен барини ичимга ютдим
Юрагимда илдиз отди ютганларим
Тепчиб ўсиб чиқди икки кўзимдан*

Бор нарсанинг мутлақ йўқ бўлиб кетмаслиги бар-чага аён. Шу каби ичга ютилган кечинмалар йитмади, балки кўзларга чуқур мунг, сўзларга шикаста оҳанг бўлиб жойлашди.

*Бу кечмиш
кечмоқда менинг ичимда,
Бир ўзим бебахтман,
бир мен бахтиёр*

*Мен – эркин қуш,
сен – чексиз осмон.
Қанот қоқсам,
ҳар тараф Сенсан!*

Қадим Шарқда оғир жиноят қилганларни ёлғизлик билан жазолашар экан. Чиндан ҳам, одамзот учун бундан мушкул синов йўқ. Агар баҳам кўришадиганинг бўлмаса, бахт ҳам татимайди, дардкашинг бўлмаса, ғамнинг зарраси ҳам йиқитади. Кечмишларини ниҳон тутган, бахту бахтсизликни фақат ўзи билан баҳам кўриш қисмати иштиёрий танлаган шоира ҳам ниҳоят: “*Жимгина эшитинг Ҳайқираётган кўзимни*” деди. Тилни тийиш мумкин, кўзларни чеклаб бўладими. Синчиклаб қарасанг, бас, ҳаммасидан бохабар бўласан. Ахир: “*Шу кўз – туширилган сенинг суратинг*”.

Ойдиннисо шеърляти учун, аввало, ўз руҳиятини бадий тадқиқ этиш характерли. Бу вазифани у реал воқелик ва ундаги ҳодисаларни кўнглига хос йўсинда идрок этиш орқали бажаради. Табиат ва табиий манзараларнинг шоира қаламида буткул ўзгача тус олиши, бошқа миссияни бажариши сабаби шундадир.

*Денгиз шовуллайди кўксимда,
Узоқ-яқинларни уйғотиб.
Гир айланар чағалай сўзлар,
Кўзларига осмон тўлатиб.*

Ҳар бир одам ўз тортишиш кучи, айланиш меҳвари бўлган алоҳида оламдир. Ойдиннисо ҳам чегараси уфқ ортида ғойиб бўлган, тубига етиш даргумон кўксида денгизни чайкатади. Денгиз мавжланганда кўкрак қафасига урилиб, ортга қайтади. Унинг ичида турфа балиқлар – ҳали сўзга эврилмаган туйғулар ўйноқлаб сузиб юради. Эврилганлари юқорида чағалайлар каби парвозда. Чағалай – оппоқ қуш. Бадий юкли сўзнинг ҳам, Ойдиннисо назарида, ранги оқ, мусаффо. Парвоз имконини берадиган ҳаволари бор бадий сўзнинг. Сўзлар туйғудан пайдо бўлишини чағалайнинг балиқ билан озикланишига менгзатиши шоира тафаккур тарзи кўламдор эканидан далолат беради. Шу билан бирга, ижод аҳлига хос ҳаво шоирага ҳам бегона эмас.

Қуш – мумтоз адабиётимизда руҳ, осмон эса кўнгил тимсоли бўлиб келган. Юқоридаги тўртлик киши ёдига беихтиёр “Лисон ут-тайр”ни, ундаги ўттиз қушни ёдга солади. Балки севганини излаб йўлга чиққан Ойдиннисо ҳам Ҳудҳуд каби йўл охирида Унга айланиб қолгандир. Бутун борлик Унга айланган, албатта, фақат қиз учун. Иигит қора кўзларини қизга тикиб турибди. Кўзлар осмонранг бўлиши керак эди. Лекин “кўз ёшингни ичинга ютдинг” тасвиридан уларнинг мовий эмаслигини аёнлашади.

Бадий асар қийматини унда инсон руҳияти қанчалар серқирра ва теран очилганлиги белгилайди. Ойдиннисонинг шеърлари мазкур бадий талабларга бемалол жавоб бера олади. Унинг ҳар бир сатри, қўллаган сўзи, сўзларнинг жойлашиш тартибига қадар муайян қонуниятга асосланган. Мазкур қонуниятнинг адабиётшунослик илмига алоқаси йўқ, бу Ойдиннисонинг ўзи ўйлаб топган шахсий қоидаларидир. Не бўлганда ҳам, улар ақли, кучли, тирикчилигини ўзи мўлжаллаган йўлга қўя оладиган, фан-техниканинг ривожи туфайли имкониятлари яна-да ошган, айнан шу туфайли кўнгли қуруқшаб бораётган инсонни туйғулар билан сувлантиради. Чанқоғини қондириб, атрофга бошқача назар билан қарашга ундайди. Ҳар бир ижодкорнинг истаги ҳам шу – асарлари орқали кишилар кўнглига кириш ва уларни нурлантириш. Биз Ойдиннисони бу бадий миссияни ўз усулида удалай олгани билан қўтлаймиз ва сўзимизни шундай яқунлаймиз:

*Мени куйла, олам,
мен бир қўшиқман –
ҳар сатридан
юз юрак унган.
Чалгин мени,
мен бир мусиқа –
томирларга
жон бўлиб инган.
Яша мени олам,
яша, ҳаётман...*

Шодмон ОТАБЕК

АГАР ОШИҚЛИГИМ АЙТСАМ...

Ҳикоя

Шавкат қизни илк бор талабаликнинг биринчи куни, узун йўлақда аудиториянинг очилишини кутиб туришган пайт кўрди. Шунда ногоҳ юраги бир қалқиб кетди. Шоирлар ёзганидек, “Шундан буён тинчи йўқолди”. Чиройли қизларни кўп кўрган, аммо бу қиз қандайдир бўлакча эди. Уни кўзни қамаштирар даражада гўзал деб бўлмасди. Аммо иккинчи бор қарашга мажбур қиладиган нимасидир бор эди. Буғдойранг юзининг бичими, мусаввир қилқалами билан чизилгандек кўркем қошу кўзлари, билинар-билинемас кулгичлари ниҳоятда ўзига ярашган эди. Боқишлари мулойим, худди кулимсираб турганга ўхшайди. Ёқимли сиймосидан жозиба балқиб турарди.

Ўша куни биринчи дарс қулоғига кирмади. Шивир-шивирлардан қизнинг исми Нафиса эканлигини билди. Нигоҳи ўз-ўзидан, беихтиёр ўша қиз ўтирган томонга оғиб кетаверди. Кўз қири билан, ўғринча кузатарди.

Шавкат табиатан тортинчоқ, уятчан ва журъатсиз эди.

Айниқса қизлар билан муомала-мулоқотда қийналиб кетарди. Гаплашишга тўғри келиб қолса, ўзини йўқотиб талмовсираб кўярди. Бу феълдан кўп панд еган, кўп изтироб чеккан.

Бир куни домла ўртага савол ташлади. Ҳеч ким жавоб беролмади. Шавкат жавобни билса ҳам одатича индамай ўтираверди. Домла тажангланиб саволни такрорлади. Яна ҳеч кимдан садо чиқмади. Шунда Шавкат ичи қизиб, беихтиёр қўлини кўтарди-ю дарҳол, кўрқа-писа пастга туширди. Домланинг назари тушиб улгурган экан, унга ишора қилди. Шавкат ичидан зил кетиб, ўрnidан турди. Беихтиёр Насиба ўтирган томонга кўз ташлади, хаяжонланди, пешонасидан совуқ тер чиқди. Назарида, қиз унга қизиқсиниб қараётгандек, айни чоғда ним табассум билан далда бераётгандек туюлди.

– Яхши, баракалло, ўтиринг!– деди домла, у бир амаллаб жавобни тугатгач. – Билар экансиз, фақат... дадилроқ гапираверинг!

Шавкат кутилмаган мақтовдан суюниб кетди. На-

зарида, ўша кундан эътиборан курсдошларининг олдида обрў-нуфузи бир баҳя кўтарилгандек туюлди. Ундан маслаҳат, ёрдам сўровчилар ҳам кўпайиб қолди. Фақат ҳали-ҳануз Насиба билан яқинлашолмайди. Бунга интилиш учун унда журъат йўқ. Гаплашиш учун тил-забон йўқ. Дуч келиб қолишганда шунчаки курсдош сифатида салом-алиқдан нарига ўтолмайди. Муносабатларида қачондир бир ўзгариш бўлишини тасаввур қилолмайди, бу ҳақда негандир ўйламайди. Қизни фақат дарс пайтида кўра олади. Дарс бўлмайдиган якшанба куни зерикиб қолади. Дарсларни орзиқиб кутади. Ҳамма жой-жойини эгаллаб, домла маърузасини бошлаши ҳамон нигоҳининг бир чети билан қизни кузата бошлайди. Унинг ҳар бир ҳатти-ҳаракати, ёзаётганда бошини хиёл энгаштиришидан тортиб киприк қоқишигача назаридан четда қолмайди. Қиз танаффусда ҳам деярли ташқарига чиқмас, дугоналари – Муаззам ва Назокат билан орқа қаторда қаймоқлашиб ўтираверар эди. Биров билан мундоқ овозини кўтариб гаплашгани ёки хо-холаб кулганини ҳали эшитмаган Шавкат ҳайрон қоларди:

“Тавба, шаҳарлик қиз ҳам шунақа бўладими?”

Сентябрнинг охирларида пахта теримига чиқишди. Қишлоқда пахтанинг ичида ўсиб улғайганлар билан шаҳарликлар ўртасидаги фарқ шундай паллада яққол сезилиб қолди. Шавкат каби тетапоё ёшидан пахта териб ўрганлар учун бу юмушнинг оғирлиги билинмас эди. Насиба ва унинг дугоналари шаҳарлик эди, боёқишлар бир ҳафтага бормаи ранг-рўйи синиқиб, сўлғинқираб қолишди. Бунинг устига пахтани кам тергани учун домлалардан дакки эшитишарди. Шавкат уларга ёрдам бергиси келар, аммо бунга журъат қилолмас эди. Бир куни далада тасодифан дугоналар билан ёнма-ён бўлиб қолди. Тушлиқда ҳамма терган пахтасини этагига тугиб, хирмонга жўнаётганда иккилана-иккилана уларга яқинлашди ва... Муаззамга қараб деди:

– Пахталарингни кўтаришиб кўйсам...

– Меники енгил, ана, Насибага ёрдамлаша қолинг!

Шавкат аслида Насибага ёрдамлашмоқчи эди, фақат бунга ботинолмаётганди. Мушкулини осон қилган Муаззамга миннатдор назар билан қараб қўйди.

“Демак ...биларкан-да. Қизлар бало, ернинг тагида илон қимирласа билади...”

Насиба пахтасини тугиб, тайёр қилиб қўйган экан, Шавкат унга бир кур шошиб кўз ташлади-ю энгашиб тугунни елкасига олди. Насиба беихтиёр унга эргашди. Хирмон анча узоқда эди. Шавкат гўё орқасида ҳам кўзи бордек, қизнинг сиймосини бутун борлиғи билан хис этиб, енгил қадамлари сархуш куй оҳангидек эшитилиб, кўнглида ғужғон ўйнаётган ҳиссиётлардан энтикиб борар, хирмоннинг яна-да узоқроқ бўлишини, шу лаҳзанинг сира адо бўлмаслигини истар эди. Афсуски, хирмонга тезда етиб келгандек бўлди. Юкни елкасидан авайлаб туширди, шунда қизнинг “Раҳмат” деган ёқимли овози бутун вужудини олов тафтидек илитиб ўтди. “Арзимаиди” дея шошиб, жовдираб ортига бурилди. Катта бир довондан ўтгандек ҳовлиқар, муносабатлари энди бошқача бир ўзанга тушадигандек туюлар эди.

Шавкат сирини курсдошларидан фақат Асрорга айтган, шу йигитни кўнглига яқин олиб дўстлашган эди. Асрор дўстининг ўртаниб юрганини кўриб ўйлаиб қолди. Кейин, қўлини аста пастга силтаб, Насиба томонга бир қараб қўйди.

– Менимча, сен кеч қолдинг, энди...фойдаси йўқ.

– Тушунмадим, нима демоқчисан ўзи?

– У...Ниғмат билан юради. Нима, билмасмидинг?

– Йўғ-э? Қ-қайси Ниғмат? – Шавкат каловланди.

– Бизда ўзи битта Ниғмат бор шекилли.

– Ҳалиги... ўқишга машинасида келадиган олифтами?

– Ҳа ўша! – деди Асрор. – Эшитишимча, пахтадан қийтишгач тўйлари бўлармиш. Улар синфдош, битта мактабда ўқишган экан. Йигитни енгилтақроқ дейишади, қамалиб ҳам чиққанмиш. Ўрталарида нима бор, нима бўлган – Худо билади. Афсус, Насиба увол бўладиган бўлди. Узумнинг яхшисини ит ейди-да.

Шавкат кўнгли ғашланиб, Ниғматни кўз олдига келтирди. Баланд бўйли, қадду қомати келишган, сочлари жингалак йигит. У билан кириш имтиҳонидан ёнма-ён ўтиришганди. Ўшанда Ниғмат “Илтимос, оғайни, сиздан кўчириб олай, кейин...хурсанд қиламан” деб ялинган, Шавкат “Менга ҳеч нарсангиз керак эмас, мана, кўчираверинг” дея тантлиқ қилган эди. Кейинчалик эшаги лойдан ўтгач, у терс ўгирилиб кетди.

– Тўй ҳақидаги гап...ростми? – деб сўради Шавкат овози қалтираб.

– Рост бўлса керак, пахтага ҳам тўйни баҳона қилиб келмабди-ку.

Шавкат томоғига нимадир тиқилиб қолгандек нафаси қисилди, кўз олди қоронғилашди. Насибани эслади, ўзини тубсиз жарга қулагандек чорасиз, ожиз ҳис этди. Юраги қаттиқ сиқилди.

– Сен кўп куйинаверма, – Асрор далда берган бўлди. – Ҳар кимнинг пешонасига ёзгани бўлади. Хотиннинг уруғи Ҳиротдан келмаган. Атрофингга тузукроқ қара, курсимизнинг ўзидаям яхши қизлар кўп. Сени ўзларича ёқтириб, бир оғиз сўзингга интиқ бўлиб юрганлари ҳам бор. Аммо сен улардан хуркиб, яқинига бормаيسان. Мен қизларнинг ўзаро ғийбатидан

эшитиб қолувдим, Маҳсума ҳам, Ҳусния ҳам сени ёқтиришаркан.

Шавкат дўстининг содда, жайдари мулоҳазасидан ҳайрон бўлди..

“О тентак! Наҳотки дунёда кўнгили деган нарса борлигини билмасанг?!”

Орадан кунлар ўтди. Шавкат кўнглига қил сиғмай гангиб юрди. Кўзлари беихтиёр теримчилар орасидан Насибани қидириб қолар, уни узоқроқдан кўрса ҳам антикар, юраги туз сепгандек ачишар эди. Асрордан эшитган нохуш хабар бошига тўқмоқ билан урилгандек таъсир этган бўлса-да, кўнгили тубига янада чуқурроқ яширишга уринган пинҳоний ҳиссиётини заррача паястиролмади. Қайтанга, уни янгитдан ловуллатди. Фақат энди қизни тушкун, эзгин бир кайфият билан кўмсар эди.

Шавкат юрак ютиб Насибанинг пахтасини хирмонга элтиш учун олдига борган эди, (гўё мулоқотнинг бошқа йўли йўқдек!..) қиз “Қўяверинг, ўзи енгил” дея рай қилмади. Йигит ичидан қиринди ўтиб, мулзам бўлди. Атрофга аланглаб қаради,

“Хайрият, ҳеч ким кўрмади, ҳеч ким сезмади...”

Шавкат тарвузи қўлтиғидан тушиб, шалвираб, пахтазор четидаги ғовлаб кетган ёввойи ўтлар ичига ўзини урди. Ярим этак терган пахтасини бошига ёстиқ қилганча чуқур эгат ичига ёнбошлаб, ўз ёғига ўзи қоврилиб ётаверди, тушликка ҳам чиқмади, оқшомгача ҳеч кимнинг кўзига кўринмади.

“Суймаганга суйкалма!.. Энди яқинига йўламайман. Демак, Асрорнинг гапи тўғри. Қизлар бойвачча, келишган йигитларни ёқтиради. Мен оддий, камбағал бир қишлоқиман, кўринишим ҳам...ўртача, оғир меҳнатнинг орқасидан бўйим ҳам ўсмай қолган. Насибага ўхшаган қизлар мендақаларни бошига урсинми? Тенг тенги билан...”

Шавкат алам устида гоҳо шундай мулоҳазаларга борса-да, бундан дарду армони енгиллашмас, чунки энди инон-ихтиёри ўзида эмас эди. Уззу кун эгатнинг ичида, кўзлардан панада, терган бир тутам пахтасининг устида чўнқайиб ўтирганча хаёл сурар, Насибани ўйлаб эзилар, кучли соғинчга, беқиёс ташналикка ўхшаш адоқсиз бир ичкиш мудом кўксини ачиштирар, шундоқ қўл узатса етгудек жойда турган қизга эришолмаслиги дунёнинг энг катта адолатсизлигидай туюлар эди.

Шавкат одатича эгатнинг бир четида яна Насибани ўйлаб-кўмсаб, кўнгли озурда бўлиб, хомуш-дилтанг ўтирган эди, курс оқсоқоли Тошпўлат ёнига келиб қолди.

– Ҳа гўдак! Нима бўлди?

Ҳарбий хизматдан кейин ўқишга кирган, мактабдан тўғри учирма бўлганлардан икки – учта кўйлакни ортиқча йиртган “қария”лар ўзидан ёшроқларни “гўдаклар” деб атар, бу иборага ҳамма кўникиб кетгани учун ҳеч кимга оғир ботмас эди.

– Шу...ўзим... – деди Шавкат худди сири фош бўлиб қоладигандек хавотирланиб.

– Менга қара-чи! – деди Тошпўлат кўзларига тикилиб. – Мабодо ...биронтасини яхши кўриб қолмадингми?

– Э-э қўйсангиз-чи! – Шавкат қимтиниб, ерга қаради.

– Йўқ-йўқ, сен уялма! Яхши кўришнинг уят жойи йўқ. Кўзларинг айтиб турибди, сен ошиқсан. Худди Қодирий “Уткан кунлар”да “Бек ошиқ” деб ёзганидек...

“Наҳотки”ошиқ”лигимбилинибқолганбўлса?Унда... яхши эмас. Ёки Асрор айтиб қўйдимикин? Йўқ, унинг оғзи маҳкам, ишонаман унга”

Шавкат бир зум иккиланди, оқсоқолга бутун дардини айтворай деди. Кўнглида изҳори дилга кучли эҳтиёж бор эди. Тошпўлатнинг ҳазилкашлигини эслаб, яна шаштидан тушди.

“Худо кўрсатмасин, ҳазил аралаш бировга оғзидан гуллаб қўйса, бу шармандаликни қандоқ кўтараман? Озгина умид-илинж бўлганда ҳам бошқа гап эди.”

– Сен дадилроқ бўлавер! – деди Тошпўлат давом этиб. – Қизлар лапашанглари ёқтирмайди. Мана, қариялардан ўрнак ол! Остонакул Марзия билан, Бўрибой Ойниса билан аллақачон жуфтлашиб олди. Худо хоҳласа яқинда гумбурлатиб тўй қиламиз. Узоқдаги буғдойдан яқиндаги сомон яхши. Кейинчалик, соғинишиб, қийналиб юрмаймиз. Борди-келдилар ҳам ўнғай бўлади. Сен ҳам темирни қизигида бос!

Шавкат қўлидаги кўк кўракни тирноқлари билан эзгиланганча, ўзи ҳам эзилиб хаёлга ботган эди. Тошпўлат ундан гап чиқмаслигига кўзи етгач, елкасига секин уриб қўйиб, кейинги пайкалга ўтиб кетди.

Қуёш уфқда Самарқанд нонидай қип-қизариб бота бошлади. Талабалар хирмон четида машина кутишмоқда. Улар яшайдиган барак бу ердан анча олис. Ҳар куни чанг йўлда юк машинасида бориб келишади. Манзилга етгунча боёқишлар чангга беланиб, қошу киприқлари худди циркдаги масхарабозларникига ўхшаб оқаришиб қолади.

Шавкат ҳар гал баракка етишганда машинадан тушиб, йўлнинг бир четида тўхтар, Насиба то кўздан ғойиб бўлгунча ортидан мунғайиб кузатиб қолар эди. Бу гал ҳам шундай қилди.Шунда...шунда у мутлақо кутмаган, аммо бир умр хотирасида муҳрланиб қолган бир мўъжиза – ҳолат содир бўлди. Насиба машинадан тушгач, бир-икки қадам юрди-ю секин ортига қайрилиб қаради, нигоҳи ўзига интиқ-интизор бўлиб, жавдираб турган Шавкатнинг кўзлари билан тўқнашди. Шунда у бир жилмайиб қўйди-ю яна йўлида давом этди. Шугина холос! Аммо бундан Шавкатнинг юраги бир хапқиқиб кетди! Бу илтифотдан боши осмонга етди! Ўзини кўярга жой тополмай ҳовлиқди. Беговта питирлаётган юраги кўксига сиғмай дук-дук урарди.Энди нимадир қилиши лозимдек туюлди. Ётоқхонага жониқиб келди.

Қўшни баракка кўчма кино келган экан, ҳамма ўша ёққа кетибди. Шавкат кинога бормади. Ундан-да муҳимроқ бир ишга қўл ургиси келди.Кўксига бир нима қайнаб тошмоқда эди. Заифгина тариллаб, кичкина чироқчани аранг ёритиб турган “движок” ёруғида ён дафтарини қўлга олди. Ёзмоқчи бўлган (ҳали унинг нима эканини ўзи ҳам билмасди) нарсасига Бобораҳим Машрабнинг “Агар ошиқлигим айтсам, Куйиб жону жаҳон ўртар” деган машҳур мисрасини хатбоши қилиб олгач, аста ёза бошлади:

*Шоирмасман билсанг, Насиба
Аммо бўлдинг ўзинг илҳомчи.
Муҳаббатим бир уммон бўлса,
Ёзганларим ундан бир томчи.*

Кейинги сатрлар ҳам ўз-ўзидан қуйилиб кела қолди.Кўп ўтмай дафтарнинг ярмини тўлдириб қўйди. Бундан ўзи ҳам ҳайратланди.Чунки илгари мутлақо шеър ёзмаганди.

“Шоирлар илҳомни қаердан олишини энди билдим! Ҳаммаси... ўзини ёзаркан-да!..”

Шавкат кейинги кунларда ҳам ёзишда давом этди. Дафтар ишқ изҳори билан тўлиб-тошди. Энди эрмаги-дардкаши ўша дафтар бўлиб қолди.Кўнгил кечинмаларини қоғозга туширган сайин енгил торта бошлади. Аввалроқ шундай қилмаганига афсусланди. Ёлғиз қолганда ишқий шеърини қайта-қайта ўқир, ўқиган сайин ўзига кўпроқ ёқа бошлар, энди уни яқин бир сирдошига кўрсатгиси, кейинроқ Насибанинг ўзига етказгиси келар эди. Назарида, шундай қилса қандайдир бир мўъжиза рўй берадигандек, Насиба уни тушунадигандек, агар тушунса, шундай севгини жавобсиз қолдириши мумкин эмасдек туюлар эди.

Шавкат иккилана-иккилана дафтарни Асрорга кўрсатди.

– Фақат, агар маъқул бўлмаса устимдан кулмайсан! – дея шарт қўйди.

Асрор бу гапга парво қилмай, дафтарни диққат билан ўқий бошлади. Гоҳ қошларини чимириб, жиддий тортар, гоҳ мийиғида секин кулиб қўяр эди. То ўқиб бўлгунча Шавкатнинг ичини ит тирнаб, бетоқат бўлди.

– Э қойил! Зўрсан-ку! – деди Асрор дафтарни узата туриб.

– Сен...жиддийроқ гапир, – деди Шавкат андак асабийлашиб.

– Ахир...яхши деяпман-ку, яна нима дейишим керак!– деди Асрор ҳайрон бўлиб.

– Бор фикринг шуми ўзи?

– Масалан, менга маъқул бўлди. – Асрор дўстини хотиржам қилишга уринди. Мен ўлсам ҳам бунақа нарсга ёзолмасдим. Сен...кўнглингни яхши очибсан. Шуниси муҳим!

Шавкатга дўстининг сўнги мақтови ёқиб тушди. Яйраб кетди.

“Тўғри айтади. Асосий мақсадим ҳам шу – кўнглимни очиш эди”

– Хўш, энди бунини нима қилмоқчисан?

– Сен...нима маслаҳат берасан? Мабодо ...ўзига берсам...ноқулай бўлмасмикин? Ҳарҳолда у...

– Тўғри, сенинг ҳолатинг анча мураккаб.Бермасанг, буям бир армон бўлиб қолиши мумкин.

– Унда...

– Менимча, бераверсанг бўлади. Муҳаббат изҳор қилиш ҳеч қачон гуноҳ саналмаган.

– Қандай бераман?

– Мен бериб қўйишим мумкин.

– Мана, олақол, – Шавкат дафтарни авайлаб узатди, – фақат ...ўзига бергин, биров билмасин. Яна кулгига қолиб юрмай. Мени...биласан-а?!

– Биламан, биламан, хотиржам бўл.

Орадан бир кун ўтди, холос.Иккинчи куни далада Ниғматнинг оқ “Волга”си пайдо бўлди. У тўғри уч дугона пахта тераётган далага борди. Насиба билан ошкора ўпишиб кўришди. Кейин уларга аталган совғасаломларни топширди. Домлаларга ҳам ичига турли ноз-неъматлар, турфа ичимликлар солинган алоҳида халта-пакет қолдирди. Пахтадан қайтишгач, Насиба

билан тўйлари бўларкан. Шунга элликта таклифнома бериб кетди. Бу хабар бир зумда тарқалди.

Шавкат Асрорни бир четга чақириб сўради:

– Ҳалиги... дафтарни бермабмидинг?

– Бериб қўювдим, нимаиди?

– Шуни... чакки қилибмиз.

– Нега? Ахир ўзинг...

– Бунақа бўлишини туш кўрибманми? Тўйи бўлаётган қизга...

– Ахир... сен айбдор эмассан, тушунгин, буни... хаёт дейдилар!

– Э, барибир ...яхши иш бўлмади.

Кейинги, қутилмаган воқеа Шавкатнинг пинҳоний, маҳзун, истиқболсиз севгисига узил-кесил, шафқатсиз нуқта қўйди.

Оқшом пайти баракка қайтиш учун одатдагидек машина кутиб, зерикиб туришганда Айниддин деган кўрсроқ йигит (дарсларда алмойи-алжойи саволлари билан домлаларни кўп хуноб қиларди) ногоҳ ўртага чиқди, қизиқ томоша кўрсатмоқчидек қўлини кўтариб, Шавкатга қараб қолди.

– Ўртоқлар! Орамизда туппа-тузук шоир бор экану, билмай юрган эканмиз.

Шавкат худди баландликдан қулагандек юраги шув этиб кетди. Нафаси бўғзига тикилди. Кўз олдини хира бир туман қоплади. Кўпчилик унга қизиқсиниб, айримлар ошкора, киноявий кулимсираб қараб турар эди.

– Қани шоир, ўзларидан бир эштайлик энди! – деди Айниддин. – Ёки ...ўша шоҳ сатрларни эсларига солиб қўяйми?

Асрор турган жойида серрайиб қотиб қолган Шавкатга бир қараб қўйгач, шошиб ўртага интилди, аммо улгуролмади. Айниддин ҳамманинг кўзи олдида Шавкатга қараб ўша таниш шеърни ўқиб қолди:

Шоирмасман, билсанг Насиба,

Аммо бўлдинг ўзинг илҳомчи!

Даврада гур кулги кўтарилди, кўпчилик Шавкатга ажабсиниб, айримлар эса афсус-ачиниш билан қараб қолди.

Шавкатнинг ичида нимадир узилиб кетгандек бўлди, бир лаҳза кўз олди қоронғилашди, аранг ўзини

қўлга олди, шеърнинг давомини эшитгиси келмай, югуриб бориб Айниддиннинг юзига шапалоқ тортиб юборди. У ҳам ҳақини бировда қолдирадиганлардан эмасди, ташланиб қолди. Икковлон жиққамушт бўлди. Асрор ўртага тушди, кейин бошқалар... Ҳаммаёқ тўс-тўполон бўлиб кетди...

...Шавкат тун ярмигача мижжа қоқмай, тўлғониб чиқди. Бутун вужудини кучли, чексиз-адоқсиз бир изтироб-алам аёвсиз куйдирарди. Энди ухлай олишига кўзи етмай, уф тортиб, баракдан ташқарилади. Орқасидан энгил шарпа эшитилди.

– Сен яна мендан шубҳаланиб юрагин, – деди Асрор энгидан аста тортиб. – Мен дафтарни Насибанинг ўзига берганман!

– Унда шеърни бошқалар қаердан билади? – деди Шавкат кескин ўгирилиб.

– Мен ҳам шунга ҳайронман, – деди Асрор афсусланиб. – Улар дафтарни темир сандиққа солиб қўйишмайди-ку, очиқ қолган бўлса, биронтаси кўриб ўқигандир-да. Қўй энди, шунга ҳам ота гўри қозихонами? Машойихлар айтган – ҳамма нарсанинг давоси – вақт!

– Йўқ, сен барибир тушунмаяпсан. Севгимнинг барбод бўлганига бир амаллаб чидарман. Аммо мана бу шармандаликка қандоқ тоқат қилиш мумкин? Қандоқ? Орият ўлимдан кучли! Устимдан ошкора кулишмаса ҳам ичларида “Ўл-а бу кунингдан!” дейишмайдими? Дўст бор, душман бор...

– Хўш, бўлар иш бўлди, энди нима қилмоқчисан?

– Нима қилардим, кетаман, бутунлай кетаман.

– Кетишинг...шарт эмас. Бургага аччиқ қилиб...

– Энди курсдошларнинг юзига қандоқ қарайман?

Пахтадан кейин сизлар тўйга борасизлар, мен ...қаёққа бораман? Бошимни қайси тошга ураман? Йўқ, йўқ, энди бу ерда ўқий олмайман! Кетаман!

– Жиннилик қилма!

– Жиддий айтяпман, қарорим қатъий! – деди Шавкат кескин оҳангда.

Тонг саҳарда Шавкат ҳеч ким билан хайрлашмай жўнаб кетди.

Күмуш ЎСАРОВА

Пойида тўшалиб ётади гуллар

* * *

Мен ёмон туш кўрдим. Ўша муҳаббат,
Учуқдайин тошиб чиқди лабимга.
Ичимга “туф” дейман, жоним менингдек,
Шукрлар айтаман севмаганингга.

Шундан сўнг уйқу йўқ, шундан сўнг ором,
Бу дард юрагимдан бўлмади фориз.
Тушимни айтсам гар оқар сувларга,
Учуқлардан тошиб кетади ариқ...

* * *

“Мен сенга муҳаббат келтирдим”, – деди
Яна узоқлардан таниш бир овоз.
Менга қутилмаган мукофот эди,
Севилмаган дилим чиқади пешвоз.

Чоққилаб боради ва тўхтайдди жим,
Юзидан кўзёимас, оқиб ўтар сел.
Ҳар йили муҳаббат дея алдайди,
Тиниб-тинчимаган биринчи апрель.

* * *

Баҳорни кўрдингми?
У чиройли қиз,
Ҳали йигирмага етмаган ёши.

Ҳали қўлларида тутмаган наргис,
Ҳали айланмаган севгидан боши.

Аммо қиз қурғурнинг ошиги бисёр,
Пойида тўшалиб ётади гуллар.
Ҳар тонг дилдорликка бўлиб интизор,
Дилрозин эшитмай йиғлайди диллар.

Аммо яшаб бўлмас севгисиз, шиқсиз,
Жон бериб чиқмасанг гўзал наҳорга.
Мен фақат ачиниб қарайман, ҳиссиз,
Севишни билмаган қўшим баҳорга.

* * *

“Хафа бўлма, яхшиликка де,
Синса-синсин пиёланг”, – дединг.
Йўқ қилгандай барча ташвишни,
Кўзларимда бунча энтикдинг.

Шундан кейин синдирдим барин,
Тугаб кетди идиш-тавогим.
Кўнглимни ҳам синдирдим, қара,
Яхшиликка эмасми, жоним!

Фароғат МАҲКАМОВА,
Андижон Давлат Университети
тадқиқотчиси

“МУЗТА ЖУРАТУМЖИ ОҶМОА МЕМАДУМ”

Маълумки, фольклор намуналарида халқимизнинг маънавий-ахлоқий дунёси, эътиқоди, маросим ва урф-одатлари, воқеиликка бўлган этик-эстетик муносабати, дунёқарашни ўзининг тўлақонли ифодасини топган. Ҳақиқий сўз санъаткорлари халқ ижодига, унинг битмас-туганмас анъаналарига, маҳорат мактабига бадиий ижоднинг сарчашмаси сифатида ёндашдилар ва ундан ижодий фойдаланиб бир-биридан гўзал ва бетакрор асарлар яратганлар.

Фольклор анъаналарига мурожаат этиш таниқли шоир Эшқобил Шукур ижодига ҳам хос хусусиятлардир. Эшқобил Шукур ижодида фольклор сюжетлари, қадимги ривоят ва афсоналар халқ мотивларининг кўплаб учраши фикримизнинг исботидир. У фольклор сюжетларига мурожаат этар экан, улар асосида рангбаранг асарлар яратади.

Фольклор анъаналарини шоирнинг “Кўпқари” шеърида янада яққолроқ кўришимиз мумкин. Улоқ – халқимизнинг қадимий ўйини. Шоир дастлаб бу ўйиннинг бадиий тасвирини беради

*“Ҳайт!”-деди, улоқ кетди,
Ўртада табоқ кетди.
Ногаҳон эл гуриллар,
Гуриллайди чанг-тўзон.
Ер ойнадай зириллар,
Отларга қолди майдон.*

Улоқ ўйини давом этаётган бир паллада ногаҳон чавандознинг яғрини ярақлаган оти чайқалиб кетади. Бирдан “Музлаб қолди саратон, Қуёш қорға ботади”. Чунки чавандознинг “оти ўлиб ётар”ди... Бунини шоир шундай тасвирлайди:

*Бирдан кун қолди қариб,
Қил сиғмайди кўнғилга.*

*Отнинг ғамин кўтариб,
Отсиз қайтар овулга.*

Эшқобил Шукурнинг “Сургун” деб номланган туркум шеърини эса 30-йиллар қатағони қурбонлари хотирасига битилган мунгли дoston десак янглишмаган бўламиз. “Сургун” туркуми жабрдийдалари Қирмиз момо ҳамда Қурбон момолар билан мулоқот таъсири остида ёзилган ушбу битикларда 30-йилларнинг даҳшатли ва армонли манзаралари, қатағон қурбонларининг армонли ҳаёти ёрқин бўёқларда тасвирланган.

Момонинг ҳикоя қилишича, “Қулоқ қилинганларнинг орасида кексалар ҳам, болали сулув қизлар ҳам, нони реза болалар ҳам бор эдилар. Орқада эл изиллаб қолаверди”. Қулоқ қилинганлар ўлик овуллардан, кимсасиз ерлардан ўтиб боришар, елкаларига тушган қамчи зарби ва ур-қалтаклар уларни ҳолдан тойдирганди. Уларнинг ҳаммалари ортда Туркистон аталмиш Ватан қолганлигидан кўнгли вайрон, ўзлари ҳам иккига бўлингандай эдилар. Қулоқ қилинганлар манзилга етиб борганларида у ерда ўзбекларнинг машаққатли ҳаёт кечираётганлигининг гувоҳи бўладилар. Очлик, касаллик авж олиб кетган, одамлар битлаб кетган эдилар:

*Ютилиб борарди, халқлар, элатлар,
Бир ўпқон оламни чўчитар эди.
Ўзидан кўпаймай кўйганди битлар,
“Даҳо” ўз пуштидан урчитар эди...*

“Сургундагиларнинг кўпчилиги ўлимни бўйнига олган эди. Лекин уларнинг бир армони бор эди. Омонатни ўз тупроғи, ўз элида топшириш армони. Ўлим-даям ўлим бор-да. Кўпларнинг бу армони ушалмади. Ўлаётганларнинг ҳаммаси жони сачраб кетди.

Соғиниб етолмай ўлиш ўлим эмас, хорликдир”. Юртига қайтишни орзу қилганлар орасида Нақшигул, Рўзигул, Мақсадгул, Норсулув деган хоразмлик қизлар бор эди. Уларнинг орасидаги энг сулуви Нақшигул эди. У ҳар кеча тушида Хоразмни кўриб чиқар эди. Афсус, бу қизлар Хоразмга қайтмадилар. Ўша мусофир юртларда қолиб кетишди. Шоир халқ оғзаки ижоди анъаналаридан фойдаланиб, халқона оҳангларда яратган ўнлаб шеърлари китобхонга бир олам завқ бағишлайди. Чунончи шоирнинг “Сумбула” шеърини олиб кўрайлик. Шеър халқимизнинг “Сумбула” кўшиғидаги сатрлар билан бошланади:

*Сумбула-ё, Сумбула
Ўраб олай гул билан
Менинг кўнглим сиз билан-ей,
Сиз кетасиз ким билан?*

Шоир халқимизнинг ушбу кўшиғи орқали сумбула, яъни куз фасли билан боғлиқ фикрларини ифодалайди. Куз келганда атроф қанчалар ҳувиллаб қолса, ёр кетганда ҳам киши шундай ҳолатга тушади. Буни шоир чиройли ташбеҳлар орқали тасвирлайди:

*Очиқ қолган қўлларимда титрар тилла сочингиз.
Кетажаксиз, бир тола соч – узун-узун хотира.
Кимларга ёр бўлгусидир ул мунис қарошингиз,
Сумбулажон йиғлар бўлди, ҳижронларга асира.
Сумбула, жон, Сунбула,
Сиз кетасиз ким билан?*

Бундай халқона қадимий оҳангни, шоирнинг “Алпомиш оҳанглирида” шеърда ҳам кўриш мумкин. Масалан,

*Номозшомда гулдай сўлган тарзим бор,
Тўхта, эй йўловчи,.. сенга арзим бор.
Орбонглаган, онглаган от бошида дардим бор,
Кўнглим куйган, куйганлардан қарзим бор,
Куйиб-куйиб суйганлардан арзим бор.*

*Сендан, мендан даврон ўтди, тўражон,
Бир майдонда майдон ўтди, тўражон.
Кул кулбадан султон ўтди, тўражон,
Гул гулбадан гирён ўтди, тўражон.
Номозшомда сўлган гулда тарзим бор,
Тўхта, эй йўловчи, сенга арзим бор.*

Албатта сатрлар бизга “Алпомиш” достони қаҳрамонларининг нутқларини эслатади. Булар шоирнинг халқ оғзаки ижоди намуналари билан яхши таниш бўлганлигини, улардан ижодий фойдаланганлигини кўрсатади.

Эшқобил Шукурнинг “Гўрўғли”, “Чанқовуз”, “Шоли кўриқчиси”, “Алла таърифиди”, “Меҳринисога айтган алламиз”, “Менгим момонинг йўқлови”, “Ўтов”, “Чимилдиқ”, “Бибибиллол ҳикояси”, “Қиз кўшиғи”, “Қодир бахши ёди”, “Соғинч. Бефарзанд аёл”, “Халқ оҳанглирида”, “Хун аёли ҳақида кўшиқ”, “Потини”, кўйинги, шоирнинг қайси шеърини олманг, уларда халқона оҳанглар уфуриб турибди.

*Шу тоғлар, дарёлар мен учун етар,
Манглайим силайди момо офтобим.
Кўнглимда беғуноҳ дарахтлар ўсар,
Шуларнинг барчаси менинг китобим.
Ажаб саодатли тунлар бағрида,
Кўнглим юлдузларин сочмоқ устадим.
Ҳаёт гуллаётган меҳр боғида,
Сизга юрагимни очмоқ устадим,
Сизга юрагимни очмоқ устадим.*

Биз шоир юрагидан ўтказган кечинмаларнинг айрим саҳифаларинигина варақлаб, уларда халқона оҳанглар қандай акс этганлигини, халқона сюжетлар шоир ижодига илҳом бахш этганлиги ҳақида бирозгина фикр юритдик, холос. Ҳа, халқ ижоди сўнмас булоқдир Бу тиниқ чашмадан яна кўпроқ, қониб сув ичмоқчи бўлсангиз, Эшқобил Шукур қалб дафтарини сиз ҳам бир варақлаб кўринг. Ана шунда фикримизнинг нақадар ҳаққонийлигига амин бўласиз.

Аслиддин МУСТАФОВ

ФАҒНОДАГИ ЧИЗИҚ

Ҳикоя

Умрининг охирги дақиқасигача бир оғиз сўз демаган инсоннинг айна жон берар вақтида тилга кириши жуда ғаройиб ҳол эди. Бу ҳолат бир менга эмас, балки уни таниган, билган ҳатто эшитганларнинг ҳам барчасини ҳайратлантирди.

Ўша куни на қўли, на оёғи ва на кўзи қолган бу бемор жон берар пайтида тилга кирди. У шундай баланд овоз билан гапирдики, жарроҳлик хонасидагиларнинг барчаси музхонага ташланган балиқдай қотиб қолишди. Хаёлимизни бир жойга жамлаб, то ўзимизга келгунимизча бемор аллақачон узилганди. У нималар деб гапирганини ҳеч ким тушунмади. Овози чиқиши билан гўё қайтариб бўлмас бир офат келаётгандай ҳамма ўзини йўқотиб қўйганди. Неча йиллик тажрибаси бўлган бош жарроҳ ҳам бундай ҳолатга биринчи бор дуч келиши бўлса керак, азбаройи ҳаяжонга тушиб қолганидан оғзини каппа-каппа очар, кўзлари соққасидан чиқиб кетгудек бўлиб, гоҳ чапдан ўнга, гоҳ ўндан чапга айланарди. Бу ҳолни кўриб ёрдамчи шифокор, ҳамшира, фаррош аёл, барчаси мурда билан ишлари бўлмай қолди. Бош жарроҳнинг атрофида гир айланиб, унга “биринчи ёрдам” тараддудига тушиб кетишганди. Мен эса қўлимдаги жарроҳлик пичоғини маҳкам тутганча мурдага қараб турардим. Уни биринчи маротаба кўрган одам бу хонада турганлардан ҳам баттарроқ ҳолатга тушиши аниқ эди. Унинг ташқи тузилиши инсон қиёфасидан бутунлай узоклашиб кетганди. Мурданинг бир пайтлар ўйиб олинган кўзлари ўрнида терак пўстлоғида пайдо бўладиган холчаларга ўхшаш чуқурчалар бор эди. Фақат улар горизонтал ва кетма-кет жойлашганлиги учун укувсиз ҳайкалтарош ясаган беўхшов юмук кўзга ўхшаб кетар, икки қўли ва оёқлари қирқиб ташланганлигидан унинг бутун жуссаси эндигина тайёрланиб, ўрнатишга тахт қилинган бюстни эслатарди. Офтоб кўрмаган, сарғиштоб юзига қараб мурда анча вақтдан бери тўшакка миҳланиб қолганини билиш қийин эмасди. Жуссага тикилиб турарканман, миямга келиб қолган саволга жавоб ахтара бошладим. Нима учун бундай бўлди? Ҳа, бу савол бирин-

чи марта хаёлимга келиши эди. Нега шу пайтгача келмаганига ўзимнинг ҳам ақлим етмасди. Ахир уни илк маротаба кўрганимдаёқ ёки ундан кейин ҳам шу савол туғилиши мумкин эди-ку?

Беморни биринчи бор кўрган куним ишга келганимга тўққиз ой бўлганди. Ўшанда у икки оёғи кесиб ташланган, ногиронлар аравачасида турарди. Ранги бироз синиққан, бироқ эгнидаги замонавий кўйлак, соқолининг қиртишлаб олингани, сочининг бир тарафга силлиқ қилиб таралганлиги, билагидаги мускулларнинг бўртиб чиқиб туриши буни билинтирмасди. Қаттиқроқ разм солмаса деярли сезилмасди. Оёқларидан ташқари, бошқа барча аъзолари соппасоғ бўлиб кўрингани учун унга унчалик эътибор бермагандим. Аммо ишхонада кимдир беморнинг тилсиз эканлигини айтганидан сўнггина қизиқишим ортиб, навбатчиликда қолган куним касаллик варақасини кўриб чиқишга киришдим. Оёғининг кесиб ташланишига сабаб бўлган ташхисдан фиғоним фалакка чиқди. Неча йиллардан бери ишлаб, ўз ишининг устаси бўлган шифокорнинг қилган ишидан ҳайратда эдим. Касаллик варақасига “варикоз” ёзилган бемор оёғининг кесиб ташланиши ҳақиқатдан ҳам ажабланарли эди. Бундан бир жаҳлим чиқса, бир жарроҳ бесабаб бу ишни қилмагандир, деган ўй билан уни оқлардим. Бироқ ҳақиқат айтилмаган сўздай мавҳум эди. Бу сўзни айттириш учун эса мен турли йўллари ўйлаб топардим. Бироқ уддасидан чиқолмай хунобим ошарди.

Кун билан тун худди йил чироқларидек тинимсиз ўрнини бир-бирига бўшатиб берарди. Жумбоқ эса жумбоқлигича қолаверди. Унга бўлган қизиқишим сўниб, бемор тўғрисида ўйламай қўйдим. Марҳумга ўхшаш беморлар кўпчиликни ташкил қилганидан бўлса керак, энди шифохонанинг “ҳаво”сига ўрганиб кетгандим. Лекин марҳумчалик ҳеч бири менда чуқур таассурот қолдирмаганди. У гарчи гапирмасда, айтмоқчи бўлган гапларини қўл ҳаракатларидан ёки кўзларидан ўқиб олиш қийин эмасди. У доим табассум билан қараб турар ва жони чекаётган азобларни сездириб қўймасликка уринарди. Бироқ беморнинг кўзларига боқиб, у билан суҳбатлашиш жараёни кўпга чўзилмади. Юрагимдан отилиб чиқишга уринган исён бош жарроҳнинг ўтли қарашлари олдида бош эгиб, сўнаётган чўғдек хиралашиб борарди. Бош жарроҳ беморнинг кўзларида “катаракта” бор, дея ташхис қўйган, аммо жарроҳ катарактани эмас, балки кўзнинг ўзини олиб ташлашни қарор қилганди. Бу ишга аралашмайман деб бош тортолмадим. Гўё кимдир бўғзимдан олиб, “Гиппократ қасами”ни бузаяпсан, дегандай бўлаверди. Ваҳоланки, беморнинг кўзлари соппасоғ, биз эса уларни олиб ташлашимиз керак. Қандай бедодлик, дея ҳайқиргим келарди. Бироқ беморнинг бамайлихотир ўтиришини кўриб шаштимдан тушдим. Беморни ёмон кўриб кетдим ҳам. У эса биз айтган нарсаларни иккиланмай бажарарди. Жарроҳлик столига ётгунича унинг кўзларида ҳаёт акс этиб турди. Фақат нархоз таъсиридан сўнг ёниб турган кўзлар, бир лаҳза ичида, ҳаётга тўймай жон берган

мурданинг кўзларига ўхшаб қолди. Минг-минглаб тирикларни “ёриб”, кўникиб кетган жарроҳ учун сўниқ кўзларни кўчириб олиш одатий ҳол эди. У худди кулчача ясаш учун хамирдан бир чимдим олган новвойдай кўзларни жойидан кўчириб ташлади. Беморнинг кейинги ҳаёти бундан-да аянчли бўлишини билиб, сезиб турсак-да, биронтамиз гапиришга ботинолмасдик. Мана шу лаҳзаларда тилсиз беморга ҳавасим келиб кетди. Гапиролмаслик ҳам бир тарафдан бахт эканлигини англаб етдим. Энди бемор кўзсиз, оёқсиз яшашга маҳқум этилганди. Бош жарроҳнинг “Эндиги навбат кўлига”, деганида ҳам индамадим. Мендаги куч-ғайрат йўқолиб бораётгандек эди гўё. Улар нима деса, шунга кўнишга ўрганиб қолгандим. Беморларнинг барчаси бир-бирига ўхшаш бўлганлиги учунми, назаримда, уларнинг руҳиятига сингишиб кетаётгандек эдим. Бемор оёғининг кесилиши, кўзининг ўйиб олиниши ва навбат кўлининг ҳам кесилиш жараёнлари қисқа вақтлар ичида амалга оширилаётгандек эдики, буларнинг барчасига эндиликда кундалик машғулоти такрорлаётгандек беҳафсала қарардим.

Бемор кўли кесилади деган кунни кечаси билан ухлолмай қўйдим. Қўлларим қақшаб, гўёки менинг қўлларим қирқиладигандай босинқираб, уйғониб кетавердим. Эрта тонгдан ғашлик ҳукм сура бошлаган кўнгилга таскин бериш учун чора тополмай, ишга отландим. Шифохонада барча оёққа турган, у томондан бу томонга зир югуришарди. Бир неча муддат қўлоёғи кишанланган маҳбусдай қимир этмай турдим-да, кейин бемор ётадиган хонага шошилдим. У хонада ногиронлар аравачасида ўтирганча граффель билан приборга нималарнидир ёзарди. Буни кўриб ҳайратга тушдим. Бемор қачонлардир “Брайэл ёзуви”ни ўрганган ва ҳозир ўша илмини амалда қўллаётганди. Кўзи ожизларнинг махсус дафтар-қаламини ким қачон келтириб бергани яна бир жумбоқ эди. Шу лаҳзаларда мен бу ҳақда ўйламасдим. Ўйлаганим: гунглар алифбосини, брайэл ёзувини қачон ўргана қолди экан? Ахир у туғилганидан буён шифохонадан кўчага чиқмаган бўлса. Буни менга қоровул айтиб берганди. “Бола чала туғилган, асраб қолишининг иложи йўқ”, деган хабарни эшитган ота-онаси “Умидимиз сиздан” дея бош жарроҳга чақалоқни ташлаб кетишган экан”, деганди ўшанда қоровул. Шу кетганича қайтиб бирор маротаба хабар олишмаган экан. Аслида эса бола чала туғилмаган. Фақат бош суяги жуссасига нисбатан каттароқ бўлган. Нега бола туғруқхонада эмас, айнан мана шу шифохонада туғилган, деган савол кўнглимга келганди ўшанда. Бироқ савол туғилиши қанчалар табиий бўлса, унинг жавобсиз қолиши ҳам шифохонадагилар учун шунчалар табиий эди. Ишчиларнинг ҳаммаси “программа”лаштирилган роботларга ўхшаб бош жарроҳнинг чизган чизигидан чиқмасди. Бош жарроҳ ҳам ўзича буйруқ бермас, биз учун мавҳум бўлган кимнингдир буйруғига итоат қиларди.

То ҳамшира қиз келиб, “Операцияга тайёрланар экансиз”, демагунича уни кузатиб турдим. Ҳамшира менга гапириш мобайнида беморнинг

қўлидагиларни тортиб олиб дераза тоқчасига ит-китиб юборди-да, аравани итариб йўлакка чиқди. У беморни жарроҳлик хонасига олиб кетаётган эди.

Мени яна хаёллар чулғаб олди. Улар бемор аравасининг ғилдиракларига осилиб, жарроҳлик хонасига шошиларди. Ҳозир беморнинг қўли ҳам кесилади. Кейин нима бўлади? Кейин бемор бундан ҳам даҳшатлироқ ҳолга тушиб қолади. Нималарнидир ёзиб, ўзини овунтириб яшаётган бемор қўлидан ҳам айрилса, ҳаётдан бутунлай узилиб қолади-ку! Бунга йўл қўймаслик керак. Лекин қандай қилиб? Шу пайт кўз ўнгимдаги девор, девордаги тиббиётга оид суратлар, йўлак, буларнинг барчаси сув солинган шаффоф идиш ортидан қарагандек кўрина бошлади. Бошимни кимдир қаттиқ қисаётгандек туюлди. “Қон босимим кўтариляпти”. Миямдаги биринчи сигнал аниқ ва беҳато ташхис эди. Бироз муддат ҳеч нарса ни ўйламасликка тиришиб, деворга суяниб турдим. Организмим тўлиқ ўзини тикламаган бўлса-да, ўзимни озроқ енгил ҳис қилгач, жарроҳлик хонасига жўнадим. Энди қарорим қатъий эди – бемор қўлининг кесилишига йўл қўймайман! Шунча вақт азоб тортгани етади. Ҳаётимда ҳеч бўлмаса бир маротаба кимгадир яхшилик қилай... Йўқ, ниятим амалга ошмаслигини сал фурсатдан кейин англадим. Етиб борганимда жарроҳлик хонаси тақа-тақ беркитилган эди. Операциягача ҳали чамаси ўн дақиқача бор, аммо эшик аллақачон берк. Ўзим ҳам бу операцияга қатнашим керак-ку? Нима учун бундай қилишди? Ҳозир таажжубланиб ўтирадиган пайт эмас эди. Эшикни қаттиқ уриб бақира кетдим: Очинглар эшикни! Мен киришим керак, очинг эшикни! Эшитяпсизларми?!

Ичкаридан ҳамширанинг овози келди:

– Ҳалал берманг. Киришингизга руҳсат йўқ. Бош жарроҳ шундай деди.

– Ҳаққи йўқ унинг! Беморнинг қўлини кесишга ҳаққи йўқ! Мен киришим керак, очинг эшикни, – чинқирдим томоғим қирилгудек бўлиб.

– Бировларнинг тақдирини ўзгартиришга сенинг ҳаққинг йўқ. Иштирок этишинг мумкин, холос. – Энди йўғон овоз келди ичкаридан. Бу бош жарроҳ эди.

Унинг овозини эшитиб негадир бўшашиб кетдим. Эшикка суянганча ўтириб қолдим. Қизик, овоз қулоғим остида худди нинаси бир чизикқа тузиб қолган пластинкадай такоррланарди: “Бировларнинг тақдирини ўзгартиришга сенинг ҳаққинг йўқ. Иштирок этишинг мумкин, холос. Бировларнинг тақдирини...” Шу зайлда жарроҳлик хонаси очилгунга қадар ўтирибман. Бош жарроҳнинг гапидан сўнг ўзимга келиб, ўрнимдан турдим. У йўлак бўйлаб кетар экан:

– Уч ойдан кейин тилини операция қиламиз. Ўшанисига иштирок этишингиз мумкин. Тилда бизга нотаниш, майда пуфакчалар пайдо бўляпти, – деди. Кейинги белгиланган сана беморнинг охиригиз кунни эканлигини бу пайтда билмасдим.

* * *

Йўлдаман. Қабристондан бирга чиққан шерикларим мендан анча илгарилаб кетишибди. Кимдир елкамга қўл ташлади. Бош жарроҳ экан. Гапиргим келмади, индамай кетавердим. То уйимга олиб борадиган йўл бошига келгунча шу зайлда юрдик. Бош жарроҳ мен билан хайрлаша туриб шундай деди:

– Бу сиз билан сўнгги кўришимиз бўлса керак. Менинг фаолиятим ниҳоясига етди. Энди қайтишим керак.

– Қаёққа? – сўрадим унинг ҳорғин юзига тикилиб.

У гапирмади, фақат кўзлари билан осмонни кўрсатди.

Мадина НОРЧАЕВА

Орзуларим каби дайдийди мезон

Киприкдаги ёшдай тўкилди хазон,
Япроқдек саргайди юрагим менинг.
Орзуларим каби дайдийди мезон,
Баҳорга қолмади керагим менинг.

Сўнги умидларим учирди шамол,
Ёмғирдай сочилди дардларим менинг.
Куз кўнглимдан чиқиб келди эҳтимол,
Кўкни қоплаётир гардларим менинг.

Севгилим, бошингни эгасан хомуш,
Менинг ҳам кўзимда қотади ёшлар.
Ногоҳ биз уйғондик кўриб ширин туш,
Муҳаббат богига ҳижрон йўл бошлар.

Кечаги боғларда дайдийди армон,
Тунда юлдузлардан сўраб эртақлар.
Алдайман ўзимни, шириндир ёлгон,
Муҳаббат богига ҳижрон етаклар.

ЮРАГИНГГА КИРА ОЛМАДИМ

Мен дунёга келдим, дунёлар қолди,
Бу билан мен танҳо бўлиб қолмадим.
Кўлаб кўнгишларга олов ёқдим, лек
Сенинг юрагингга кира олмадим.

Бир имкон изладим кўзларим билан,
Кўнглингда ғурур – қулф осилган эди.
Бузмақчи бўлдим гоҳ сўзларим билан,
Лек барча сўқмоқлар тўсилган эди.

Шунда бир ниятни сўзлади тилим,
Кўнгиш эшигингда гадо бўламан.
Вақт ўтиб агарда тугаса йўлим,
Пойингда жонимдан жудо бўламан.

Ногоҳ юрагимнинг эшиқларида,
Пайдо бўлди ғурур, қаҳр ва кибр.
Менинг излаганим, менинг кутганим
Сен қайларда қолдинг, қайдасан меҳр.

Сени ёниб севдим-а, айтгин,
Ҳижронларга этмадим парво.
Гулдайин пок туйғуларимни,
Айт, неларга айладинг раво.

Илк муҳаббат этди девона,
Эҳ, телбадай севдим-а сени.
Бу дунёни айлаб гамхона,
Азобларда қолдирдинг мени.

Гулдайин пок туйғуларимни,
Сатрларда қолди оҳ-зори.
Тунлар излаб уйқуларимни,
Муҳаббатнинг бўлдим бедори.

Севганим рост, ёлгонларим ҳам,
Мен ишқни армонга йўймайман.
Бебош туйғулардан чарчадим энди,
Юракни севишга қўймайман.

Шухрат САТТОРОВ,
 “Камолот” ЁИХ Марказий Кенгаши
 Матбуот бўлими мудири

ГУРУНГГА МАРҲАМАТ

Ҳаётдаги энг лазиз, энг сеvimли машғулотлардан бири, бу – мулоқот. Яхши гурунг қалб озиғи, кўнгилни нафис этувчи омилдир. Замон ва макон эҳтиёжлари, тафаккур имкониятидан келиб чиқиб товуш, имо-ишора, ҳаракат, ёзув, мактуб, телефон, радио, теле-видение орқали қилинган суҳбатларнинг бари инсониятнинг ахборот алмашиши учун хизмат қилиб келган. Ўзаро суҳбатнинг янгича кўриниши сифатида айни кунда интернет оламида кенг урф бўлаётган он-лайн мулоқот ўзининг қулайлиги ва тезкорлиги билан ажра-либ туради.

Аҳвол бугун интернетнинг қулай, фойдали, зарур ва зарарли жиҳатлари тўғрисида жуда кўп гапирилади. Бу ўқувчиға кундек равшан.

Айни кунға келиб интернет инсонларнинг маънавий қиёфасини шакллантираётган энг оммабоп ва таъсирчан омилға айланди. Замоннинг бу ажойиботи орқали бир вақтнинг ўзида дунёнинг хоҳлаган қисмиға, миқдори чекланмаган аудиторияға таъсир ўтказиш мумкин.

Ҳар қандай кашфиёт аввало жаҳон тараққиётиға, инсонлар турмуш тарзини юксалтиришға хизмат қилмоғи лозим. Шу маънода интернет тармоғининг мил-

лат ва миллат ёшлари орасида яратувчанлик, юртға муҳаббат, тинчликни қадрлаш ғояларини, маънавий-маърифий қарашлар тарғиботиға хизмат қилиши бугун ўз меҳварида омонат турган сайёрамиз учун фойдадан холи эмас. Айни кунда юртимиздаги интернет фойдаланувчилари сони саккиз миллиондан ошади! Уларнинг аксариятини ёшлар ташкил этади. Интернет фойдаланувчиларнинг “он-лайн вақт”ларини мазмунли ташкил этиш учун “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати томонидан ўтказиб келинаётган “Камолот”да меҳмонда” он-лайн мулоқоти бугун виртуал оламда ҳамда интернет фойдаланувчилари орасида оммалашиб улгурди.

Он-лайн мулоқот мавзусининг мазмун-моҳиятини очиб бериш, ўзаро суҳбатни аҳамиятли ва қизиқарли ташкил этиш мақсадида турли соҳа вакиллари – санъат ва адабиёт намоёндалари, спортчилар, шифокорлар, психологлар, ҳуқуқшунос, диетолог, Зулфия номидаги давлат мукофоти совриндорлари меҳмон сифатида таклиф этилмоқдалар. Ҳаракатнинг www.kamolot.uz веб-сайтнинг Форум бўлимиға етиб келган саволларға меҳмонларнинг жавоблари, фикр-мулоҳазаларға муносабатлари мулоқот давомида ишчи гуруҳи томонидан киритиб борилади. Мулоқотнинг яна бир аҳамиятли

жиҳати шундаки, суҳбатда нафақат “он-лайнчи”лар, балки Марказий Кенгаш биносига ташриф буюрган талаба-ёшлар, ҳаракат етакчилари ҳамда фаоллари ҳам иштирок этишади.

Он-лайн мулоқотларнинг икки аҳамиятли жиҳати бор: шакли ва мазмуни. Он-лайн формат ёшлар учун, шубҳасиз, анча қулай ва тушунарлидир. Иккинчидан, он-лайнчилар оилаларни маънавий, иқтисодий қўллаб-қувватлаш, юртимизда ёшларга кўрсатилаётган ғам-хўрлик масалаларини, оила билан боғлиқ энг долзарб ижтимоий жараёнларни муҳокама этишади.

Бугун дунёнинг баъзи бир давлатларида рўй бераётган маънавий таназул оиланинг жамиятнинг муҳим ижтимоий институти сифатидаги вазифасини йўққа чиқармоқда. Бундай жамиятларда оилалар улкан қоришмага айланиб, унда на ота-она, на фарзанд оила мустаҳкамлигидаги масъуллигини тан олмайди. Жамиятнинг энг куйи бўғинида юзага келаётган ижтимоий инқироз мамлакатларнинг иқтисодий, сиёсий ҳамда маданий ҳаётига ўзининг салбий таъсирини кўрсатмай қолмайди.

“Камолот” ЁИХ Марказий Кенгаши биносига мартнинг сўнги кунларидан бирида бўлиб ўтган он-лайн мулоқот “Оила маънавиятини шакллантиришда миллий кадриятларнинг ўрни” мавзусига бағишланди. Тадбирда Ўзбекистон Халқ артисти Эркин Комилов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Абдураим Абдуваҳобов, Юлдуз Ҳамидова, Гулсанам Мамазоитовалар иштирок этишди. Театр, кино ва эстрада намояндалари билан бўлиб ўтган он-лайн мулоқот ўзбек миллий кадриятлари, миллий санъатимизнинг халқимиз турмуш тарзи ва маънавиятига таъсири, оила мустаҳкамлигида урф-одат ва анъаналаримизнинг ўрни, оммавий маданиятнинг ёшларга таъсири мавзуларини қамраб олди.

“Камолот”да меҳмонда он-лайн мулоқотлари хусусида маҳаллий ҳамда хорижий ижтимоий тармоқлар орқали рекламалар бериб борилмоқда. Бугунга келиб он-лайн мулоқотларда иштирок этаётган хорижда таълим олаётган ўзбекистонлик ёшларнинг сони ҳам мунтазам ошиб бормоқда. Он-лайн мулоқотлар саҳифаси АҚШ, Хитой, Қозғистон, Миср, Жанубий Корея, Россия, Германия, Малайзия, Шврит-ланка, Камбоджа, Буюк Британия, Афғонистон давлатлари интернет фойдаланувчилари томонидан кўрилган.

Ўзаро ҳурмат, тарбия ва эътибор – оила кўрғонининг асосидир. Ҳар бир оила аъзоси ўз яқинларига хизмат қилишни ўзи учун фарз деб билиши, оилага ҳурмат – аввало ўтмиш ва келажакка ҳурмат эканини фаҳмламоғи лозимлигини ёшларга ўқитиш “Оила мустаҳкамлигида ота-она ва фарзанд масъулиятининг ўрни” мавзуида бўлиб ўтган навбатдаги он-лайн мулоқотнинг вазифаси бўлди. Мулоқотда “Миллий ғоя ва мафкура” илмий-амалий маркази раҳбари Муҳаммадjon Қуроно, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Жумадилла Раметов ҳамда Саида Раметова, “Ниҳол” мукофоти совриндорлари Отабек Муталхўжаев ҳамда Малика Эгамбердиева иштирок этишди.

Мамлакатимизда спорт қадимий маданиятнинг бир кўриниши сифатида минг йиллар оша шаклланиб келган. Ўзбек миллий кадриятлари сифатида эътироф этилаётган миллий спорт ўйинларимиз асрлар давомида халқни юксак ахлоқий руҳда тарбиялашда, юртни

севиш ва ҳимоя қилишга ўргатишда, ҳам жисмоний, ҳам маънавий тарбиясини юксалтиришда ҳамда саломатлигини мустаҳкамлашда муҳим воситалардан бири бўлиб хизмат қилган.

“Камолот” ЁИХ Марказий Кенгашида бўлиб ўтган “Баркамол авлодни тарбиялашда спортнинг ўрни” мавзуидаги он-лайн мулоқот юртимизда футболнинг 100 йиллигига бағишланди. 2011 йил Мексикада бўлиб ўтган ўсмирлар ўртасидаги жаҳон чемпионатида Торреон шаҳри яшил майдонларида тўп суриб, дунёни ҳайратга солган Ўзбекистон ўсмирлар терма жамоаси аъзоларининг ҳамда кинода оилавий футбол командасини тузиб, ўзбек футболни жаҳонга олиб чиқмоқчи бўлган футбол фидойиси ролини ижро этган Ўзбекистон халқ артисти Хусан Шариповнинг иштироки он-лайн олами фойдаланувчилари томонидан куннинг кутилмаган учрашуви сифатида эътироф этилди.

Инсон шахсиятининг ўзига хос илк белгилари оила муҳитида шаклланади. Энг юксак инсоний ҳис-туйғулар, бетақор маънавият, иқтидор ҳам оила бағрида камол топади. Фарзанддаги иқтидорни асраб-авайлаш нафақат ота-она, балки жамиятнинг ҳам бош мақсадидир. Бугун мамлакатимизда иқтидор ва истеъдод соҳиби бўлган ёшларга ғамхўрлик кўрсатиш, ижод ва билим чўққиларини эгаллашларига кўмаклашиш, улардаги истеъдод ва интеллектуал салоҳиятларини рўёбга чиқаришлари учун моддий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, адабиёт, санъат, спорт ва бошқа соҳаларда ўз қобилиятини намоён этаётган ёшларни рағбатлантириш, янги иқтидор қирраларини очиш, ёшлар орасида соғлом рақобат муҳитини вужудга келтириш ёшларга оид давлат сиёсатининг асосини ташкил этади.

Апрелнинг ўрталарида “Оилада иқтидор тарбияси” мавзуидаги он-лайн мулоқот спортчилар ва интернет фойдаланувчиларининг навбатдаги қизгин мулоқотига айланди. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясининг Бошқарув социологияси ва психологияси кафедраси мудир, психолог Эркин Сатторов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган журналист, шахмат шарҳловчиси Ақром Тошхўжаев, жаҳон шахмат тожи соҳиби – Рустам Қосимжоновнинг оила аъзолари – Меҳринисо ая ҳамда Хуршид Қосимжонов, армрестлинг бўйича 7 карра жаҳон чемпиони, “Ўзбекистон белгиси” кўрак нишони соҳиби Мирзохид Шаропов, хонанда Гули Асалхўжаевалар бу галги он-лайн суҳбатнинг меҳмонлари бўлишди.

Он-лайн суҳбат жараёнида оилада соғлом турмуш тарзини шакллантириш, спортнинг фарзанд иқтидорини юзага чиқаришдаги ўрни, иқтидор тарбиясида ота-онанинг роли, чемпионларни тарбиялаш сирлари билан боғлиқ саволлар ҳамда фикр-мулоҳазалар келиб тушди. “Чемпион бўлиб туғилмайдилар, чемпион бўлиб этишадилар!” мулоқотнинг хулосаси бўлди.

Глобал тармоқ инсон онгига салбий таъсир қилувчи зарарли, беҳаё, маънисиз ахборотлар билан тўлиб-тошиб, жамият, айниқса ёшлар онгида зўравонлик, дангасалик, вақтни бекорга совуриш каби иллатларнинг пайдо бўлишига сабаб бўлаётган бир пайтда, маънавий-маърифий ғоялар тарғиботи билан “он-лайн олам”да эътиборга ташланиб қолган “Камолот”да меҳмонда лойиҳаси интернет фойдаланувчилари учун айна муддао бўлди.

Турсунбой БОЙМИРОВ

МИРЗОКУЛ

Ҳикоя

Кайфияти эрталабдан бузилди. Нонушта пайти хотини етишмовчиликлардан гап очиб қолди. Яна қанд-курс, гуруч, ёғ, болалар учун ул-бул... Пича кўз ёши... Аёлларнинг таъби шундай: баланд келади, паст бўлади, кейин эса рўзгорнинг ишларига кўмилиб, кўнгил ғуборлари баҳорнинг кўчманчи булутларидай тарқаб кетади.

– Болаларнинг мактаби яқинлашди. Ҳали ҳеч нарса ололганимиз йўқ. Кеча Эшмат ака қарзини сўратибди. Берган мард эмас, олган мард. Ўзимиздан билиб униям беришимиз керак. Э Худойим-эй, шу ал-позда кун ўтказадиган бўлсак... – деди аёл хўрсиниб.

– Бас қил, – унинг гапини бўлди Мирзоқул жеркиб, – эрталабдан дийдиё қиласан. Бир пиёла чойни олдимга қўйиб, заҳрингни сочаверасанми? Сув ичаётган одамни илон ҳам чақмас экан...

Чой Мирзоқулнинг томоғидан ўтмади. Йўқчилик курсин. Хотинини ҳам жанжалкаш деб бўлмас... Ўн саккиз йилдан бери бир ёстиққа бош қўйиб, ҳаётнинг аччиқ-чучуги ортилган аравасини баб-баравар тортиб келяпти, гоҳ-гоҳ бўладиган дилсиёҳлик қуриб кетгур рўзгорнинг икир-чикиридан келиб чиқади.

Мирзоқул хотинини тинчлантириш учун:

– Қурилишдаги қоровуллимнинг уч ойлик пулини олганим йўқ. Болаларимнинг икки ойлик нафақаси бор, кўлим лўкка пул кўради.. Ўшанда... – деди дастурхоннинг учини ўйнаб...

– Айтганларингиз ўзингизга сийлов. Қаям дўстингиз кийиб юрган, офтобда жунни ялт-ялт товланадиган телпақдан сотиб оласиз, – деди хотини.

– Ҳали эски телпагимнинг жилуви бор. Жунли телпак киймагани эл орасига қўймайдими? Фақирга бўлаверади. Кўрпага қараб оёқ узатиш керак, хотин.

– Ҳа, энди тўй-томошага кийиб борадиган “душман кўзи”га деяпман-да. Бировдан камлик жойингиз борми? Озроқ еб, арзонроқ киярмиз...

Мирзоқул нушхўрт еб, думи билан чивинни ҳайдаётган эшаги ёнига келди. Уни жабдуқлади, айилни қаттиқроқ тортган эди, эшак оёғини силтади. Мирзоқулнинг жаҳли чиқди:

– Тек тур-е, касофат. Сендан ҳам қутуладиган кун бормикан.

Мирзоқулнинг кўз ўнгидан оқ хангиси ўтди. “Жонивор жуда йўрға эди-да. Бундайроқ отдан яхши эди. Мункиш, оёқ силташ нима эканини билмасди. Худойим борга кўшиб беради, йўқдан тортиб олади. Биттагина эшагини ҳам кўп кўрди. Уйинг қуйгур Ҳожи, ўзининг юрмас эшагини алдаб сотди. Мирзоқул ака, хангининг йўқлигини билдирмайди, деганди. Бу хангининг думига ҳам арзимади... Ҳай, бориға барака, миниб турай-чи...”

Нафақа тарқатадиган кассирни “Бобо” савдо дўкони олдида кўриб, Мирзоқулнинг хафагарчилиги унутилди. Кеча туман марказига тушган эди. Дорихонадан дори олаётиб, банк бошлиғини кўриб қолди. Арзини айтди.

Таъзирини ебди шекилли, зулукдай чўзилиб келибди. Зарур бўлганда бу даосни кун бўйи излаб ҳам тополмайсан. Мирзоқул шуларни ўйлар экан, эшагини симёғоч танасига боғлади-да, кафтларини бир-бирига ишқалаб кассир ўтирган ўтиргичнинг бир четига чўкди.

– Пулчин бобо, биздиям кўриб юборинг. Эшназаруп Мирзоқул.

– Ҳовлиқманг. Пулингиз бўлса, оласиз. Шошган қизни биласиз...

Ёш-яланглар ичида Мирзоқул изза бўлди. Мияси лўқиллаб, юраги сиқилди.

– Эшназаруп! Келинг пулингизни олинг. Нега эридан аразлаган хотиндай тумшайиб олдингиз?

Кассирнинг бу кинояли гапидан атрофдагилар қиқирлаб кулишди. Мирзоқул хафа бўлганини, кассирга бўлган нафратини яширмоқ учун киприкларини пирпиратганча қоғозлар устига мук тушди.

– Мана бу ерга қўл қўйинг. Ведимис май, июн ойлариники... Қирк саккиз пилус яна қирк саккиз... Жами – фалон сўм... Лекин қўлингизга тегадигани Мирзоқулбой...

– Нега энди? Кассир тилга олган суммани эшитиб унинг ҳафсаласи пир бўлди. – Қолгани нима бўлди?

– Мана, сивит-чи акангиз фалон сўмни қарзингиз учун қайтариб ўтирибди. Хидирбой дўкончидан ҳам анчагина қарзингиз бор экан. Махфират холагиз ҳам қарзингизни ундирмоқчи. Мана бу қора кўзлар билан ҳисоб-китобингизни қилинг... Ака, шулардан қолганини мендан нақд оласиз, ҳи-ҳи-ҳи-ҳи. Бунча пулни нимага ортиб кетасиз? Сағана анову қабирғалари бир-бирига илла илашиб турган “ғўркўк”ками? Ошга – кўноқ, гапга устаман, десангиз-чи, ака?

– Ҳа, энди тизза пули-да, – кассирга ҳамроҳ бўлиб келган “жўра”сиям чақиб олди. – Ҳалол меҳнати бўлгандан кейин ҳақини талаб қилади-да.

– Қарғанинг иши гўнг титкилаш экан-да!

Аччиқ тер чиққандан аччиқ тил ҳам чиқади, деганларидай Мирзоқулнинг “Қарға!” деган сўзи кассирни бир зум эсанкиратди. Аммо у бу сўзни эшитмаганга олди ва:

– Ҳўш, нега титрайсиз? Олмайсизми пулингизни? Жуда чиройли имзойингиз бор экан-а, Мирзоқулбой. Аслида – идорабоп одам экансиз. Бу “думсовет” бўм-бўш бўлмаганда... анови эмас, биздикига ўхшаганидан биттасини “ду-дур”латиб юрардингиз...

Мирзоқул кассирнинг бу киноясини эшитмаганга олди.

– Сиз нафақа пулини бераяпсизми, қарзларни тарқатаяпсизми? Нафақа пулини тўлиқ қўлимга беринг. Дўкондаги қарзларимни ҳисоб-китоб қилиб ўзим тўлайман.

– Э-э, Мирзоқулбой-е... Бир қарич тилим ҳам бор, денг. Қарз олгандан кейин тўлайсиз-да. Дўкончиларга келсак, иззат қилаяпти, чой-зиёфат дегандек...

Мирзоқул пулни қайта санади.

– Айтганингдан кам берибсан, – деди.

– Ҳа, Мирзо ака, харажат бор. Бензин-сензин дегандек... дедим-ку? Шахсий машинада давлат хизматини қилиб юрибмиз. Пиёзнинг пўсти кўп, кассирнинг дўсти кўп. Галстук тақиб келган меҳмон борки, қорни менинг бўйнимда.

– Катта гапириб, осмондан келаётган баччағарнинг нафақа пулдан садақа сўраши – йигит кишининг ўлуви...

– Э, ўргилдим пулингдан, ма ол! Шугина ҳам сенинг кўзингга дунё бўлиб кўринади. Миниб юрган “чигиртка”нг билан қўшмозор бўл! Кет!

Кассир сўкинди. Атрофида ўтирганлардан баъзилари “пиқ-пиқ” кулди.

– Нима дединг? Қайтар гапингни, – Мирзоқулнинг кўзлари хонасидан чиққудек бўлиб кассир томон талпинди. – Кимни сўқдинг, энағар?!

Жанжалнинг каттараётганини кўрган Ҳусан чўпон Мирзоқулни кучоқлаб олиб, кўча тарафга тортиди.

– Туя сўйган – эчки сўйгандан эт сўрабди, – деб эскилар бекор айтмаган-да, ука. Ори йўқ...

– Мирзоқулнинг баданига ваража кирди. У симёғоч тагига қатлаб қўйган хуржунини эшак устига ташлар экан, ўроғи ерга тушиб кетди. Жаҳл билан ўроқни хуржунга тикди. Ирғиб эшакка минди. Шу пайт кўзи хиралашиб, боши айлангандек бўлди.

Ҳамма гапни юракка олаверсанг, танда жон қоладими дея ўйлади Мирзоқул, сал ўзига келгач, Кун шу бугун эмас, елкамга офтоб тегадиган кунлар ҳам келар... Қизларим, ўғилларим пул топармон бўлишига оз қолди. Бу йил томорқамга саримсоқ экаман. Қаршилиқ дўстим шундай маслаҳат берувди. Уч тонна саримсоқдан ҳосил олсам, ўҳ-хў...

Мирзоқул хаёлан ўзи билан ўзи суҳбатлашди. Кўксини нимадир чимчилади. Эшак ёлини ушлаган кўлларининг бўғинлари толиққандек бўлди.

“Падари лаънат. Кечани кеча, кундузни-кундуз демай далада умрим ўтди. Кечалари ҳаловатимдан кечиб, энди қоровуллик қиялман. Топганинг эса бир телпак олишга етмайди. Ярим кун салқинда ишлаб, уйда қоп иштон кийиб юрганларга маза. Тўйларда ҳам уйнинг тўри солиқчиники, бўсағалар эса бизга ўхшаганларнинг маҳрига тушган, – деб ўйлади Мирзоқул. – Сендан юлишади. Болаларинг эски-тускини судрайди. Уларнинг кўзига тик боқолмайсан. Магазиннинг “қора” дафтаридан номинг тушмайди. Уни ҳам эмин-эркин пулини тўлаб ололмайсан. Ойликкача индамай тур, деб мудирга ялинасан. Уйда хотиннинг хархашаси. Нима қилсам...”

Олисдан “пат-пат”лаб келаётган мотосиклнинг товуши унинг чувалашган фикрларини бузиб ташлади. “Пат-пат”ни яқинда дўкон очган дўкондорнинг ўғли Тошкан учуриб келарди. У Мирзоқулга яқинлашгач:

– Кассир болаларнинг пулини тарқатаётган экан, ростми? – деди у салом-аликни насия қилиб. – Ҳа, айтгандай хотинингизнинг қарзи бор экан. Олди-бердини бир ҳисоб-китоб қилиб қўйинг. Кеча ўғилчангизни ҳам дўконнинг олдида кўрувдим.

“Вой падари қусур-ай, чўнтак пул искамайдиган бўлди-да. Хотинга нима дейман энди, – дея ўйлади Мирзоқул. – Нарх-наво кўкка бўй чўзиб, чўнтак касодга учраяпти”.

Мирзоқул йўлни яқин қилиш учун тутзор оралаб кетадиган ёлғиз оёқ йўлга эшакни бурди. Пича юргач, ариқчага дуч келди. Ариқчадан жилдираб сув оқарди. Эшак ариқчадан ҳатламай тисарилди. Мирзоқул бирикки тиззаси билан эшакни ниқтади. Йўқ, ортга кетса-кетадими, олдинга юрмади. У эшакнинг бўйин, бошига халачўп билан ура бошлади. Халачўп синиб кетди... Мирзоқулнинг лаблари пирпираб, оғзидан ҳар турли сўкишлар чиқа бошлади. Эшак эса тисариларди. Мирзоқул эгардан ирғиб тушди-ю, эшакнинг ортига беш-олти тепди. Эшак ариқчадан сакраб ўтишни истамасди. Тасодифан Мирзоқулнинг кўзи дастаси хуржундан чиқиб турган ўроққа тушди. У лабини тишлаганча ўроқни қўлга олди ва эшакнинг елкасига уч-тўрт урди. Эшак тақибдан қочиб қутулиш учун бир томонга қоча бошлади. Мирзоқулнинг оғзидан боди кириб шоди чиқарди. Сўкинарди. У телбаларча ҳаракат қиларди. У энди ўроқнинг учини эшакнинг тўғри келган жойига қадарди. Эшак тутлар орасига ўзини уриб кетди...

Ўпкаси оғзига тикилган Мирзоқул бармоқлари билан пешонасидаги терни сидирди-ю, ваҳимага тушди. Унинг кўли қон эди.

Маҳлиё **ОРИФЖОНОВА**,
АДУ талабаси

АЙВОНИГА ҚАЛДИРҒОЧЛАР ҚҰНГАН ЮРТ

Баҳор – энг гўзал фасл. Инсон доим баҳорни интиқ бўлиб кутади. Ҳали қиш изғирини кетмай туриб, юртимизда баҳор тараддуди бошланди. Шаҳару қишлоқларда ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш ишлари бошланиб кетди. Бу галги баҳорни айниқса интизор кутдик. Баҳор элчилари бўлган бойчечакларни жуда соғиндик.

Ниҳоят, биз кутган сулув баҳор фасли юртимизга ташриф буюрди. Баҳор, Наврўз байрами муносабати билан эзгу ишларга қўл урилади: кексаларга иззат-икром кўрсатилади, касал бўлиб ётган беморлар йўқланади; сумалак сайли ўтказилади, дошқозонларда ош дамланиб, кам даромадли оила ва бева-бечоралардан хабар олинади.

Халқимизнинг Наврўз билан боғлиқ турли афсона ва ривоятлари, турли ирим-сиримлари ҳам бор. Ана шундай ривоят ва афсоналардан бири қалдирғочлар билан боғланади. Носириддин Бурҳониддин Рабғузийнинг “Қиссаси Рабғузий” асарида келтирилган афсонага кўра қалдирғоч инсониятни илонга ем бўлишдан сақлаб қолган муқаддас қушдир.

Қадим-қадимдан инсонлар ҳар баҳорда қалдирғочларни орзиқиб кутадилар, чунки қалдирғоч келган уй қут-баракага тўлиқ, файзиёб бўлади. Хосиятли қуш – қалдирғочлар эса ҳаммиша инсонга яхшилик тилайди, фарзандлари кўп, дастурхонлари ноз-неъматга тўлиқ бўлишини тилайди. Ана шундай қарашларга кўра одамлар бу қушларга хайрихоҳлик билан қараб келадилар. Кишиларнинг тасаввурича, қалдирғоч жаннат қуши бўлиб, кимнинг уйига бу қуш ин қурса, ана шу хонадон бахтли ва осойишта бўлган. Шунинг учун ҳам кўз оғриғига гирифторм бўлмай деган кишилар эрта баҳорда эндигина иссиқ ўлкалардан учиб келган қалдирғочларга қарата “Қалдирғоч, эсон-омон келдингми, бола-чақанг омонми, Гўзал момонинг кўзи яхши бўлдимми?” деган афсун дуони айтганлар. Яна бир асотирда юқоридаги айтимнинг келиб чиқиши шундай ифодаланади. Афсонада айтилишича қалдирғоч борадиган юртда Гўзал момо деган бир кампир бўлар эмиш. Ана ўша кампир қалдирғочга қарата “Мени сўраганлар, Худоё, кўз оғриғига учрамасин” дер эмиш. Шу сабабли кишилар кўз оғриғига учрамайлик деб, эндигина учиб келган қалдирғочларга юқоридаги афсунни айтганлар.

Уй қалдирғочлари уйга қут-барака, тинчлик ва энг муҳими, кўзи оғриганларга даво келтирганлиги учун одамлар уларга уйларида ин қуришларига имкон яратиб

берганлар. Ҳар баҳорда қалдирғочларни кутиб, уни кўзга суртиш ҳар қандай кўз оғриғидан йил бўйи сақлайди деб қаралган. Шунинг учун кекса кишилар “Кўзим равшан бўлсин” деб кўзларига қалдирғоч патларини суртганлар. Бу ҳақда фолклоршунос олима С.Мирзаеванинг “Ўзбек халқ афсун-дуоларининг жанр хусусиятлари ва бадиияти” китобида батафсил маълумотлар келтирилган. Ундаги айтимлардан бири қуйидагича:

*Қалдирғочман, ғоч-ғоч
Эшигингни оч-оч!
Эшигингни очмасанг,
Уйгинанга кирарман.
Ҳақ саломин берарман,
Ҳақ саломин берган сўнг,
Сенинг билан бўларман.
Уйгинангда қоларман.
Боланг менга боладир,
Ўзинг менга ошнадир.
Боланг бўлсин ғуч-ғуч,
Улар билан дўстлашай,
Ишларига қарашай,
Бош оғриғига бош бўлай,
Кўз оғриғига кўз бўлай,
Уйгинангда болалай,
Ғуч-ғуч қилиб аллалай,
Илон тўри келганда
Ёнгинамга қўймагин!*

Юқоридаги каби афсона ва ривоятлардан кўриниб турибдики, қалдирғочлар ҳаммиша инсонга дўст бўлишган. Қалдирғочларнинг одамлар гавжум яшайдиган шаҳару қишлоқлардаги хонадонларга уя қуришлари бежиз эмас. Балки халқимиз тилида юрган ривоятларда айтилган гаплар замирида биз билмаган табиат сирлари яширин бўлса ажаб эмас. Бироқ қалдирғочларнинг баҳор элчилари, тинчлик қушлари эканлиги рост. Боиси қаердаки қалдирғочлар ин қурса, ўша ер обод бўлади, осойишталик ҳукм суради.

Мана, яна жаннатмонанд элимизга баҳор келди. Қалдирғочлар қанотларида баҳорни бошлаб келиб, уйимизнинг айвонига уя солиш тараддудида.

Ҳа, айвонига қалдирғочлар қўнган юрт ҳаммиша обод бўлади. Муқаддас ва мўътабар Ватанимизни қалдирғочлар асло тарк этмасин.

Садоқат НЕЪМАТОВА

Ишонч – кўчаларда изгиган хазон

ВАҚТ ҒАНИМАТ

Матонатнинг машъалин ушлаб,
Сабр тугин тутмогим керак.
Юрагимга қаттиқ бир муштлаб,
Дардни ичга ютмогим керак!

Онтлар ичиб - қасамлар ичиб,
Аҳдга вафо қилганим йўқдир.
Айтди тоғлар жойидан кўчиб,
Айтилган сўз отилган ўқдир.

Энди чиндан кетаман олис,
Қароғимда кўз ёшларим лиқ.
Иқрор бўлдим айтаман холис:
Сени севиб қолганим аниқ!

Васлинг насиб бўлмас ҳеч замон,
Гарчанд исминг дил ардоғида.
Бу туйғулар қўймайди омон,
Жўнаб қолай вақтнинг борида.

БАХТ САРИ

Дунёларни сизга бериб кетаяпман,
Сахийман-да, бирдан эриб кетаяпман.
Қаҳрингиздан парча-парча юрагимнинг,
Зарраларин териб-териб кетаяпман.

Сиз яшайсиз, барно гуллар қўйингизда,
Алвон лола япроқлари бўйингизда.
Оқ атиргул бўлиб мен ҳам очилгандим,
Пойингизда хўп янчилиб кетаяпман.

Энди йиллаб кутмагайман меҳрингизни,
Куч-қудрати адо бўлди сеҳрингизнинг.
Ёлғизликда Худойимни қилгандим ёр,
Унинг берган сабрин севиб кетаяпман.

Жабрингизга жоним фидо айлайин-эй,
Тақдир азал шу бўлса ман найлайин-эй.
Энди кўзлар учрашгайдир рўзи Маҳшар,
Мен Худога кўнглим бериб кетаяпман.

ИШОНЧ

Энди бу сўнгиси бўлди, етар, бас,
Бу сўзлар тилимга бўлиб кетган ёд.
Уни минг бор айтиб, ичганман қасам,
Ишқсизлик дастидан отилар фарёд.

Ишонч – кўчаларда изгиган хазон,
Меҳр-чи, анқонинг уруги асли.
Гўёки дунёни сукунат ютган,
Кўнгил боғларидан кетмас қиш фасли.

Ишонч – кўчаларда изгиган хазон...

Эржебет ХАЛҲОТСИ
(Можористон)

Б У В Ш

Ҳикоя

Болалигимда Нани Ҳомботс содир этган қотиллик ҳақида кўп бор эшитганман. Узундан узоқ қиш кунларида катталар қалтираб-титраб ана шу мудҳиш воқеани ҳикоя қилишар, биз болалар ухлаётган киши бўлиб, кўрпага ўралганча, юрагимиз музлаб уларнинг гапира кулоқ солардик.

Бу биринчи Жаҳон уруши пайтида юз берган. Нанининг эри урушга кетган, ёшгина жувоннинг бир парчагина томорқасидаги ишларига қарашиш учун унга бир асирни бириктириб қўйишган. Асир, катталарнинг айтишича, сочи, қош-кўзлари қоп-қора, қўшиқ айтиш ва соз чертишда тенги йўқ италиян йигит экан. Унинг учун яқиндагина эрини ҳарбий хизматга жўнатган, ҳали тўшак лаззатини унута олмаган ёш жувоннинг бошини айлантириб олиш қийин кечмаган. Қизчаси туғилган пайтда эри урушда бўлган.

Кутилмаганда эри Кечевеш уйга қайтади. Ўша оқшом жувон ва асир уни ўлдиришади. Жасадни аравага солишади-да, устини пичан билан ёпиб, Рабу дарёсига элтиб ташлашади. Кимдир уни кўриб қолгудек бўлса, таниб ололмаслиги учун калласини кесиб олишади ва яқин орадаги гўнгтўдага кўмиб қўйишади.

Кейин уруш тугади, асирлар, шу жумладан италиян йигит ҳам юртига қайтди. Кечевеш уйига қайтмагани учун, хотини унинг жангда қаҳрамонларча ҳалок бўлгани, ҳатто унга анчагина ёрдам пули жўнатилгани ҳақида гап тарқатди.

Нани Ҳомботс асир кетганидан кейин дала ишларига қарашиш учун мардикор ёллади. Улардан бири далага гўнг чиқараётиб, бош чаноғини топиб олди ва полис идорасига хабар қилди. Барча шубҳа-гумонлар ҳақиқатга айланди. Ўша кунгиде аёлнинг қўлига қишан солиб опкетишди, кейин уни умрбод озодликдан маҳрум этишди.

Нани Ҳомботснинг беш яшар қизи аввал қайсидир қариндоши кўлида ўсди, у ўлгач бечора Аннуш Кечевеш яккаю ёлғиз қолиб кетди. Аннушни мен ҳам яхши танирдим, у бизнинг кўчамизда қишлоқнинг энг чеккасида, томи қамиш билан ёпилган, йиқилай деб турган кулбада яшарди. Аннуш ҳақида турли ваҳимали гаплар юрар,

биз болалар далага овқат олиб бораётганда, унинг уйи ёнидан ўтишга ҳайиқардик. Албаттаки, унга ҳеч ким уйланмаган, шундай эса-да, кимлардандир иккита бола орттиришга улгурганди. Ахир Нани Ҳомботснинг қизига ким ҳам уйланарди?

Аниқ эслайман, у жуда ишчан, меҳнаткаш ва соғлом аёл эди. У билан бирга бўлган эркакларга осон бўлмагандир? Кимдир унга уйланмоқчи бўлганида, Аннушнинг худди онасига ўхшаб, эрининг калласини кесиб олиши, кейин уни гўнгтўдага кўмиб қўйиши мумкинлигини даҳшат ичида кўз олдига келтирган бўлса керак.

Баҳорнинг илиқ тонги эди. Иккита болакай ҳовлида ўйнаб юришарди. Петике беш, Марнике икки ярим ёшга кадам қўйганди. Улар кечаги ёмғирдан кейин намланган ер узра тунука парчаси билан турли шаклларни чизишарди.

Уй қулфлаб кетилганди. Эшик олдида бир шохи бўронда синиб тушган, бир тарафга қийшайиб қолган қари нашвати дарахти тагида аллақачон ўз умрини яшаб бўлган эски устол ва ғижирлаб қолган харрак жойлашганди. Устолнинг устида болаларнинг кундалик емаги – бир кўзачада сув ва усти катакли рўмолча билан ўралган нон турарди.

Ҳовлининг ярми кўча билан қўшилиб кетган, орқа томони эса томорқа билан туташганди. Қачонлардир ҳовли девор билан ўралган бўлса-да, ёгин-сочин натижасида унинг ярми ивиб адо бўлган, қолган қисми ўтин йўғида ўтга қаланган, фақат дарвозани тутиб туришга мўлжалланган иккита чирик устун қолганди, холос.

Кўчадан ўтиб бораётган бир кампир ҳовли ёнида тўхтаб, кичкинтойларга диққат билан қараб қолди.

Болалар шу пайтга қадар бунақа ғалати кампирни кўришмаганди. У қўшни Роза холаникига ўхшаб кичкина рўмолча ўраб олмаган, унинг қалин ва оқарган сочлари елкаларига тушиб турарди. У худди гадойларга ўхшаб таёқ учига кичкина бир тугунни илиб олган, ҳали йиртилиб улгурмаган қора кўйлаги худди бировникидек унга ярашмай турарди.

Кампир бироз букилиб, ҳовлига тикилганча туриб қолди.

Петике хеч нарсадан кўрқмасди. У эрта баҳордан кузгача уйда ёлғиз қолишга кўнуккан, фақат Марике баъзида бўлар-бўлмасга ариллаб, унинг ғашига тегарди. Бола шу пайтгача онасидан бирор марта қароқчилар, қотиллар, болаларни ўғирлаб сотадиган тиланчилар ва ажиналар ҳақидаги кўрқинчли эртақларни эшитмаган эди. Петике ҳатто қоронғидан ҳам кўрқмасди. Ҳозир ҳам у қизиқсиниб, нотаниш кампирга яқин борди.

– Онам уйда йўқ, – деди жиддий қараш билан.

– Кимнинг ўғли бўласан? – сўради аёл. Унинг овози Роза хола сингари кампирларнинг товушига ҳечам ўхшамасди.

– Анна Кечевеш, – деди болакай ва кампирнинг мовий кўзларидан ажинлари бўйлаб оқа бошлаган ёшларни кўриб ҳайрон бўлди.

– Отангнинг исми нима? – сўради кампир энтикиб.

– Менинг отам йўқ, – жавоб кайтарди бола қуруққина оҳангда. – Кингига ўхшаган болаларнинг отаси бўлади. Онаминг айтишича, унинг бизга кераги ҳам йўқ.

– Бу сенинг синглингми? – сўради акасидан анча узоқда бегона аёлдан ётсираб турган қизчани кўрсатиб ва ўзи ҳовли ва кўча ўртасидаги кўринмас чегарани бо-сиб ичкари кирди.

– Ҳа, – деди бола, – Марике. У ҳали жудаям кичкина.

– Кўряпман, – деди аёл ва ҳовлининг ичкари тарафида, қизчанинг рўпарасида уйиб қўйилган шох-шабба ғарамига суяниб қолди. У унниқиб кетган дастрўмолчаси билан кўзларини артар, бироқ кўзёшларнинг кети кўринмас, чунки, у ҳар гал хиралашган нигоҳларини уйнинг ғарибгина томига, қийшайиб турган нашватига, болаларга, шип-шийдам ҳовлига қаратганида ўзини йиғидан тўхтата олмасди.

Болалар унга кўрқув аралаш қараб турашарди. Петике унга ҳеч ерингиз оғримаяптими, Шувегеш амаки ҳар қандай касални тузатади, демоқчи бўлиб турганида кампирнинг ўзи тилга кирди:

– Онанг қаерда?

– Улар далага патинжон эккани кетишди.

Кампир бирданига сергак тортди:

– Ким билан кетди?

– Фабиан амаким ойимга ёрдам беряпти.

– Тушунарли... У... Фабиан амакинг анчадан бери сизлар билан яшайдими?

– Йўқ, мавлуд байрамида йўқ эди. Онам уни бозордан олиб келди.

Кампир болаларга жимгина қараб қолди. Беихтиёр юзларига табассум югурди. Шунинг баробарида юзларидаги ажинлар кўпайиб кетди, лекин кўзларида севинч порлади. Унга жавобан Петике ҳам жилмайди, Марике эса, тортинчоқлик билан ерга тикилиб турарди.

– Бувингиз бўлишини хоҳлармидингиз? – сўради кампир ўша табассум билан.

– Бизнинг бувимиз йўқ, – бидирлади Петике, – Кингнинг иккита бувиси бор.

– Шунинг учун сўраяпман, сенинг ҳам бувинг бўлишини истайсанми?

Петике ўйланиб қолди.

– Кингнинг бувиси унга ҳар доим олма беради. Ҳатто қишда ҳам.

– Мен буни билмаган эканман. – Аёл ўзини оқлагандай ғудраниб, тиззалари устида турган тугунчасини оча бошлади. Болалар қизиқиб унга яқинлашишди.

Унинг увода тугунчасида қора чарм кармон, катта қизғиш салиб, думалоқ тароқ ва кўзгу бор эди.

Кичкина яшил қопламали кузгунинг орқа тарафида узун сочларини тараётган елкалари очиқ аёлнинг тасвири бор эди.

Ойна фавқулодда ярақлаб турарди. Петика бировнинг нарсасига тегмасликка ўргангани учун индамай қараб тураверди. Уйда ҳам ана шунақа ойна бор, фақат у болаларнинг кўли етмайдиган жойида илиб қўйилган.

Петике кампир меҳрибонлик билан узатган кўзгуни журъатсизлик билан қўлига олди, унда ўз аксини узоқ томоша қилди ва Марикенинг оғзи йиғлашга мойил тарзда қийшайиб бошлагач, кўлидагини унга кўрсатди.

– Ўғлим, исминг нима?

– Петике.

– Шошма Петике, – Кампир боланинг кўлидан кўзгуни олди-да, уй томонга юрди. Шу чоқда уйнинг нашвати сояси тушиб турган деворида югуриб кетаётган қуён тасвири пайдо бўлди. Болакайлар девордаги ғалати тасвири қизиқиб билан кузата бошлашди. Аёл кўзгуни шундай ушлаб турилса, унинг акси соя тушиб турган деворга аниқ тушишини тушунтириб, уни Петикенинг кўлига тутқазди.

Болалар ўйин билан андармон бўлиб қолишгач, кампир уйиб қўйилган хазон атрофида юра бошлади. Болалар бу ғалати ўйинни ўйнаб зерикибди шекилли, яна ўзларида қизиқиб уйғотган кампирнинг ёнига югуриб келишди. Кампир уларга қараб маҳзун жилмайди:

– Бувингиз бўлишини истармидингиз? – дея аввалги саволини қайтарди. Петике нима деб жавоб қайтаришни билмасди.

– У ҳар доим сиз билан бирга бўларди. Тушлик тайёрлаб берар, Қорқиз ва етти пакана, Бўғирсоқ, иккита уришқоқ эчки ҳақидаги эртақларни айтиб берарди.

– Зўр-ку, – деди ҳар қуни кечга яқин онасини соғинганидан хархашасини бошлайдиган синглисидан безор бўлган Петике.

– Мен сизнинг бувингиз бўламан, – деди кампир нуроний табассум билан.

Петике бунга жон-жон деб рози бўлса-да, бир нарсасага тушуна олмасди:

– Нимага шу пайтгача бизнинг бувимиз бўлмагансиз?

Аёл ёлғондакам қовоқ уйди:

– Мен жуда узоқда эдим, ўғлим.

– Амриқода эдингизми?

– Амриқода эдим. Ҳатто ундан ҳам узоқда эдим, болам...

Кўшни аёл Роза хола туш маҳали Анна Кевечешнинг ҳовлисида хазонлар устида ўтирган оқсоч аёлнинг ўз ёшига номуносиб тиниқ ва чиройли овозда болаларга қўшиқ ўргатаётганини кўриб ажабланди.

Роза хола нима бўлаётгани билан қизиқса-да, кўшни ҳовлига ўтгиси келмади. Нани Ҳомботснинг қизи ким эдики, унинг уйига келган нотаниш меҳмон ким бўларди? Роза хола ҳатто ўз невараларини ҳам кўшни болалар билан ўйнагани кўймасди. Кинги ўзбошимчалик билан кўшни ҳовлига ўтиб қолса, дарров уни чақириб олар ва яхшилаб таъзирини берарди.

...Катта Оқ Салиб ёнидаги Комло водийси катта йўл ёқасига тутшиб кетган. Йўлнинг бир тарафи қишлоққа, иккинчи томони Аннуш ишлайдиган далаларга уланган. Кеч тушиб, кекса нашвати сояси ҳовли бўйлаб чўзилган

махалда Фйуге эринчоқлик билан кавш қайтариб ётар, Петикени эса сигир экинзорни беҳуда топтамасин учун уни оғилга эртарок киритиш ташвиши ўйлантирарди. Кейин эса, у сингисининг қўлидан тутганча, катта Оқ Салиб тагига онасини кутиб олиш учун чиқади.

Аннуш Кечевеш болаларини узоқдан илғай олади. Ўша ондаёқ унинг вужудини ёқимли бир ҳис чулғайди. У далада ишлашни, айниқса, баҳорнинг ана шу палласини, унинг елкани куйдирадиган қуёшини ёқтиради, янги экилган патинжон кўчатлари баравж ўса бошлагани, қишда насибалари мўл-кўл бўлишини ўйлаб кўнгли тоғдек кўтариллади. Бироқ уйда ёлғиз қолган болаларимга ҳеч нарса бўлмадимикин, деган таҳликали савол бу қувонччи бир зумда ювиб кетади.

Даладан Катта Оқ Салибгача ўн дақиқалик йўл. Йигирма беш ёшли, кучли ва соғлом аёл бу фурсатни иккига бўлиб, далада қолган эркакка ва уни кутиб ўтирган болаларига тақсимлаган.

Аннуш виждонан ишлашни севар ва бунинг уддасидан чиқа оларди. Бироқ саккиз таноб ерни бир ўзи эплай олмасди. Бунинг учун камида иккита одам керак бўларди. Унинг хизматкор сақлашга қурби етмасди, чунки иккита боласи билан қишдан аранг жон сақлаб чиқар, ортиқча нонхўрни боқишнинг ўзи бўлмасди. Ҳатто савр ойига бориб уларнинг қуруқ жўхори нондан бўлак егулиги қолмасди. Бу пайтда жўхори сўтасидан бошқа емиши қолмаган Фйуге ҳам сутдан тўхтарди.

Аннуш ютоқиб зоғора нон кавшаётган болаларини кўрганида, кечқурун уларнинг сўлғин баданини ишқаб чўмилтираётганида юраги эзилиб кетарди. Шунда у чўчка сотиб олиш учун йиғиб қўйган пулни олардида, гўшт, ёғ ва кўпроқ шакар сотиб олиш учун дўконга югурмоқчи бўлар, бироқ бу пайтда дўкон ёпиқ бўлишини ўйлаб, ҳафсаласи пир бўлар, эрталаб уйғонганида янаги йил учун битта чўчкача олиб қўймаса бўлмаслигини англаб, пулга теккиси келмасди.

У энди тирикчилик ҳақида унча қайғурмас ва ҳам бўлади. Ёнида Фабиан бор. У Аннуш Кечевеш кимнинг қизи эканини билган тақдирда ҳам уни ташлаб кетмайди.

У бир ой илгари Фабианни мардикор бозоридан ёллаб келганди. У озғин, ўйчан чеҳрали, мулоҳазакор йигит эди. Унинг хўрлик ва ситамларга кўникиб кетган нигоҳларида ишончсизлик ва чуқур қайғу акс этиб турарди.

Аннуш йигитнинг қисматида ўзиники билан ўхшашлик борлигини пайқайди. У етимлик, ёлғизлик нима эканини яхши билади. Улар икки ҳафта давомида бир далада меҳнат қилишди. Аннуш биринчи кунданоқ йигитнинг ота-онасини ҳам кўрмагани, очкўз ва кўпол қишлоқлар қўлида етимликда ўсгани, шу пайтга қадар бирор марта бирор кишидан ширин гап эшитмаганини сўраб билиб олганди.

Бугун туш пайти аёл яна бахтнинг сархуш этгулик титроғини бутун вужуди билан ҳис этди. Улар тол сояси остида биргаликда нон ва қарзга олинган чўчкаёғ ейишди, шунда Фабиан айтдики:

– Бекам, мен қудуқдан тозароқ сув опкелай.

Аннуш ўз-ўзини енгилга ҳаракат қилди:

– Фабиан, мени бекам демагин, Аннуш деявер.

Йигит унга тикилди, аммо, дарров бошини эгиб олди, лабларига титроқ югурди.

– Тилим бормайди, – дея шивирлади у.

Аёл унга яқинроқ келди ва иягидан кўтариб ўзига қаратди:

– Аннуш дегин, – майинлик билан ўтинди аёл.

Улар узоқ муддат бир-бирига тикилиб қолишди.

– Шу пайтга қадар ҳеч ким мени севмаган эди, – деди йигит ва бирдан унинг нигоҳлари тундлашди.

– Мен... Мен сени севаман, Фабиан! Сен буни биласан. Биласан-ку, тўғрими?

– Мен ҳам сизни севаман, – деди Фабиан хўрсиниб. Унинг сўзларини аранг эшитиш мумкин эди.

– Сизни эмас, сени дегин!

Фабиан Аннушнинг юзига узоқ термулди: унинг дуоқлари атрофига майин табассум ёйилган, кўзларида самимийлик акс этарди, йигит эса анчадан буён ичида тўпланиб қолган йиғи тўфонини аранг ушлаб турарди.

– Сени, – деди оҳиста энтикиб.

Улар қанча вақтгача кучоқлашиб туришганини ёлғиз Худо билади. Кейин Фабиан қаршисида илк бор бетакрор мўъжизани куриб тургандек енгил ва ҳайратомуз жилмайганича сўради:

– Қудуқдан муздек сув олиб келсам майлими... Аннуш?..

...Аннуш чўккалаб болаларини бағрига босди, уларнинг юз-кўзларидан қайта-қайта ўпди. Унинг лаблари жигарбандларининг юз териси ҳар кунгидек эмаслигини дарров пайқайди, аммо дастлаб бунга эътибор бермади. – Э худо, бу етимчалар учун куннинг ўтиши бунчалар қийин бўлмаса? Ўтган ёзда Марика ҳали кўкракдан ажралмаган пайтда кечқурун уни кўриши билан "онна, онна" дея қийқира бошларди. Ҳа, Аннуш уларнинг "оннаси". Улар онасисиз яшай олмайди, шуни ҳис этишинг қанчалар катта бахт. Ахир у фарзандларини айнан ўзи учун дунёга келтирмадимми?

У қизчани қўлига кўтариб олди, ўғлининг қўлидан тутди. Улар торгина сўқмоқдан уйга қайта бошладилар. Петике одатдагидек шоша-пиша кун бўйи юз берган воқеаларни "шарҳлашга" ўтди, онаси эса унга ҳорғинлик билан қулоқ тутарди: қушнинг ини... Марике йиғлади... Улар дўкон-дўкон ўйнашди... Бирдан аёл сергакланди:

– Нима дединг, ўғлим?

– Бувим келдилар, – деди бола қувончи ичига сиғмай, шундагина онаси унинг қўлида турган думалоқ кўзгучага эътибор берди, – қаранг, бувим менга манавини бердилар.

– Қанақа буви, қаердан келади? – ажабланди Аннуш.

– Амриқодан.

Наҳотки болаларидан бирининг отаси ўз фарзандини олиб кетиш учун онасини юборган бўлса?.. Йўқ, бўлиши мумкин эмас. Ахир бўйнимга осилиб олмоқчи, деб ўйламасин учун у биронта йигитга ундан ҳомиладорлигини айтмаганди-ку?

– Бувим бизга эртақлар айтиб бердилар. Бирга қўшиқ айтдик, ўйнадик, – ҳикоясини давом эттирди Петике.

Аннуш миясида чарх ураётган нохуш фикрларни ҳайдамоқчи бўлар, бироқ, ундан қутула олмасди. Шунда бетоқатлик билан ўғлига қичқирди:

– Одамга ўхшаб бир бошдан гапир, қанақа буви, қайси буви?

Бола бироз шошилиб қолди-ю беш ёшли боланинг имкони даражасида бор гапни айтиб берди.

– Қаерда ҳозир ўша аёл? – сўради у сабрсизлик билан.

– Уйда.
– Нима қияпти?
Петике йиғлагудек бўлди:
– Фйугени соғиб, кечлик тайёрлаптилар.
– Сен унга калит пичанхонанинг тоқчасида туришини айтдингми? – ўшқирди онаси. Бола энди баралла йиғлаб юборди:

– Йў-уқ, – деди алам билан хириллаб, – ўзлари биларканлар. Ҳар доим калит мана шу ерда турарди, дедилар.

Аннуш тахтадек қотиб қолди. Ҳолсизланиб қизчани ерга қўйди. Юраги ўрнидан кўзғалиб, бўғзига қадалгандай бўлди, ҳозир бўғилиб ўламан, ўйлади Аннуш. Болалар унга даҳшат ичида қараб туришарди. Ана шунда Аннуш болаларнинг оёқ-қўллари ҳар кунгидек кир-чир эмас, топ-тоза ювилганини кўрди. Кечагина ўғлининг иштончасидаги йиртиқни уйда ип йўқлиги учун ямай олмаганди, ҳозир эса, ўрниям билинмайди. Петикенинг енглари, қизчанинг эгнидаги чит қўйлак ҳам ювилган, ҳозирги иссиқда ҳамма нарса тез қуриб қолади.

У болаларини судраганча уйга томон ошиқди. Тепаликларнинг сояси водий бўйлаб ёйила бошлаган эди. Аёл ошхонасининг эшиги туйнугидан шуъла таралмаётганини узоқданоқ пайқайди. Ичида хира умид яллиғланди: эҳтимол кетиб қолгандир? Балки унинг ўзи умуман бўлмагандир. Петике у ҳақдаги гапларни шунчаки алаҳсираб айтган бўлса-чи?

Шу пайт чўка бошлаган шом пардаси ортидан унинг қулоғига майин ва сокин бир қўшиқ эшитилди. Қўшиқ оҳанги яқинлашган сари Аннушнинг вужудига титроқ кира бошлади. Бу овоз, бу қўшиқ унга таниш, лекин улар йилларнинг залворли қатида қолиб кетган, лекин хотирасининг қайсидир пучмоғида занг босиб ётганди. Ҳозиргина аёлнинг назарида алланима зарб ила портладию бу олис хотиралар қайта жонланди. Унинг кўз ўнгида заррин сочли, кўзлари чақнаб турган, навқирон ва меҳридарё аёл сиймоси пайдо бўлди...

Унинг алланечук парда қоплаган нигоҳлари қийшиқ нашвати остида турган аёл гавдасини зўрға илғай олди. Жўхори ситиб ўтирган аёл Аннушни кўриши билан илкис кўзғалди-ю, сеҳрлангандек бир зум котиб қолди, кейин унинг паст ва ўтинчли овози эшитилди:

– Жон қизим, мени ҳайдама!

Аннуш вужудига сўнги журъатни тўплаб:

– Қолаверинг, она, – дея олди холос ва унинг ўксик йиғисини ҳеч ким эшитмасин учун ўзини жон ҳалпида уй ичига урди.

«Қолаверинг... Қолаверинг!.. Йўқ, уни эртагаёқ жўнатвориш керак. Ҳар ҳолда ярим кечаси қувиб юборса бўлмас».

Аннушнинг ўт чақнаган кўзлари қоронғилик бағрини ёриб турарди. Онаси ҳам ҳозир уйғоқ эканини ич-ичидан ҳис қилди. Бечора кун бўйи ҳориб-чарчаб кетгандир? Ахир Аннушнинг ҳамма ишларини бажариб қўйибди-ку? Бунинг устига яна ётиш олдидан болаларни ювинтириб, жойига ётқизди, яна эртақлар айтиб берди. У қандай бўлмасин, фойдаси тегиши мумкинлигини кўрсатмоқчи бўлган-да! Ана шуни ўйлаб Аннушнинг кўзлари ёшга тўлди.

Хонада нафас олишнинг иложи йўқдек эди, ҳаво гўё тош-метинга айланган, уни ҳатто болта билан ҳам майдалаб бўлмасди.

– Нега бунақа қилдингиз, она? – унинг қўққисдан янраган хитоби ёнгинасида ухлаб ётган қизчасини ҳам қалқитиб юборди.

Кўшни тўшақдан ҳадеганда жавоб эшитилавермади:
– Қўй, қизим, ўтган ишга салавот. Ярамни янгилаб нима қиласан?

– Шунақа денг, – деди қизи заҳарханда билан. – Демак, бу яра сиз учун эскирибди-да? Бўлиши мумкин, чунки сиз қилмишингизга яраша жазо топдингиз. Менчи, мен ким учун, нима учун азоб тортиб юрибман? Менинг ҳаётимни кўрдингизми? Бунга ким айбдор?

Онаси жавоб бермади. Қиз ҳам жавобни кутмаётган эди.

– Мени қишлоқда ким деб чақиришларини биласизми? Нани Ҳомботснинг қизи. Фақат шу холос. Мени тушуна олган, меҳнатим, ҳалоллигимни қадрлай олган бирорта инсон тополганимда, унинг хоки пойини кўзимга суртардим. Аннуш бўғзига қадалган йиғини ютиш учун оғир хўрсинди. – Мен одамлар наздида йўлини йўқотган саёқ бир қизман! Ахир қотил онанинг фарзандига биров хайрихоҳ назар билан боқармиди? Мен... ҳатто мана шу болаларни ҳам кимгадир меҳр қўйиш учун туғдим...

Аннушнинг товуши йиғига қўшилиб хириллаб қолди. Шундай бўлса-да, умрида илк бор ичидаги дарду аламини бировнинг олдидан тўкиб солаётганди.

Анчадан кейин орадаги жимликни онанинг маҳзун овози бузди:

– Бу ишни мен қилганим йўқ, ўша италиённинг иши эди бу!

Аннуш жим қолди.

– Мен бу ҳақда сенга оғиз очмоқчи эмасдим. Ҳатто маҳкамада ҳам менинг гапларимга ҳеч ким ишонмаганди, – дея гапида давом этди кампир. – Ҳаётимда ҳамма нарасадан азиз бўлган икки норасиданг ҳаққи қасам ичман, сенга бор гапни айтаяпман.

Аннуш секин инграб қўйди:

– Гапираверинг, қулоғим сизда.

– Мен севиб қолгандим. Ўша италиённи деб эсхушимдан айрилган эдим. Нима қилаётганимни басир ақлим ҳам идрок этолмасди... Саратоннинг илк оқсоми эди. Худди мана шу тўшақда ётгандик, туйқусдан деразани кимдир чертди. Сапчиб ўрнимдан туриб кетдим: "Ким бу?", "Бу мен – Андриш". Эрим қайтиб келганди. Қўрқувдан ўзимни тамомила йўқотиб қўйдим. "Жузеппе, дедим италиёнга қараб, бекин, каравотнинг тагига кирасанми, шкафгами, эшикнинг орқасига ўтасанми, яширин!" Жузеппе бамайлихотир ўрнимдан туриб, шалварини кийди: "Нега бекинарканман, сен менинг хотинимсан, ўша сўтак сенга энди қўлини ҳам теккиза олмайди!" Мен ундан бекинишини сўраб тиз чўқдим, ялиндим-ёлвордим. Унинг эса бир туки қилт этмади. Эрим эса, бу пайтда эшикни гурсиллатиб тепа бошлаганди. Ё раббий, энди нима қиламан? Шу пайт шовқин-сурондан сен уйғониб кетдинг.

– Ўшанда мен неча ёшдайдим? – сўради қиз қақраган лабларини ялаб.

– Бир ярим яшар... Сени кўтариб олдим-да, эшикни очдим. Эрим ҳовлиқа кетди: "Вой, сен қанжиқ, вой фоҳиша! Демак, ҳаммаси рост экан. Сен ҳақингдаги гап-сўзлар ҳатто муҳорабага етиб борган, манжалақи!" У шундай мен тарафга мушт отди. Аммо унинг залворли муштуми сенга тегмасин учун елкаларим билан сени тўсиб қолдим. Бир пайт эс-хушимни бир ерга тўплаганимда улар мендан анча узоқда ёқалашиб ётишарди. Уларнинг иккиси ҳам йиртқич кепатасига кирганди... Бир пайт италиён ўрнимдан туриб, ҳорғин уҳ тортиди,

отанг ерда чалқанчасига ҳаракатсиз ётар, унинг бўғзидан тинимсиз қон отиларди.

Кампир қийинчилик билан ютиниб олди.

– Мен тамоман қотиб қолгандим. Оёқ-қўлларимдан мажол кетиб, қимирлаёлмай қолгандим. Италияни мени эшик олтидан ичкарига итариб киргизди ва жасадни ташқарига судраб чиқди. Шу кетгани билан тонга яқин қайтиб келди. Мен ҳамон эшик оғзида турар, сени қачон жойингга ётқизганимни ҳам эслолмасдим. "Нима қил қуйдинг, Жузеппе, нималар қилдинг", сўрадим қақшаб. У таҳдид билан ўшқирди: "Унингни ўчир, маржа, биз шунчаки жанг майдонида тўқнашиб қолдик, иккимиздан биримиз ўлишимиз аниқ эди." У агар бу ҳақда бировга гуллайдиган бўлсам, мени ҳам сени ҳам ўлдиришини айтиб кўрқитди. "Агар ўлдиролмасам, – деди у, – ҳамма ишни сенинг кўрсатманг билан қилдим дейман".

– Сиз индамай юравердингиз...

– Уруш вақти эди, болам. Уруш одамларни шафқатсиз қилиб қўяди, ҳатто аёлларни ҳам.

– Кейин нима бўлди?

– Икки ҳафтадан кейин уйимизга иккита миршаб келиб эримни сўради. Унинг қаерда эканини айтишимни талаб қилишди. Агар ўзлари топиб олишса, жойида отиб ташлашларини айтишди. У пайтларда қочқин аскарларни сўрамай-нетмай отиб ташлашарди. Жузеппе миршабларнинг орқасидан менга тикка қараб турарди. Мен эрим уйга қайтмаганини, уни мутлақо кўрмаганимни айтдим. Уруш тугаб ҳамма асирлар, жумладан, Жузеппе ҳам Ватанига қайтди.

– Сиз... ўшандан кейин ҳам.. у билан яна...

– Унга қаршилик кўрсата олмасдим. Бироқ унга нисбатан ҳисларим аллақачон сўниб бўлганди... ундан кўрқардим, холос. У мени масхаралар, таҳқирларди. У муҳорабада нечасини миясидан отгани, яна қанчасининг қорнини ёриб ташлагани ҳақида мароқ билан хикоя қилиб берарди.

Аннуш бу гаплардан музлаб кетди: инсон шу қадар ваҳшийликка бориши мумкинми? Кимнингдир қорнини ёриб ташлаш Фабианнинг ҳам қўлидан келармикин? Ёки кимдир Фабианнинг... Оҳ, йўқ, йўқ!!!

– Мен бирор марта ҳам италийендан эримнинг... жасадини нима қилгани ҳақида сўраганим йўқ. Бироқ эртами кечми бу сир албатта очилишини ҳис этардим. Мен кечаю кундузни кўрқув ичида ўтказардим. Сир фош бўлгач... анча енгил тортгандек бўлдим.

– Маҳкама пайти ҳамма гапни айтиб берганмисиз?

– Айтганман. Ишонишмади. Ҳақиқий айбдор эса, бу ерда эмасди. Уни қидириб кўришди. Италияга ҳам мактуб йўллашди, аммо бундай одам ҳеч қаерда йўқлигини маълум қилишибди. Менинг устимдан ҳукм ўқилди. Барчасига чидадим. Мен фақат ўзимни эримга хиёнат қилганим ва қотилликдан воқиф бўла туриб хабар бермаганим учун айбдор санардим, холос. Бошқа ҳеч қандай гуноҳим йўқ эди... Менга ишонасанми?

Қизи оғир тин олди:

– Ишонаман, она!

Кампирнинг кўксидан ўлик бир оҳ ва аллақандай мавҳум товуш отилиб чиқди. Кейин бирдан нафаси ичига тушиб кетди. Энди унинг товуши сокин ва сўник тус олди. Унинг овози ҳамон ёшлик пайтидагидек тиниқ эди.

– Сени жуда кўп эсга олдим. Йил санадим. Мана, олти йил тўлди. Етти йил... Ё раб, қизим мактабга бораётгандир. Энди... ўн бешга қадам қўйди. Эҳтимол йи-

гитларнинг кўз остига тушиб қолгандир? Оқшомги базмларда уни рақсга таклиф қила бошлагандир?

– Базм... рақс... – дея енгил хўрсинди Аннуш.

– Ўша йили агар мен ўзимни шу тахлит яхши тутиб бораверсам, яна ўн йилдан кейин мени озодликка чиқаришларини айтишди. Оҳ, бу ўн йил! Шу пайтгача мен ҳеч нарсадан умидвор эмасдим ва шуниси яхши экан қайтага. Мен шу пайтга қадар тирик мурда эдим, танамга жон киргандай бўлди. Мен эрк аталмиш бир кенглик борлигини эсладим яна. Очиқ осмон остида қолган кадрдон қудуғимизни, бир тарафини яшин уриб кетган нашватимизни, ҳар тонг тепалик ортидан кўтариладиган қуёшимизни, сенга сут ичирадиган сирли дўлчани, ҳамма-ҳаммасини соғингандим. Уларнинг бари меники эди. Баъзан ўша кунларга ета олмасамчи, деб кўрқардим. Даҳшат! Сен бу пайтда ёруғ оламда бўлмасанг-чи? Мен боргунимча уйимиз ёниб култепага айланган бўлса-чи? Қудуқ қуриб қолган бўлса-чи? Ана шундай ҳадик ва ҳаяжон ичида кечди сўнгги ўн йил.

Аннуш онасининг гапларидан кейин танаси фалажланиб бораётганини ҳис қилди. Кампир ҳамон ҳикоясини давом эттирарди:

– Катта Оқ Салибдан уйгача бўлган йўл ўша азобли ўн йилдан ҳам узоқроқ давом этди.

– Бас, – дея чинқирди бундан ортиғини эшитишга юраги дош беролмаслигини сезган қизи тишини-тишига босиб. Хонага ўлик сукунат чўқди. Анчадан кейин Аннуш секин қимирлади:

– Она, – овоз берди у шивирлаб, – онажон, ухляяпсизми?

Жавоб бўлмади. Аннуш охишта устидаги кўрпани четга сурди-да, оёқ учига юриб ташқарига чиқди. Кампир унинг ортидан маҳзун қараб қолди:

– Фабиан, – пичирлади аёл. – Тур, кетишинг керак.

– Аннуш, сенмисан? – деган уйқусираган товуш эшитилди.

– Ҳа, менман, кўзингин оч, кетадиган вақтинг бўлди.

– Дарров-а, – бироз норози оҳангда гўлдиради йигит. – Патинжон экишга борамизми?

– Йўқ, сен энди менинг уйимдан бутунлай кетишинг керак, Фабиан.

– Нимага?.. ахир...

– Сабабини сўрама, кетишинг керак!

– Нима, сен энди севмайсанми мени?

– Вой, Худойим!

Узоқ жимликдан сўнг йигит ғамгин пичирлади:

– Ўзимам ишонмагандим. Ҳаммаси туш экан. Бир лаҳзалик туш. Мени ҳеч ким севмаган экан.

– Фабиан, бу ҳечам туш эмасди, мен сени жонимдан ортиқ кўраман. Лекин... ҳозироқ кетишинг керак, тушун мени!

– Ҳечқурса, сабабини айтурсан?

– Ҳозирча мен сени ҳайдашга қобилман. Кейинчалик... кейинчалик мени ташлаб кетганингда мен бунга чидаёлмаслигим мумкин.

– Сени нега ташлаб кетарканман? – ҳаяжонда сўради йигит.

– Ахир, сен мени билмайсан, – оғир уҳ тортди Аннуш.

– Биламан, сениям болаларингниям яхши биларман, севаман ҳаммангизни!

Аёл индамади.

– Майли, Аннуш, эрталаб кетганим бўлсин.. Фақат, йиғлама...

– Фабиан, жоним, сени севаман!..

У пичанхонада, йигитнинг ёнгинасида уйқудан кўз очди. Ҳаммаёқ ёришиб кетганди. У бирдан ўзини йигитдан четга тортди. Чўчиб уйғонган Фабиан худди чўкиб кетадигандай аёлнинг елкаларидан тутиб қолди. У йигитнинг қўлларини четга суриб уйга отилди. Онаси ётган ўрин бўш турарди. Унинг қўйлақлари ҳам, ҳассаси ҳам, бўҳчаси ҳам кўринмасди. Аннуш уйни, боғни, ҳовлини, ҳаммаёқни айланиб чиқди. Онаси йўқ. Балки кўчага чиққандир?

Роза хола бир қучоқ хашакни қўлтиқлаб, даладан қайтаётган экан.

– Роза хола, сиз кўрмадингизми?

– Нимани? – ажабланди Роза хола.

– Ҳалиги... оқсоч бир аёлни кўрмадингизми?

– Ҳа, анув, кеча болаларинг билан қўшиқ айтиб юрган кампирними? Катта Оқ Салибнинг тагида учратгандек бўлувдим. У қишлоқдан чиқиб кетди. Йўл-йўлакай қандайдир қўшиқни куйлаб кетди. Уни нимага сўраяпсан, бирон нарсангни ўғирлаб кетдимми?

Рус тилидан Рустам ЖАББОРОВ
таржимаси

Маҳфуза ВАЛИХОНОВА

Қалбга муҳаббатни солган ҳам удир

НЕВАРАКУЛЧА

БИРГА БЎЛДИНГИЗ

Гулга тўлган боғни ёлғиз кезганда,
Ўзимни гоҳида ёлғиз сезганда,
Бу тириклик дунёсидан безганда,
Бувижоним, доим бирга бўлдингиз.

Ҳаёт йўлларида бўлсам саргардон,
Бир куни панд берса ишонган инсон,
Фақат сиз ёнимда дилхун ва гирён,
Бувижоним, доим бирга бўлдингиз.

Қўлингиз бўлса ҳам оғриқли қадоқ,
Мени ўйлардингиз доимо, ҳар чоқ,
Мен учун қувончли очиб сиз қучоқ,
Бувижоним, доим бирга бўлдингиз.

БУ БУЮК ҲАЁТ

Бахтни ҳам, қайғуни ҳам берган инсонга,
Ўргатган у барчани инсоф-иймонга,
Садоқатни ўргатган бу ширин жонга,
Барчага билим берган бу буюк ҳаёт.
Дардлар келса дармонни танитган ҳам у,
Бахтлар келса, армонни танитган ҳам у,
Яхши билан ёмонни танитган ҳам у,
Барчага таълим берган бу буюк ҳаёт.
Оқни ва қорани ажратган кўзни,
Рост ва ёлгонга ажратган сўзни,
Яхшилик майин бир нурли юзни,
Барчага англаган бу буюк ҳаёт.
Қалбга муҳаббатни солган ҳам удир,
Гоҳо маломатга қолган ҳам удир,
Барчага меҳрибон бўлган ҳам удир,
Гоҳ озор, гоҳо зор, гоҳ гулзор ҳаёт.

Турсунбой АДАШБОВ

Тамбикт нарзиялар. Йишлоқли ошмақлар, Бевафо маъшуқлар

Сайфулло ТОҒАЙГА

“Тўйинг куни тўйиб йиғладим,
Қисматимдан куйиб йиғладим,
Ўшал оқшом мушфиқ онамнинг
Кўксига бош кўйиб йиғладим”

«Тўйинг куни» шеърдан

Тўйинг куни тўйиб йиғладим,
Болишга бош кўйиб йиғладим.
Аламимдан сочимни юлиб,
Эт-бетимни ўйиб йиғладим.
Кўшинимизнинг чорбогидаги,
Тарвузларни сўйиб йиғладим.
Мушфиқ онам йиғлади роса,
Амма, холам йиғлади роса.
Кўнгил бўшаб йиғи-сигидан,
Сиртга чиқсам итим тасқара.
– Журъатинг йўқ, – дегандай ҳуриб,
Олапарим қилар масхара...

Дилмурод ДЎСТГА

“Қизнинг кўзида ёш,
Қалбида армон.
Дилда висолсиз ишқ қилар оҳ-нола,
Қишлоқнинг чекка бир уйида шу он,
Овозсиз йиғларди журъатсиз бола”.

“Ҳовли тўла одам” шеърдан

Ишқ бобида думбуллигим сезилиб,
Ичи тушган қовундайин эзилиб,
Овозсиз йиғлайман, унсиз йиғлайман.
Каминага раҳми келиб, қўшилиб,
Дўстлар ҳам сукутда кетмас жўш уриб.
Овозсиз йиғлайман, унсиз йиғлайман.
Вужудим қалтирар, зирқирар калла,
Ҳовли тўла одам, бутун маҳалла,
Овозсиз йиғлайман, унсиз йиғлайман.
Бир пиёла шароб тутди аллаким,
Латтасан, деб газак берди амаким.
Овозсиз йиғлайман, унсиз йиғлайман.

Аҳмад ХЎЖАГА

МУХЛИС БОРКИМ...

“Табиат бонг урар: чекмангиз зарар,
Ичкилик – ҳалокат эрур муқаррар.
Кузга айланмасин баҳор фаслингиз,
Мажруҳ туғилмасин зурриёд наслингиз”.

“Шиорлар” шеърдан.

Наҳот илгамасак муаммо, дардни!
Чайналган гапларни такрорлаш шартми?!
Муддаони лағмондайин чўзмасдан,
Фикрларинг гарддай учиб-тўзмасдан,
Ибрат бўлайлик-да, аввал ўзимиз,
Ўшанда мўлжалга тегар сўзимиз.
Мухлис борким, ҳавас билан қарашар,
Яхши шеърлар битиш Сизга ярашар.